

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programı

**EBEVEYNLERİ BOŞANMIŞ ERGENLERİN BOŞANMA SONRASI YAŞAMA
UYUMU**

Rıdvan ŞAHİN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

Liderlik, araştırma, inovasyon, kaliteli eğitim ve değişim ile

Daha ileriye ... En iyiye ...

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programı

EBEVEYNLERİ BOŞANMIŞ ERGENLERİN BOŞANMA SONRASI YAŞAMA
UYUMU

POST-DIVORCE ADJUSTMENT OF ADOLESCENTS OF DIVORCED PARENTS

Rıdvan ŞAHİN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

Kabul ve Onay

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼ne,
Rıdvan ŞAHİN'in hazırladığı "Ebeveynleri Boşanmış Ergenlerin Boşanma Sonrası Yaşama Uyumu" başlıklı bu çalışma j¼rimiz tarafından **Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalında Y¼ksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

J¼ri BaŐkanı Prof. Dr. İbrahim YILDIRIM

J¼ri Üyesi (Danışman) Doç. Dr. T¼rkan DOĞAN

J¼ri Üyesi Doç. Dr. İbrahim KEKLIK

J¼ri Üyesi Dr. Őđr. Üyesi Leyla ERCAN

J¼ri Üyesi Dr. Őđr. Üyesi Zeynep ATIK

İmza

İmza

İmza

İmza

İmza

Enstit¼ Yönetim Kurulunun
...../...../..... Tarihli ve
sayılı kararı.

Bu tez Hacettepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Őđretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki j¼ri üyeleri tarafından 01 / 07 / 2019 tarihinde uygun gör¼lm¼Ő ve Enstit¼ Yönetim Kurulunca / / tarihinde kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali Ekber ŞAHİN
Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼

Öz

Araştırmanın amacı, ergenlerin psikolojik dayanıklılığının boşanma sonrası uyumlarını yordayıp yordamadığının incelenmesi ve ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumlarının çeşitli demografik değişkenlere göre anlamlı fark gösterip göstermediğinin değerlendirilmesidir. Bu kapsamda öncelikle araştırmacı tarafından Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği geliştirilmiştir. Araştırmanın üç çalışma grubu da Ankara'da bazı ortaöğretim kurumlarına devam eden anne babası resmi olarak boşanmış dokuz, 10 ve 11. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Birinci çalışma grubu, araştırma kapsamında geliştirilen Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği'nin psikometrik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla uygulama yapılan 437 ergenden; ikinci çalışma grubu, Ergen Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği açımlayıcı faktör analizinde ortaya çıkan faktör yapısını doğrulamak amacıyla uygulama yapılan 271 ergenden; üçüncü çalışma grubu ise Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği alt boyut puanlarının Ergen Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği toplam puanını yordayıp yordamadığının ve boşanma sonrası yaşama uyumun bazı değişkenlere göre anlamlı fark gösterip göstermediğinin incelenmesi amacıyla uygulama yapılan 358 ergenden oluşmaktadır. Araştırma bulgularına göre, altı boyuttan ve toplam 31 maddeden oluşan bir yapının açığa çıkarıldığı Ergen Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği'nin ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerini ölçmek için yeterli psikometrik özelliklere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarından bir diğerinde, Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği alt boyutlarından aile desteği, mücadele azmi ve empatinin ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumlarını anlamlı düzeyde yordadığı bulunmuştur. Ayrıca, ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerinin cinsiyete, birlikte yaşamadığı ebeveyni ile görüşme sıklığına, sosyoekonomik düzeye ve ebeveynler arasındaki ilişkiye göre anlamlı fark gösterdiği; birlikte yaşadıkları kişiye göre ise anlamlı fark göstermediği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: Boşanma, boşanma sonrası yaşama uyum, ergen, psikolojik dayanıklılık

Abstract

The aim of the present study is to explore whether resilience in adolescents predict their post-divorce adjustment and to analyze whether there is a significant difference in terms of various demographic variables in post-divorce adjustment of adolescents. Within this framework, the Adolescent Post-Divorce Adjustment Scale has been developed with the data obtained from 437 and 271 adolescents for exploratory and confirmatory analysis, respectively. Focus group of the study involve secondary school students whose parents were officially divorced and students were 9th, 10th and 11th graders. The study group includes 358 adolescents that undergone the procedures in order to determine whether the points of the Adolescent Psychological Resilience Scale predict the points of the Adolescent Post-Divorce Adjustment Scale and whether post-divorce adjustment shows a significant difference in terms of some variables. According to the findings, a structure made up of six dimensions and 31 items have been revealed; it was concluded that the Adolescent Post-Divorce Adjustment Scale has sufficient psychometric features to measure the level of post-divorce adjustment. Another result for the research indicates that subcategories of the Adolescent Psychological Resilience Scale, family support, sense of struggle, and empathy predict the adolescents' post-divorce adjustment significantly. In addition, it was found that adolescents' post-divorce adjustment levels differ significantly according to gender, the frequency of seeing the parents whom the adolescents don't live together, socio-economic conditions and the relationship of the parents with each other; but doesn't differ significantly according to the person the adolescents live with.

Keywords: Divorce, post-divorce adjustment, adolescent, resilience

Teşekkür

Tez konusuna karar verme sürecinden tezin bittiği ana kadar danıştığım hemen her konuya yanıt bulmamı sağlayan, sabırla dinleyen, açıklayan, geribildirim veren, yer ve zaman fark etmeksizin görüşme taleplerimi kabul eden, tezimle ilgili zorlandığım her konuda cesaretlendiren tez danışmanım Doç. Dr. Türkan DOĞAN'a çok teşekkür ederim.

Özellikle ölçek geliştirme sürecinde yaptığı çok önemli katkılar, lisans ve lisansüstü eğitimimde bana kazandırdıkları ve savunma jürimdeki değerli geribildirimleri için Prof. Dr. İbrahim YILDIRIM'a teşekkür ederim.

Lisans eğitimimden bu yana öncelikle insani gelişimimde ve psikolojik danışman kimliğimin oluşmasında bana yol gösteren, yüksek lisans sürecim boyunca beni destekleyen, cömertçe bilgisini paylaşan ve tez savunma jürimde önemli katkılar sunan çok değerli hocam Doç. Dr. İbrahim KEKLİK'e teşekkürlerimi sunarım.

Tez savunma sınavımdaki yapıcı katkıları için sayın Dr. Öğretim Üyesi Leyla ERCAN'a, tezimi ayrıntılı şekilde değerlendirip daha iyi olmasına önemli katkılar sunan Dr. Öğretim Üyesi Zeynep ATİK'e teşekkür ederim.

Tezime verdikleri çok değerli geribildirimler için sayın Doç. Dr. Meliha TUZGÖL DOST'a, Doç. Dr. Arif ÖZER'e, Prof. Dr. Nuri DOĞAN'a, Doç. Dr. Neslihan Güney Karaman'a teşekkür ederim.

Tezimin en zorlu aşaması olan veri toplama sürecinin ve dolayısıyla tezimin mümkün olmasını sağlayan, onlarca meslektaşına tek tek ulaşmamı sağlayan Keçiören RAM'dan meslektaşım Suat CELEP'e Altındağ RAM müdürü Şadan ÖZCAN'a ve çok değerli arkadaşım ve meslektaşım Eda RAHŞAN DENİZ'e çok teşekkür ederim.

İsimlerinizi tek tek yazamadığım için üzgünüm. Tezimin çalışma grupları için toplanan verileri her öğrenci ile ayrı ayrı görüşerek toplayan altmışın üzerindeki psikolojik danışman meslektaşına teşekkürlerin en büyüğünü sunuyorum ve hepinize minnettarım. Verileri toplamam konusunda kolaylık sağlayan tüm okul yöneticilerine de ayrıca teşekkür ederim.

Yüksek lisans ders ve tez dönemlerimde çalıştığım tüm kurum yöneticilerime ve çalışma arkadaşlarıma her türlü kolaylığı sağladıkları için teşekkür ederim.

Hayatındaki her türlü zorluğa rağmen kendine ve biz çocuklarına harika bir yaşam alanı yaratan, iyileştirici sevgisiyle daha güzel günler görmemizi sağlayan, direnmenin ve yaşam sevgisinin vücut bulmuş hali, bana sevmeyi öğreten muhteşem kadın çok değerli anneme, benden hiç vazgeçmediği, beni koşulsuz sevdiği, desteklediği ve bana değer verdiği için hürmetle saygı ve sevgimi sunuyorum.

Olmasaydı tezimi tamamlamamın mümkün olmayacağı, tezimin her aşamasında benim için itici güç olan, beni destekleyen, bana her türlü alanı açan, benim daha iyi ve daha akıllı bir insan olmamı sağlayan yol arkadaşım, sevgilim, güzel kadını Dr. Fatma ARICI'ya her şey için teşekkür ederim.

İçindekiler

Öz.....	ii
Abstract.....	iii
Teşekkür.....	iv
Tablolar Dizini.....	viii
Şekiller Dizini.....	ix
Simgeler ve Kısaltmalar Dizini.....	x
Bölüm 1 Giriş.....	1
Problem Durumu.....	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	8
Araştırma Problemi.....	9
Sayıltılar.....	11
Sınırlılıklar.....	11
Tanımlar.....	11
Bölüm 2 Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar.....	12
Feminist Bakış Açısı.....	12
Gelişimsel Psikopatoloji Bakış Açısı.....	13
Risk ve Psikolojik Dayanıklılık Bakış Açısı.....	15
Boşanma – Stres - Uyum Bakış Açısı.....	17
İlgili Araştırmalar.....	27
Bölüm 3 Yöntem.....	40
Araştırmanın Modeli.....	40
Çalışma Grupları.....	40
Veri Toplama Süreci.....	44
Veri Toplama Araçları.....	45
Verilerin Analizi.....	47
Bölüm 4 Bulgular ve Yorumlar.....	52

EBSYUÖ'nün Geçerlik ve Güvenirliğine İlişkin Bulgu ve Yorumlar	52
EBSYUÖ'nün Yordayıcılarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar	60
EBSYUÖ'nün Demografik Değişkenlere Göre Fark Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgu ve Yorumlar	61
Bölüm 5 Sonuç, Tartışma ve Öneriler	66
Sonuç	66
Tartışma	68
Öneriler	86
Kaynaklar	91
EK-A: Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği Kullanma İzni	104
EK-B1. Birinci ve İkinci Çalışma Grubu Öğrenci Gönüllü Katılım Formu	105
EK-B2. Üçüncü Çalışma Grubu Öğrenci Gönüllü Katılım Formu	106
EK-C1. Birinci ve İkinci Çalışma Grubu Veli Gönüllü Katılım Formu	107
EK-C2. Birinci ve İkinci Çalışma Grubu Veli Gönüllü Katılım Formu	108
EK-Ç: Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği Örnek Maddeleri	109
EK-D: Ergen Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği Örnek Maddeleri	110
EK-E: Kişisel Bilgi Formu	111
EK-F: Etik Komisyonu Onay Bildirimi	112
EK-G: Etik Beyanı	113
EK-Ğ: Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü Uygulama İzni	114
EK-H: Yüksek Lisans Tez Çalışması Orijinallik Raporu	115
EK-I: Thesis Originality Report	116
EK-İ: Yayımlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı	117

Tablolar Dizini

Tablo 1 <i>Birinci Çalışma Grubunun Cinsiyete, Yaşa ve Okul Türüne Göre Dağılımı</i>	42
Tablo 2 <i>İkinci Çalışma Grubunun Cinsiyete, Yaşa ve Okul Türüne Göre Dağılımı</i>	43
Tablo 3 <i>Üçüncü Çalışma Grubunun Cinsiyete, Yaşa ve Okul Türüne Göre Dağılımı</i>	44
Tablo 4 <i>Katılımcıların Yordanan ve Yordayıcı Değişkenleri Arasındaki İlişki (n = 340)</i>	49
Tablo 5 <i>EBSYUÖ'de Yer Alan Maddelerin Faktör Yük Değerleri</i>	55
Tablo 6 <i>EBSYUÖ DFA Sonuçlarına İlişkin Uyum İyiliği Değerleri</i>	57
Tablo 7 <i>EBSYUÖ İkinci Düzey DFA Uyum İndeksleri</i>	59
Tablo 8 <i>EBSYUÖ'nün Geneline ve Alt Boyutlarına Ait Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayıları</i>	59
Tablo 9 <i>EBSYUÖ'nün Yordanmasına İlişkin Standart Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları</i>	60
Tablo 10 <i>EBSYUÖ Puan Ortalamasının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması</i>	62
Tablo 11 <i>Ergenlerin EBSYUÖ Düzeylerinin Birlikte Yaşadıkları Kişiyeye Göre Kruskal Wallis H Testi Sonucu</i>	62
Tablo 12 <i>EBSYUÖ Puan Ortalamasının Velayet Sahibi Olmayan Ebeveyn ile Görüşme Sıklığına Göre Kruskal Wallis H Testi Sonucu</i>	63
Tablo 13 <i>Ergenlerin BSYUÖ Puanlarının Sosyo-ekonomik Düzeye Göre Dağılımları</i>	63
Tablo 14 <i>EBSYUÖ Puan Ortalamasının Sosyo-ekonomik Düzeye Göre ANOVA Sonuçları</i>	64
Tablo 15 <i>Ergenlerin BSYUÖ puanlarının Anne Baba İlişki Durumuna Göre Dağılımları</i>	64
Tablo 16 <i>EBSYUÖ Puanlarının Anne Baba İlişki Durumuna Göre ANOVA Sonuçları</i>	65

Şekiller Dizini

Şekil 1. Boşanma-Stres-Uyum bakış açısı (Amato, 2000)	19
Şekil 2. EBSYUÖ DFA sonuçları	56
Şekil 3. EBSYUÖ ikinci düzey DFA sonuçları.....	58

Simgeler ve Kısaltmalar Dizini

AFA: Açımlayıcı Faktör Analizi

DFA: Doğrulayıcı Faktör Analizi

EBSYUÖ: Ergen Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği

EPDÖ: Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği

SED: Sosyoekonomik Düzey

SPSS: Sosyal Bilimler için İstatistik Paket Programı

TDK: Türk Dil Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

Bölüm 1

Giriş

Bu bölümde problem durumu ortaya konmuş, araştırmanın amacı ve önemi açıklanmış, devamında araştırma problemleri, alt problemler, sayıtlar, sınırlılıklar ve araştırmada yer alan tanımlara yer verilmiştir.

Problem Durumu

Türk Dil Kurumu (TDK, 2019) boşanmayı "eşlerden birinin boşanma ilanı almasıyla evlilik birliğinin son bulması" ve "yasal olarak kurulmuş bir evlilik ilişkisinin yine yasal biçimde ortadan kalkması" olarak tanımlamaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2019 yılı verilerine göre, Türkiye'de boşanma sayıları ve oranları 2000'li yılların başından itibaren neredeyse her yıl artmış; 2001 ve 2018 yılları arasında iki milyonun üzerinde boşanma gerçekleşmiştir. Boşanan çiftlerden kayda değer bir bölümünün çocuk sahibi oldukları düşünüldüğünde bu sayıların hem yetişkinler hem de çocuklar açısından dikkate değer olduğu söylenebilir. Türkiye, Avrupa Birliği (AB) ülkeleriyle kıyaslandığında 2015 yılı itibarıyla boşanma oranlarında ortalamanın altında olsa da sonraki dört yılda AB ortalamasını yakalayacağı ön görülmektedir (Kıral, 2018). Boşanma oranlarındaki artış göz önüne alındığında boşanma sonrasında ortaya çıkacak sonuçları çeşitli yönleriyle ele almanın önemi açığa çıkmaktadır.

Boşanma gerçekleştikten sonra psikolojik, sosyal ve ekonomik değişimler ortaya çıkmakta (Emery, 2013); bu değişimlerin anne ve babalar kadar çocuklar üzerinde de bazı sonuçları olmaktadır. Aile, çocuğun beslenme, bakılma, korunma, sevilme ve eğitime gibi gereksinimlerini karşılarken; sistem içerisinde anne ve babalar çocuğun sağlıklı gelişimi konusunda güvenli bir ortam sağlama, yeteneklerini geliştirmesine destek olma, güçlükler karşısında yanında olma, çocuğa kurallar belirleyerek davranışlarına yön verme ve oyun oynayabileceği, yeni girişimlerde bulunacağı bir çevre sağlama gibi sorumluluklar üstlenirler (Yörükoğlu, 1998). Çocuklar boşanma sonrasında annenin, babanın ve aile ortamının sağladığı bu olanaklardan yararlanamadıklarında, boşanmanın çocuklar üzerinde psikolojik sonuçları ortaya çıkabilmektedir.

Boşanma araştırmaları, içerisinde bulunulan kültür ve zamana göre anlamını kazanmaktadır. Farklı tarihlerde ya da kültürlerde boşanma, aileler veya çocuklar için farklı deneyimler ve psikolojik sonuçları beraberinde getirebilir. Bununla beraber boşanma sonuçlarındaki çeşitlilik ve bakış açısı çalışmayı gerçekleştiren araştırmacının psikoloji, sosyoloji, hukuk, antropoloji, tarih, ekonomi disiplinlerinden hangisinden geldiğine bağlı olarak da çeşitlilik gösterebilir (Emery, 2013). Farklı bağlamlar bir arada ele alındığında boşanmanın sonuçlarının değişebileceği vurgusu Türkiye kültürüne özgü boşanma araştırmaları yapılmasının önemini ortaya koymaktadır.

Boşanma sonrasında ortaya çıkan sonuçları ele alan kavramlardan biri boşanma sonrası yaşama uyumdur. Alan yazında net bir tanımın kullanılması yerine boşanma sonrası yaşama uyum, boşanma sonrasında ortaya çıkan stres ve risk etmenleri ile psikolojik dayanıklılık gibi koruyucu faktörler yoluyla başa çıkma süreçleri olarak değerlendirilmektedir (Amato, 2000; Kelly ve Emery, 2003; Leon, 2005). Sayan-Karahan (2012) ise kavramın başka kavramlarla karışmasını önlemek amacıyla boşanma sonrası yaşama uyumu “boşanmayla beraber gelen kayıplara ve ortaya çıkan yeni rollere uyum sağlama, bir başka deyişle bireyin kişisel, sosyal ve genel uyumundan çok boşanma durumu ve boşanma sonrasında ortaya çıkan sonuçlarla başa çıkabilme” olarak tanımlanmaktadır. Tanımdan izleneceği üzere, boşanma sonrası yaşama uyum sürecinde, boşanma eyleminin kendisinden çok, boşanma sonrası yaşanan güçlüklerle başa çıkma süreçleri önemlidir.

Boşanma sonrası yaşama uyum sürecinde, uyumu zorlaştıran birtakım risk etmenleri söz konusu olduğu gibi, süreçte güçlüklerin daha kolay aşılmasını sağlayan koruyucu faktörler de bulunmaktadır. Gladding (2012) söz konusu faktörleri de göz önünde bulundurarak çocukların boşanma sonrası uyumlarını etkileyen önemli etkenleri; çocukların boşanma öncesindeki işlevsellik durumu, yeni kurulan ailenin meydana geliş süreci ve boşanma sonrasında başa çıkmalarını kolaylaştıracak destek kaynakları olarak sıralamaktadır. Boşanma sonrası yaşama uyumla ilgili son dönem araştırmalarında da konunun bütünlüğünü kavrayabilmek ve değişimi anlayabilmek amacıyla, çocukların çatışma, ayrılık, kayıplarla başa çıkmalarına engelleyici ya da destekleyici olan kişilere ve aile içi ya da aile dışı etkileşimlere odaklanıldığı görülmektedir (Hetherington ve Stanley-

Hagan, 1999). Bu açıdan değerlendirildiğinde çocukların boşanma sonrası yaşamlarında gözlemlenen değişimleri sadece boşanma olayının bir sonucu olarak değil, boşanma öncesi, sırası ve sonrasında çocuğun sahip olduğu içsel kaynaklar ve çocuğun etkilenebileceği dışsal olaylarla birlikte ele almak gerektiği söylenebilir.

Amato ve Keith (1991) tarafından yapılan anne babası boşanmış ve ebeveyni ile birlikte yaşayan çocukların karşılaştırıldığı metaanaliz çalışmasında 92 araştırmanın sonucu değerlendirmeye alınmış ve anne babası boşanan çocukların anne babası birlikte olan çocuklara göre, akademik başarı, davranım bozukluğu, özsaygı, psikolojik uyum, uzun dönemde sağlık ve sosyal yeterlik açısından daha düşük puan aldıkları tespit edilmiştir. Buna ek olarak Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu (2011) nitel araştırma verilerinden de yararlandıkları çalışmalarında çocukların tek ebeveynli olduktan sonraki ilk dönemlerde evden ayrılan ebeveynini tekrar görememekten dolayı korku, yalnızlık, üzüntü ve mutsuzluk duymakta iken özellikle 12 yaş ve üstü çocuklar yakınlarına ve çevresine karşı daha öfkeli ve hırçın davranışlarda bulunabildiklerini, ailelerinin kendilerine olan sevgisinin azalacağını düşündüklerini belirtmektedirler. Amato ve Keith (1991), ebeveynleri birlikte ve boşanmış olan çocukların iyilik hali arasındaki farkın 60 ve 70'li yıllara göre 80'li yıllardan itibaren azalmaya başladığını, buna gerekçe olarak da ebeveynlerin, boşanmanın çocukları üzerindeki potansiyel yıkıcı etkilerini azaltmak için daha fazla çaba sarf etmesi nedeniyle daralmış olabileceğini iddia etmektedirler. Benzer şekilde 90'lardan sonra da anne babası birlikte ve boşanmış çocukların karşılaştırıldığı araştırmalarda akademik başarı, (Astone ve McLanahan, 1991; Teachman, Paasch ve Carver, 1996), davranım bozukluğu (Doherty ve Needle, 1991), psikolojik uyum (Forehand, Neighbors, Devine ve Armistead, 1994; Kurdek, Fine ve Sinclair, 1994), benlik kavramı (Wenk, Hardesty, Morgan ve Blair, 1994), sosyal yeterlik (Beaty, 1995; Brodzinsky, Hitt, & Smith, 1993) ve uzun dönemde çeşitli sağlık sorunları (Tucker, Friedman, Schwartz, Critiqui, Tomlinson-Keasey, Wingard ve Martin, 1997) gibi boşanmanın olumsuz sonuçlarını ortaya koyan araştırmalar görülmektedir.

Türkiye'de boşanma ile ilgili yapılan araştırmalar ile ilk olarak 90'lı yıllarda karşılaşılmaktadır (Aslıhan, 1998; Çelikoğlu, 1997; Şirvanlı-Özen, 1998). İki binli yıllara gelindiğinde ise boşanma araştırmalarında artış gözlenmektedir. Türkiye'de araştırmaların akademik başarı (Aslıhan, 1998; Baysal, 2003; Erkal, 2013), benlik

saygısı (Çelikoğlu, 1997; Öztürk, 2003), benlik imgeleri (Sönmez, 2001), depresyon (Kırdök, 2017; Kuru, 2018), kaygı (Çamkuşu-Arifoğlu, 2006), ebeveyn kabul-reddi (Öngider, 2006) öfke ifade tarzı (Alkış, 2016; Fiyakalı, 2008), yalnızlık, yaşam doyumu (Akyol, 2013), psikolojik dayanıklılık (Çağlar, 2018; Kurt, 2013) sosyal beceriler (Uzun, 2013), sosyal problem çözme (Karakaya, 2018) gibi büyük oranda ebeveynleri birlikte ve boşanmış çocuk ve ergenlerin karşılaştırıldığı çalışmaları içerdiği ve boşanmanın olumsuz sonuçlarına odaklanıldığı görülmektedir.

Türkiye ve uluslararası alan yazın birlikte değerlendirildiğinde, boşanma sonrasında ortaya çıkan olumsuz duygu ve yaşantıların bireylerin sonraki yaşamını ne şekilde etkilediğine, boşanmanın bu olumsuz sonuçlarıyla başa çıkıp çıkamadıklarına dair ipuçları vermediği sonucuna ulaşılmaktadır. Boşanmanın söz konusu olumsuz sonuçlarına odaklanan anlayış, daha çok kültürel bir bakış açısından kaynaklanmakta, bu nedenle boşanma sonrasında ortaya çıkan aile türüne "parçalanmış aile" yakıştırması yapılmaktadır. Oysa "parçalanmış aile" kavramı dağılımı, bir arada ve aile olamamayı çağrıştırmaktadır. Bu nedenle boşanma sonrasında ortaya çıkan çocuklu aileler için "tek ebeveynli aileler" ifadesinin kullanılmasının uygun olduğu önerilmektedir (Doğan ve Şahin, 2018).

Boşanmanın olumsuz sonuçlarına odaklanan bakış açısının dışında boşanma sonrasındaki yaşama daha bütünsel bakan araştırmalara da ulaşılmaktadır. Kelly ve Emery (2003) boşanmanın çocuklar için önemli bir risk ve stres etmeni olduğunu ve görmezden gelinmemesi gerektiğini; ama çocukların %75-80'inin önemli ölçüde zorlanmadıklarını, eğitim ve kariyer beklentilerine ulaşabildiklerini ve ilişkilerinde samimiyeti devam ettirebildiklerini belirtmektedirler. Buna paralel olarak Doğan ve Şahin (2018) boşanmanın çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olsa bile tüm çocukların boşanma sonrasında olumsuz yaşantılara sahip olmadıklarını, bazılarının bu süreçten güçlenerek çıktıklarını vurgulamaktadırlar. Benzer şekilde Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün (ASAGEM) 2011 yılında yürüttüğü tek ebeveynli ailelere ilişkin araştırma sonuçlarına göre; çocuklar ebeveynleri boşandıktan sonra kabullenme, olgunluk, mutluluk, dayanıklılık, azalan mutsuzluk ve üzüntü gibi duyguların yanında, tek ebeveynli aile içinde de mutlu olabilme gibi olumlu duygu ve düşüncelere sahip olabilmekteyken, Arditti'ye göre (1999) özellikle kız çocukları

anneleriyle daha yakın ilişki geliştirebilmektedir. Öyle ki çatışma düzeyi yüksek evliliklerde boşanma gerçekleştiğinde çocukların boşanmayı tercih etmeleri ve neticesinde rahatladıkları bildirilmektedir (Hanson 1999; Jiekeley, 1998). Gately ve Schwebel (1993) boşanmanın çocuklar açısından sadece olumsuz sonuçları olmadığı vurgulamak amacıyla ebeveynleri boşandıktan sonra çocuklarda ortaya çıkan olumlu sonuçlarla ilgili araştırma sonuçlarını derlemişlerdir. Araştırmada yüksek özsaygı, empati, olgun davranışlar, toplumsal cinsiyete duyarlılık gibi kavramların ön plana çıktığı izlenmiştir.

Boşanma sonrasında ortaya çıkan olumsuz sonuçlar sıklıkla ebeveynleri birlikte ve boşanmış çocuklarla karşılaştırılmalı yapılan araştırmalarda açığa çıkarılmıştır. Birçok çalışma da bu olumsuz sonuçlara etki eden unsurların izini sürmektedir. Bazı araştırmacılar bakım veren ebeveynin depresyon (Capaldi ve Patterson, 1999), antisosyal kişilik özelliği (Demo ve Acock, 1996) gibi kuşaklararası etkisini sürdürebilecek özelliklerin çocukların boşanma sonrası yaşama uyum düzeyinde belirleyici olabileceğini belirtmektedirler. Boylamsal başka araştırmalarda ise (Aseltine, 1996; Doherty ve Needle, 1996; Hetherington, 1999) düşük özsaygı, içselleştirme problemleri, dışsallaştırma problemleri, sosyal ilişki sorunlarının aslında ebeveyn boşanmasından çok önce ortaya çıktığı, boşanmanın olumsuz sonuçlarını ele alırken bunların tamamının boşanmadan kaynaklı olmayabileceğini değerlendirmeye almak gerektiği vurgulanmaktadır.

Çocuklar ve ergenlerin boşanma sonrasında olumsuz sonuçlarla karşılaşmaları ve bunlarla başa çıkmalarını sağlayan ya da başa çıkmalarında güçlük yaşamalarına neden olan çeşitli etkenlerin olduğu belirtilmektedir (Amato, 2000; Hetherington, 2003; Kelly, 2003; Kelly ve Emery, 2003; Leon, 2003). Boşanmanın olumsuz sonuçlarıyla başa çıkamamaya neden olan stres etmenlerinden en önemlilerinden birkaçı alan yazında ebeveynlerin ayrılığının başlangıç döneminde olmaları, devam eden ebeveyn çatışması, etkisiz ve zayıf ebeveynlik, çocuğun hayatındaki önemli ilişkilerin kaybı, ekonomik güçlükler gibi risk faktörleri çerçevesinde ele alınmaktadır. Bununla birlikte alanyazında velayet sahibi ebeveynin ebeveynlik becerilerinin niteliği, velayet sahibi olmayan ebeveynin çocuk yetiştirmeye katılımı, boşanma sonrasında eşler arasında azalan çatışma gibi boşanma sonrası uyumu kolaylaştırıcı koruyucu faktörlerden de söz edilmektedir. Söz konusu araştırmalardan hareketle çocuk ve ergenlerin boşanma

sonrasında ortaya çıkan olumsuz duygu ve yaşantılarla başa çıkmasını kolaylaştıran ya da zorlaştıran çeşitli etkenlerin olduğu düşünülebilir.

İlgili alanyazında çocukların boşanma sonrasında ortaya çıkan sonuçlarla başa çıkmalarını açıklayan kavramlardan biri de psikolojik dayanıklılıktır. Psikolojik dayanıklılık, risk taşıyan yaşam olaylarının ortaya çıkardığı sonuçların üstesinden gelme, travmatik yaşantılarla başarılı bir şekilde başa çıkma ve riskli yaşam olaylarının olumsuz gidişatından kendini koruyabilme olarak tanımlanmaktadır (Garmezy, Masten ve Tellegen, 1984). Psikolojik dayanıklılık; risk faktörleri ve koruyucu faktörlerin birbiriyle etkileşiminden oluşmaktadır. Risk faktörleri olarak kabul edilen stresli yaşam olayları ve zararlı çevresel etkenler bireyin zarar görme ihtimalini arttırmaktadır. Diğer yandan koruyucu faktörler ise kişisel, ailesel, çevresel ve toplumsal kaynaklıdır. Bunlar risk altındaki bireylere destek görevi görürken, birey üzerindeki zararı azaltmakta ve bu yolla koruyucu bir işlev görmektedir (Kumpfer, 1999; Norman, 2000). Psikolojik dayanıklılığın kapsam alanı ve yukarıda sözü edilen boşanma sonrası yaşama uyum araştırmaları birlikte düşünüldüğünde, çocuk ya da ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumları belirli risk faktörleri ve/veya koruyucu faktörle ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda ebeveynleri boşanmış ergenlerin psikolojik dayanıklılıkları ile boşanma sonrası yaşama uyumlarının bir arada değerlendirilmesinin ve araştırmaların bu çerçevede izlenmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir.

Psikolojik dayanıklılık kavramı ile bireylerin yetersizliklerine değil, güçlü olduğu yanlarına odaklanılmaktadır (Fergus ve Zimmerman, 2005). Türkiye'de ebeveynleri boşanmış ergenlerin psikolojik dayanıklılıklarıyla ilgili araştırmalara bakıldığında psikolojik dayanıklılık kavramının; yalnızlık ve yaşam doyumu (Altundağ, 2013), benlik saygısı, başa çıkma ve psikolojik belirtiler (Kurt, 2013) ve koruyucu faktörler (Özcan, 2006) gibi değişkenlerle arasındaki ilişkilerin incelendiği görülmektedir. Söz konusu araştırmalarda psikolojik dayanıklılık ebeveynleri boşanmış ergenlerde görülebilecek duygusal problemlerle ve güçlü özelliklerle ilişkilendirilmiştir. Psikolojik dayanıklılık kavramı ve boşanma ile ilgili araştırmalar birlikte değerlendirildiğinde; anne babası boşanmış çocuklar psikolojik ya da davranışsal problemler yaşamaları açısından risk altında görünseler bile psikolojik dayanıklılık düzeyinin yüksekliğinin çocuklar açısından koruyucu faktör olduğu,

böylece bu çocukların içe yönelim ve dışa yönelim sorunları yaşamaları açısından daha az risk altında oldukları sonucuna ulaşılmaktadır.

Çocukların boşanma sonrasında yaşama uyum sağlayabildiklerini ortaya koyan betimsel araştırmaların yanı sıra deneysel çalışmalarda da gözlemlenmektedir (Aktürk, 2016; Arifoğlu-Çamkuşu, 2006; Dursun, 2015; Kırımlı-Taşkın, 2017; Meriç, 2007; Öztürk-Serter, 2018; Şentürk-Aydın, 2013; Şimşek-Yüksel, 2006). Araştırma sonuçları ebeveynleri boşanmış çocuk ve ergenler boşanma sonrasında olumsuz yaşantıları olsa bile bunların üstesinden gelebildiklerini göstermektedir. Gençlerin birçoğu ergenlik yıllarında herhangi bir sorun yaşamadan yetişkinliğe adım atmaktadır. Kimileri de hem kendileri hem de çevrelerini olumsuz etkileyecek sorunlarla karşılaşabilmektedirler. Madde kötüye kullanımı, suça sürüklenme, depresyon ve intihar ergenliğin "normal" bir özelliği olmasa da gençlerin bir kısmı buna benzer psikolojik ve sosyal sorunlar yaşarlar (Steinberg, 2007). Ebeveynleri birlikte olan çocuklarda bu oran %10 civarındayken, ebeveynleri boşanmış çocuklarda %20-25 civarındadır (Hetherington ve Kelly, 2002). Boylamsal bir araştırmanın sonuçlarına göre yoksulluk, boşanma, ebeveyn çatışması, zayıf ebeveyn çocuk iletişimi gibi risk faktörleri 15-16 yaşlarına ulaşan çocuklar için bir dizi psikolojik problem yaşama ihtimalini arttırmaktadır (Fergusson ve Lynskey, 1996). Buradan hareketle boşanma sonrası yaşama uyumla ilgili yapılan ya da yapılacak olan araştırmaların, çocuk ve ergenlerin boşanma süreciyle birlikte yaşadıkları zorlayıcı duygu ve yaşantıların üstesinden gelmeye odaklanmalarının önemli olduğu görülmektedir. Söz konusu önem doğrultusunda bu araştırmada, ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumlarına etki eden risk ve koruyucu faktörler ele alınmıştır.

Türkiye'de ebeveynleri boşanmış çocuklarla ilgili çok sayıda araştırma yer alırken (Aktürk, 2016; Alkış, 2016; Aydın, 2009; Baysal, 2003; Büyükşahin, 2009; Kırdök, 2017; Kuru, 2018; Öngider, 2006; Öztürk, 2003; Öztürk-Serter, 2018; Sancaklı, 2014; Şahin, 2015; Şentürk-Aydın, 2013; Tolungüç, 2016; Turan-Cebeci, 2009; Uzun, 2013; Yılmaz, 2011), ergenlerle ilgili çalışmaların sınırlı olduğu göze çarpmaktadır (Altundağ, 2013; Çağlar, 2018; Fiyakalı, 2008; Karakaya, 2018; Kurt, 2013; Şirvanlı-Özen, 1998). Boşanma sonrası yaşama uyum kavramı ise deneysel çalışmalar dışında sadece bir araştırmada ele alınmış ve o da çocuklar üzerinde

gerçekleştirilmiştir (Aydın ve Baran, 2012). Türkiye'de ebeveynleri boşanmış ergenler ile ilgili yapılan araştırmalar bütünsel olarak gözden geçirildiğinde doğrudan ergenlerin boşanma sonrası yaşam düzeyiyle ilgili var olan durumu ortaya koyacak herhangi bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Söz konusu araştırmalarda boşanmanın ergenler için olumsuz sonuçlarından bir ya da birkaçının incelendiği ve bu olumsuz sonuçlara etki eden risk ve koruyucu faktörlerin sınırlı sayıda ve kapsamda ele alındığı görölmektedir. Bu araştırma kapsamında geliştirilen ölçek aracılığıyla boşanmanın sonuçlarının bütüncül bir yapıda ele alınmış olmasının, uyumu yordayan koruyucu faktörlerin ve uyumla ilişkili olabilecek diğer değişkenlerin belirlenmesinin alanyazındaki önemli bir boşluğu dolduracağı düşünölmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ebeveynleri boşanmış ergenlerin ebeveynleri birlikte olanlara kıyasla çeşitli konularda daha fazla uyum sorunu yaşadığı sonucu, ulusal ve uluslararası araştırmaların ortak bulgusudur. Emery'e (2013) göre ebeveynleri boşanan çocuklar birlikte olanlara göre daha fazla sorun yaşasalar da önemli bir kısmı (%75-80) herhangi bir sorunla karşılaşmamaktadır. Türkiye'de örnekleme sadece ebeveynleri boşanmış ergenlerden oluşan ender araştırmalardan biri olan bu çalışmada, boşanma sonrası yaşama uyum kavramı temel alınmıştır. Ergenlerin boşanma sonrasında daha fazla sorunla karşılaşmalarına neden olabilecek risk faktörleri ve daha az sorun yaşamaları konusunda destekleyici olabilecek koruyucu faktörlerin belirlenmesi amaçlanan bu araştırmanın alan yazına yapacağı katkı ve önemi maddeler halinde aşağıda sunulmuştur:

- Türkiye alanyazınında ebeveynleri boşanmış çocuklarla ilgili araştırmalar sıklıkla ebeveynleri birlikte olanlarla karşılaştırılmış, ebeveynleri boşanmış ergenlerin hangi durumlarda boşanmaya uyum sağlayabildikleri kapsamlı olarak değerlendirilmemiştir. Bu araştırmada çalışma grubu olarak ebeveynleri boşanmış ergenler belirlenerek grubun kendi içindeki durumu değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın en güçlü yanlarından birini oluşturan bu bağlam çerçevesinde, ebeveynleri boşanmış ergenler için bazı risk ve koruyucu faktörlerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

- Boşanma sonrası yaşama uyum alanyazını incelendiğinde boşanmanın olumsuz sonuçlarına odaklanan bir anlayış dikkat çekmektedir. Bu araştırmada söz konusu bakış açısının tersine boşanma, bireyin güçlü yanlarını vurgulayan olumlu bir kavram olan psikolojik dayanıklılık çerçevesinde ele alınmıştır. Böylece, ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum sürecinin tek boyutlu ve yanlı bir bakış açısından ziyade daha kapsamlı incelenmesi amaçlanmıştır.
- Alanyazında ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerini belirleyen bir ölçme aracı bulunmamaktadır. Ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumlarını kolaylaştıracak önleyici ve okul temelli programlar, ebeveynlere yönelik organize hizmetler sunabilmek için ise mevcut durumun saptanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu gerekçeler doğrultusunda bu araştırmanın bir amacı da ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerini belirleyecek Türkiye kültürüne uygun bir ölçme aracı geliştirmektir.

Belirtilen gerekçelerden hareketle bu araştırmada öncelikle ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerini değerlendirebilmek için bir ölçme aracı geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca ebeveynleri boşanmış ergenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerini anlamlı olarak yordayıp yormadığı ve ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Bu çerçevede araştırmanın üç temel problem cümlesi bulunmaktadır. Problem cümleleri çerçevesinde araştırmanın alt problemleri de üç boyutta ele alınmıştır. Söz konusu problem ve alt problem cümleleri aşağıda sıralanmıştır.

Araştırma Problemi

Bu araştırmada öncelikli olarak "psikolojik dayanıklılığın ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeyini yordamadaki gücü nedir?" sorusuna yanıt aranmıştır. Ayrıca "ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeyleri, çeşitli demografik değişkenlere göre anlamlı fark göstermekte midir?" sorusu araştırılmıştır. Ek olarak ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeyini ölçmeye yönelik bir ölçme aracı geliştirilmiştir. Bu çerçevede oluşturulan alt problemler aşağıdadır.

Alt problemler. 1. Ergen Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği geçerli ve güvenilir bir ölçek midir?

2. Ergenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin (aile desteği, akran desteği, okul desteği, uyum, mücadele azmi ve empati) boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerini birlikte yordamadaki gücü nedir?

2.1. Ergen psikolojik dayanıklılık ölçeği boyutları olan aile desteği, akran desteği, okul desteği, uyum, mücadele azmi ve empatinin ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeyini birlikte yordama gücü nedir?

2.2. Ergenlerin aile desteği düzeyi boşanma sonrası yaşama uyum düzeyini yordamakta mıdır?

2.3. Ergenlerin akran desteği düzeyi boşanma sonrası yaşama uyum düzeyini yordamakta mıdır?

2.4. Ergenlerin okul desteği düzeyi boşanma sonrası yaşama uyum düzeyini yordamakta mıdır?

2.5. Ergenlerin uyum düzeyi boşanma sonrası yaşama uyum düzeyini yordamakta mıdır?

2.6. Ergenlerin mücadele azmi düzeyi boşanma sonrası yaşama uyum düzeyini yordamakta mıdır?

2.7. Ergenlerin empati düzeyi boşanma sonrası yaşama uyum düzeyini yordamakta mıdır?

2.8. Ergen psikolojik dayanıklılık ölçeği boyutları olan aile desteği, akran desteği, okul desteği, uyum, mücadele azmi ve empatinin ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeyini yordamadaki görelî önem sırası nedir?

3. Ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeyleri;

3.1. Cinsiyete göre anlamlı fark göstermekte midir?

3.2. Ergenin birlikte yaşadığı kişiye anlamlı fark göstermekte midir?

3.3. Velayet sahibi olmayan ebeveyn ile görüşme sıklığına göre anlamlı fark göstermekte midir?

3.4. Sosyoekonomik düzeye göre anlamlı fark göstermekte midir?

3.5. Ebeveynler arasında ilişkiye göre anlamlı fark göstermekte midir?

Sayıtlılar

Çalışmaya katılan bireyler ölçme araçlarına gerçekçi yanıt vermişlerdir.

Sınırlılıklar

Bu çalışmanın sonuçları 2015-2016 eğitim öğretim yılı Ankara ili Altındağ, Çankaya, Keçiören ilçelerinde öğrenim gören resmi ortaöğretim kurumlarının dokuzuncu, onuncu ve on birinci sınıf öğrencilerinden elde edilen verilerle sınırlıdır.

Çalışma grupları, anne babası resmi olarak boşanmış ergenlerle sınırlıdır.

Boşanma sonrası yaşama uyumun yordayıcıları bu çalışma kapsamında ele alınan aile desteği, akran desteği, okul desteği, uyum, mücadele azmi ve empati değişkenleri ile sınırlıdır.

Araştırmaya katılmaya gönüllü olanlar sıklıkla kız öğrenciler olduğundan bu durum araştırmanın çalışma gruplarına da yansımıştır. Cinsiyet dağılımının dengeli olmaması bu araştırmanın bir sınırlılığıdır.

Tanımlar

Boşanma sonrası yaşama uyum. Boşanma sonrasında ortaya çıkan sonuçlarla başa çıkabilme olarak tanımlanmaktadır (Sayan-Karahan, 2012).

Psikolojik dayanıklılık. Risk taşıyan yaşam olaylarının ortaya çıkardığı sonuçların üstesinden gelme, travmatik yaşantılarla başarılı bir şekilde başa çıkma ve riskli yaşam olaylarının olumsuz gidişatından kendini koruyabilme olarak tanımlanmaktadır (Garmezy, Masten ve Tellegen, 1984).

Okul desteği. Bu araştırma kapsamında okul desteği ergenin öğretmenlerinden gördüğü destek olarak ele alınmıştır (Bulut Dogan ve Altundag, 2013).

Uyum. Yeni karşılaşılan durumlara uyum sağlamayı, bir başka deyişle adaptasyonu ifade etmektedir (Bulut Dogan ve Altundag, 2013).

Bölüm 2

Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar

İlgili alanyazında, yetişkinlerin ve çocukların boşanmadan nasıl etkilendiği çeşitli kuram ve yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Feminist kuram, bağlanma kuramı, sembolik etkileşim kuramı, gelişimsel psikopatoloji bakış açısı, risk ve psikolojik dayanıklılık bakış açısı, boşanma stres uyum bakış açısı bunlardan bazılarıdır. Birçok kuram ve yaklaşımın (aile stres ve başa çıkma kuramı, genel stres kuramı, risk ve dayanıklılık bakış açısı) ilgili alanyazında stres ve risk etmenlerine odaklanmasından dolayı, araştırmacıların çalışmalarını stres ve risk temelinde ele aldıkları anlaşılmaktadır. Adı geçen kuram ve bakış açılarının önemli bir bölümünün temel varsayımı, boşanma olgusunu çocuk ve yetişkinlerin uyum sağlamasını gerektiren stresli bir geçiş dönemi olarak değerlendirmesidir (Amato, 2000). Aşağıda sırasıyla feminist bakış açısı, gelişimsel psikopatoloji yaklaşımı, risk ve psikolojik dayanıklılık yaklaşımı ve boşanma stres uyum yaklaşımının çocukların boşanma sonrası yaşama uyum konusunu nasıl ele aldıkları açıklanmıştır.

Feminist Bakış Açısı

Feminist yaklaşım, boşanma olgusuna kadınların boşanma sonrasında işgücüne giderek artan oranda katılmalarına rağmen erkeklerin çocuk bakımını aynı oranda üstlenmemeleri, kadınların eski eşlerine kıyasla daha fazla ekonomik güçlük yaşamaları (Carbone, 1994; Maccoby, Buchanan, Mnookin ve Donbusch, 1993) ve çocuk bakımında ezici bir sorumluluğun altında kalmaları konuları çerçevesinde yaklaşmaktadır. Kadınların boşanma, velayet ve işgücüne katılımlarıyla ilgili yasalarda düzenlemeler yapılarak yaşadıkları güçlüklerin üstesinden gelinebileceği vurgulanmaktadır. Çocuk bakımında sorumluluk paylaşımı kadınların aleyhine devam ettiği sürece kadınların işgücüne katılımında güçlük yaşamalarına neden olmakta, büyük oranda düşük gelirli ve esnek olmayan çalışma şartlarına sahip işler bulmalarına neden olan cinsiyet ayrımcılığı ise onların ekonomik gelir elde etmelerinin önünde engel teşkil etmektedir. Cinsiyet ayrımcılığının neden olduğu bu durumun üstesinden toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili eğitimler verilerek, işgücünde kadınların etkin ve erkeklerle eşit işlerde çalışmasını destekleyen kanunlar çıkarılarak ve çocuğun velayetinin ebeveynler

arasında paylaşılarak gelinebileceği önerilmektedir. Feminist bakış açısı genel olarak ele alındığında, boşanmış kadınlara ve onların çocuklarına yönelik yapılacak çalışmalardan sonuç alınmasını sağlayacak etkinliklerin, politik düzeyde müdahalelerle ve toplumdaki cinsiyete özgü adil olmayan ve geleneksel rollerin yerini daha eşitlikçi rol paylaşımına bırakmasıyla gerçekleştirilebileceğinin vurgulandığı görülmektedir (Carbone, 1994). Boşanma sonrasında ortaya çıkan sonuçların ya da diğer kadın erkek eşitsizliği meselelerinin sadece psikolojik danışma müdahaleleriyle değiştirilmesinin mümkün olmadığı; bağlamsal bir olgu olduğu, bu yüzden hak savunuculuğu çerçevesinde ele alınarak politik düzeyde müdahalede bulunmanın gerekli olduğu iddia edilmektedir (Hansen, 2000). Hak savunuculuğu sistemsal ya da yasal aksaklıklardan dolayı psikolojik danışma müdahalesinin iyi oluşa etki etmediği durumlarda, danışan adına savunuculuk yaparak veya danışanı güçlendirerek; kurumsal aksaklıklardan dolayı eşit hizmet alamayan danışanlar adına sistemsal değişiklik için çaba göstermek ya da onlar için bir müdahale planı hazırlayarak; bir sivil toplum örgütü veya benzer bir toplulukla işbirliği yapıp kamuoyunu bilgilendirerek ve danışanların politik veya yasal konulardan dolayı dezavantajlı konuma düştükleri durumda lobi gibi müdahalelerle danışan haklarını savunmak anlamına gelmektedir (Toporek, Lewis ve Crethar, 2009).

Gelişimsel Psikopatoloji Bakış Açısı

Gelişimsel psikopatoloji yaklaşımı çocukların boşanmadan nasıl etkilendiklerine ve boşanma sonrası yaşama uyumlarına odaklanmaktadır. Boşanma sonrası yaşama uyum üç temel konu üzerinden açıklanmaktadır. İlk olarak çocuğun gelişimsel yeterlik ve sınırlılıklarının boşanma sonrası yaşama uyumunu nasıl etkilediğinin; ikincisi çocuğun boşanma sonrasında duygusal, sosyal ve bilişsel gelişim alanlarındaki değişimlerinin ve son olarak çocuğun boşanma sonrası yaşama uyum düzeyinin ileri yaşlarda gelişim görevlerini nasıl etkilediğinin izi sürülmektedir (Leon, 2003). Boşanmayı çocuk yaşta deneyimlemek her zaman yetişkinlikte bir soruna yol açmasa da, bebeklikte gelişen güvensiz bağlanmanın ergenlik döneminde arkadaş, öğretmen ve romantik ilişkilerinde aksamaya yol açabilmesi gibi örneklerin gözden kaçırılmaması gerektiği vurgulanmaktadır (Sroufe ve Rutter, 1984). Çocuklar için boşanma stresli bir

yaşam olayı olsa da birçok çocuk gelişimsel krizlerin üstesinden gelmekte sorun yaşamamaktadır. Çocukların boşanma sonrası yaşama uyum sağlayabilmelerinin ya da sağlayamamalarının nedenlerini anlamak için risk faktörleri ve koruyucu faktörleri göz önünde bulundurmak önemlidir. Gelişimsel psikopatoloji yaklaşımı boşanma sonrası yaşama uyum konusunu kavramsallaştırırken şu üç soruya yanıt aramaktadır (Cicchetti, 1993): Anne-babanın boşanması çocuğun önemli gelişimsel görevleri yerine getirmesini nasıl etkilemektedir? Çoklu risk faktörleri ve koruyucu faktörler çocuğun boşanma sonrası yaşama uyumunu nasıl etkilemektedir? Çocuklukta anne-baba boşanmasını deneyimlemek ileride ne gibi sonuçlar ortaya çıkarmaktadır? Gelişimsel psikopatoloji yaklaşımı anne babası boşanmış çocuklarla çalışan uzmanlar için ise şu sorulara yanıt aramayı önermektedir (Leon, 2003):

- Çocukların bellek ve bilişsel becerileri ne düzeydedir?
- Çocuk boşanmayı ne düzeyde anlayabilmektedir?
- Çocuk evden ayrılan ebeveynin uzun süreliğine evden ayrıldığını anımsıyor mu?
- Çocuğun sosyal ve duygusal gelişimi beklenen şekilde gelişiyor mu?
- Ayrılık kaygısı ya da yabancı kaygısı yüksek düzeyde mi?
- Çocuk ebeveyninden ayrı yaşamasıyla nasıl başa çıkıyor?

Belirtilen sorulara yanıt arayan uzmanların çocuğa yardım etme sürecinde, velayet düzenlemelerine, ayrı olduğu ebeveyniyle görüşme sıklığına ve ilişkisinin niteliğine dikkat etmesi önerilmektedir. Bunların yanı sıra ebeveyn çocuk arasında çocukla destekleyici bir ilişkinin kurulması, varsa eski eşyle aralarındaki çatışmanın azaltılması konusunda anne-babayla; çocuğun duygusal iyi oluşunu arttırmak ve güvende hissetmesini sağlamak amacıyla çocukla çalışılmasının uygun olduğu önerilmektedir. Gelişimsel psikopatoloji yaklaşımının çalışma alanlarını; çocukların boşanma sonrasında uzun dönemli sorunlar yaşamaları konusunda önleyici çalışmalar, çocuğun boşanmanın kendi suçu olduğuna ilişkin inançları ya da boşanma sonrasındaki rahatlama duygusunun olağanlığı gibi çocuğun boşanmaya ilişkin sonuçlarla başa çıkması yönünde konular oluşturmaktadır. Araştırma konuları ise boşanma ile ilişkili olarak davranış

düzenleme (Clarke-Stewart, Vandell, McCartney, Owen ve Booth, 2000), boşanma bağlanma ilişkisi (Page ve Bretherton, 2001) ile boşanma ve bilişsel gelişim (Hodges, Landis, Day ve Oderberg, 1991; Jacobs, Guidubaldi, ve Nastasi, 1986) çerçevesinde ele alınmaktadır.

Risk ve Psikolojik Dayanıklılık Bakış Açısı

Risk ve psikolojik dayanıklılık bakış açısı (Risk and Resiliency Perspective) boşanma olgusunu açıklamaya çalışırken boşanmayı evlilik bağlamıyla birlikte ele almakta, geleneksel anlayışa bir eleştiri getirerek mutlu bir ailede yaşamak için anne babanın birlikte olmasının tek seçenek olmadığını, anne babası boşanmış çocukların da boşanma sonrasında yaşama uyum sağlayarak mutlu olabileceklerini savunmaktadır (Kelly ve Emery, 2003). Yaklaşımına göre boşanmanın olumsuz sonuçlarına odaklanmak yerine, boşanma sonrası yaşama uyum kavramının farklı disiplinlerden ve araştırma yöntemlerinden yararlanılarak bütünsel bakış açısıyla ele alınması gerekir (Emery, 2003). Çocukların boşanma sonrası yaşama uyum sağlama düzeyi, boşanma sürecinde ortaya çıkan çeşitli risk etmenleriyle ve çocuğu bu risk faktörlerinden koruyan psikolojik dayanıklılık etmenlerinin etkileşimiyle belirlenmektedir. Yaklaşımın risk faktörü olarak ele aldığı durumları şöyle özetlemektedirler (Hetherington ve Stanley-Hagan, 1999; Kelly ve Emery, 2003):

1- Boşanma sonrası ilk dönem duygularını içeren, çocuğun anne-babası tarafından boşanma süreciyle ilgili ne kadar bilgilendirildiğiyle ilişkili olarak yaşadığı kaygı, depresyon ve karmaşa duyguları ve velayet paylaşımından kaynaklı olarak çocuğun evden ayrılan ebeveynine yönelik yaşadığı boşanma sonrasındaki duygular;

2- Boşanma öncesinde çiftler arasında başlayan çatışmanın boşanmadan sonra da devam etmesi ve buna bağlı olarak çocuğun öfke ve saldırganlık davranışı göstermesi;

3- Ebeveynlerin çatışma yaşamaları, tutarsız veya sert disiplin anlayışı, çocuğu gereksinim duyduğu duygusal ve fiziksel yakınlığı kurmaması, daha reddedici olması ve özellikle babaların çocuk bakımında daha geri planda kalması gibi çocukların boşanma sonrası yaşama uyumlarını etkileyen etkisiz ebeveynlik becerileri;

4- Taşınma ya da okul değişikliği gibi yaşamsal düzenlemelerden dolayı arkadaşlarından uzaklaşma ve sıklıkla baba olmak üzere velayet sahibi olmayan ebeveynle görüşme sıklığının azalmasına bağlı olarak önemli ilişkilerin kaybı;

5- Arkadaşlık ilişkilerini, bakımı, eğitimi, kültürel ve sportif yaşamı olumsuz etkileyen ekonomik güçlükler ve son olarak;

6- Çocuğun ebeveynlerinden en az birinin evlenmesi sonucunda çocuğun üvey ebeveyniyle yaşadığı rol karmaşası ve çatışma çocukta stres oluşturabilmektedir.

Boşanma sonrasında çocuğun evden ayrılan ebeveynine ilişkin yaşadığı yas duygusu, anne babadan birinin yeniden evlenmesiyle hayatına giren üvey ebeveynle bağlanmaya çalışmak gibi zorlayıcı yaşantılar çocuğun yakın ve olgun ilişkiler kurmada güçlükler neden olabilmektedir (Hetherington, 1999). Bu bakış açısının temelini boşanmanın çocuklar üzerinde ne düzeyde risk oluşturduğunu anlayabilmek amacıyla anne-babası birlikte ve boşanmış çocukların karşılaştırıldığı araştırmalar oluşturmaktadır. Söz konusu karşılaştırmaya göre, anne babası boşanmış çocuklar anne babası birlikte olanlara kıyasla daha fazla sosyal, davranışsal, akademik ve içe atım problemleri yaşamaktadırlar (Hetherington ve Stanley-Hagan, 1999; Kelly ve Emery, 2003) Risk ve psikolojik dayanıklılık bakış açısına göre çocukların boşanma sonrası yaşama uyumlarında velayet sahibi ebeveynin (sıklıkla anne) yeterli bakımını, sıcaklığını, duygusal desteğini, otoriter disiplin anlayışını ve çocuğun gelişim özelliğine uygun davranmayı içeren nitelikli ve yetkin bir ebeveynlik yapıyor olması (Cummings ve Davies, 1994; Hetherington, 1999), bu yaklaşımda en önemli koruyucu faktörlerden biri olarak görülmektedir. Velayet sahibi olmayan ebeveynle ilişkilerinin niteliği, görüşme sıklığı, ödevlere-projelere yardım etme durumu, velayet sahibi olmayan ebeveynin ekonomik destek sağlıyor oluşu, tutarlı disiplin anlayışı ve çocukla görüşmelerinde daha az çatışma yaşanıyor olması bu sürece uyumda diğer koruyucu faktörler olarak ele alınmaktadır. Anne-baba arasında yoğun bir çatışma yaşanıyorsa, bu görüşmelerin boşanma sonrası yaşama uyum sağlamada güçlük gibi tersine bir etki yarattığı da eklenmektedir (Fabricius ve Hall, 2000). Ebeveynler arasındaki çatışmanın boşanmadan sonra giderek azalıyor oluşu ve tutarlı disiplin anlayışının gelişmesi de çocuk için boşanma sonrası

yaşama uyumda önemli koruyucu faktörlerden birisi olarak ele alınmaktadır (Kelly ve Emery, 2003).

Özetle çocukların boşanma sonrası yaşama uyum sağlamalarının yukarıda açıklanan koruyucu faktörlerin desteklenmesiyle kolaylaştırılabileceği görülmekte ve müdahalelerin de bu çerçevede ele alınması gerekmektedir. Her iki ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkide yakın ve sıcak ilişkiyi, tutarlı disiplin anlayışını geliştirmek ve ebeveynler arasındaki çatışmayı azaltmak için arabuluculuğu da içeren müdahalelerde bulunmak (Kelly, 2000); çocuklara yapılacak müdahalelerde ise kaygı ve depresyon gibi içselleştirme problemleri, davranım problemleri gibi dışsallaştırma problemleri üzerine çalışmanın çocukların boşanma sonrası yaşama uyumlarını kolaylaştıracağı (Haine, Sandler, Wolchik, Tein ve Dawson-McClure, 2003) savunulmaktadır. Boşanma sonrasında yaşama uyum sağlamakta güçlük yaşayan, dolayısıyla çeşitli konularda problem yaşayan çocuklarla ilgili gözlemlerin, sıklıkla psikoterapötik müdahalede bulunulan çocuklardan olduğu, bu bakımdan da anne babası boşanmış tüm çocukların aynı problemleri yaşadığı gibi bir genellemeye varmanın çok büyük bir hata olabileceğinin önemle altı çizilmektedir (Kelly ve Emery, 2003).

Boşanma – Stres - Uyum Bakış Açısı

Çocukların ve yetişkinlerin boşanma sonrası yaşama uyumlarını en kapsamlı şekilde ele alan kuramlarından birisi boşanma-stres-uyum (Divorce-Stres-Adjustment) bakış açısıdır. Yaklaşım 1990'lar ile 2000'ler arasında yapılan çalışmaların ortak bulgularını kapsayan, özetleyen ve organize ederek bu çalışmaların çeşitli unsurlarına yer veren bütünleştirilmiş bir bakış açısıdır (Amato, 2000). Hem çocuklara hem de yetişkinlere uyarlanabilir olması açısından da yaklaşımın önemli olduğu düşünülmektedir.

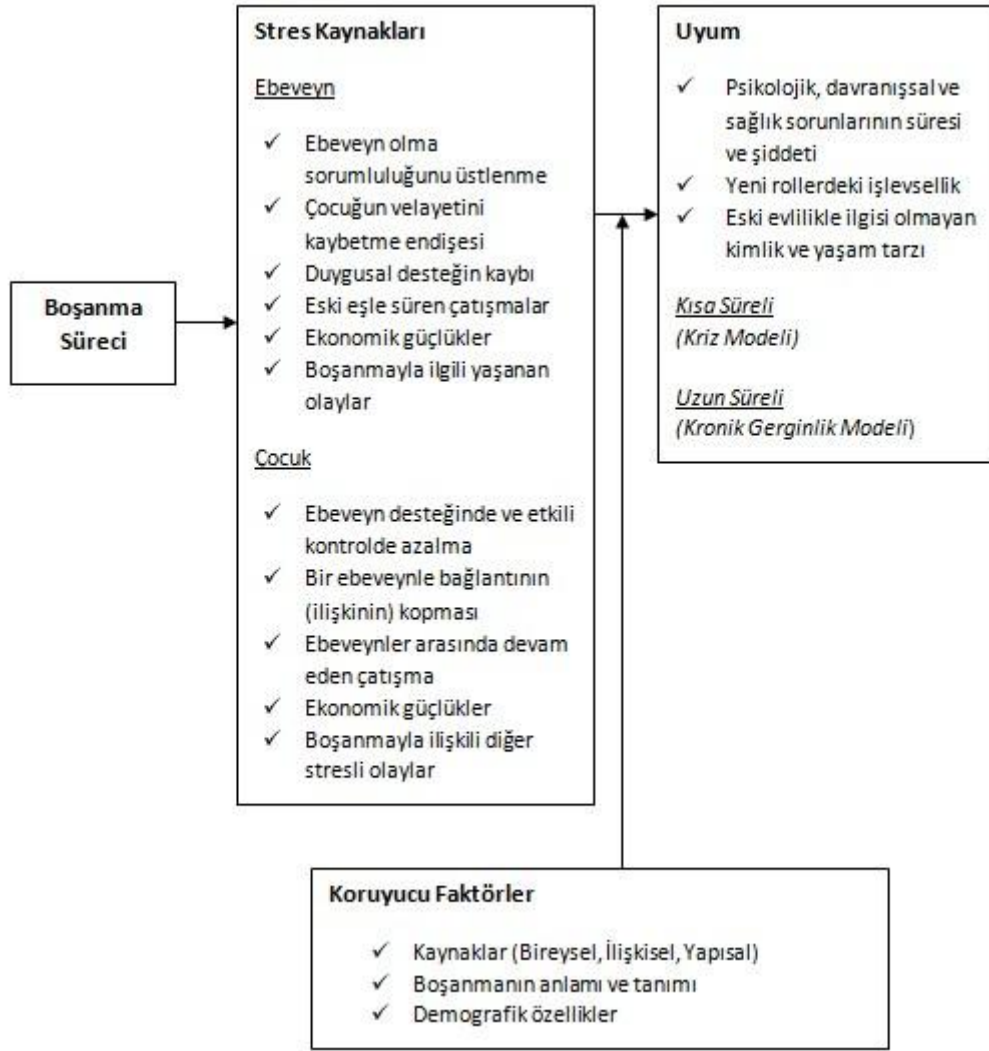
Stres kaynakları olarak boşanmadan sonra çocuğun ebeveynlerden birinden uzaklaşması, birlikte yaşadığı ebeveynle ilişkisinin niteliği (Astone ve McLanahan, 1991), ebeveynler arasında devam eden çatışmanın düzeyi (Şirvanlı-Özen, 1998), velayet sahibi olmayan ebeveynin evden ayrılmasıyla birlikte gelirin azalmasına bağlı olarak yaşanan ekonomik güçlükler (Aseltine, 1996), okul değişikliği, taşınma, eski arkadaşlarla bağın kopması ve bunlarla birlikte gelen yeni bir uyum süreci olarak sıralanmaktadır (Amato, 2000). Çocuğun duygusal,

davranışsal ve fiziksel uyumunu sağlamasına katkı sunan koruyucu faktörler ise birlikte yaşadığı ebeveynle ilişkisinin kalitesi, destekleyici arkadaş ve akrabalar, ayrı yaşadığı ebeveyni ile görüşme sıklığı ve ilişkilerinin niteliği, başa çıkma ve problem çözme becerileri olarak değerlendirilmektedir (Wood, Repetti, ve Roesch, 2004).

Bu yaklaşım sonuçları bakımından boşanma sonrası yaşama uyumu birbirine zıt iki modelle açıklamaktadır (Şekil 1). Birincisi sosyal destek, problem çözme becerileri gibi kişisel kaynaklar sayesinde birkaç yıl içerisinde işlevselliklerini yeniden kazandığını açıklayan *kriz modelidir*. Söz konusu kaynakların niteliği boşanma öncesindeki duruma dönme hızını da belirler. Koruyucu faktörler boşanma sonrası uyum sorunlarıyla başa çıkmaya yardımcı olmaktadır (Amato, 2000).

İkincisi, *kronik gerginlik modeline* göre boşanmanın olumsuz sonuçları daha uzun süre, yetişkinlikte de devam etmektedir. Ailede yaşanan ekonomik güçlükler çocukların bir an önce meslek yaşamına atılmak da dahil olmak üzere kendi hayatlarını kurma girişimine neden olmakta, bu da yetişkin yaşamlarında düşük mesleki başarı ve gelirle sonuçlanabilmektedir. Yetersiz iletişim becerisine sahip ebeveynlerle çocukluk yaşantısı geçiren çocukların yetişkin olduklarında da zayıf iletişim becerilerini devam ettirme ihtimalleri artmaktadır. Gelişme fırsatı bulamayan iletişim becerilerinden dolayı, devamlılığı olmayan ve doyum sağlanamayan kişilerarası ilişkiler kurulabilmekte ve evliliklerin sonlamasına da neden olabilmektedir (Amato, 2000).

Boşanma-stres-uyum bakış açısında boşanma tek başına bir olay olarak değil, çiftlerin birlikte yaşadıkları dönemde başlayan ve yasal olarak boşanmayla gerçekleşen uzun bir süreç olarak ele alınmaktadır. Elbette insanlar evliliğe umut ile başlamaktadır. Boşanma öncesinde eşler birbirine yabancılaşmaya başlar, ilişkilerini kurtarmak için zaman harcarlar, çevrelerinden öneri alırlar veya sadece sorundan kaçarlar. Aslında boşanmanın yetişkinler üzerinde ilk olumsuz etkileri yasal boşanmadan önce oluşmaya başlamaktadır (Silitsky, 1996). Çift arasında başlayan çatışma ve gerilimler çocuklarda çeşitli duygusal ve davranışsal problemlere neden olmaktadır (Amato, 2000).

Şekil 1. Boşanma-Stres-Uyum bakış açısı (Amato, 2000)

Çocukların boşanma sonrası yaşama uyumunu farklı bakış açılarıyla ele alan kuramlara bakıldığında, benzer kavramlara, çocukların boşanmaya uyumlarına etki eden stres/risk faktörlerine ve koruyucu faktörlere odaklandıkları görülmektedir. Stres faktörlerinin azaltılması ya da başa çıkılması ve koruyucu faktörlerin desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu araştırmada çocukların boşanma sonrası yaşama uyum kavramını en kapsamlı şekilde kavramsallaştırdığı düşünülen Boşanma-Stres-Uyum Bakış Açısı temel alınmıştır. Ayrıca Risk ve Psikolojik Dayanıklılık Bakış Açısı da bu araştırmanın önemli dayanaklarından birini oluşturmaktadır. Aşağıda sırasıyla boşanma sonrası yaşama uyum için anahtar bir kavram olduğu belirtilen psikolojik dayanıklılık kavramının kuramsal temeli açıklandıktan sonra ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumları için

alanyazında risk ve koruyucu faktör olarak belirtilen etmenler başlıklar halinde açıklanmıştır.

Psikolojik dayanıklılık. Psikolojik dayanıklılığın alanyazında çeşitli tanımları yer almaktadır. Masten (2001) kavramı bireylerin karşılaştığı ciddi tehditlere rağmen gelişiminin ve uyumunun olumlu şekilde sonuçlanması olarak tanımlamıştır. Luthar, Cicchetti ve Becker (2000) psikolojik dayanıklılığı bireyin bağlamını önemli ölçüde riskli durumların oluşturduğu durumlarda, dinamik ve iyi uyum sağlamayı içeren bir süreç olarak değerlendirmiştir. Başka bir tanımda ise kavram, zorluklar karşısında daha güçlü çıkmayı ve kriz durumlarında da gelişimini devam ettirmeyi başarmak olarak tanımlanmıştır (Fonagy, Steele, Steele, Higgitt ve Target, 1994.). Rutter (1999) tarafından psikolojik dayanıklılık, bireylerin zorlu yaşam olayları karşısında risk ve koruyucu faktörlerin etkileşimi ile bireysel ve dışsal kaynaklar aracılığıyla olumsuz etkileri aza indirmeyi sağlayan dinamik bir süreç olarak kavramsallaştırılmıştır. Jacelon (1997) ise psikolojik dayanıklılığı bireyin kişisel özellikleri çerçevesinde ve çevresel etmenlerle etkileşimi sonucu meydana gelen ve duruma göre farklılık gösterebilen bir süreç olarak ele alan araştırmacılar arasındaki görüş ayrılıklarını vurgulamaktadır.

Masten ve Coatsworth (1998) psikolojik dayanıklılığı riskli bir durum karşısında uyum gösterme ve gelişmeyi sağlayan yetkinlik olarak ele almışlar ve kavram tanımlanırken, bir risk durumu ya da ciddi bir tehdidin bulunması ve bu risk karşısında uyum gösterilmesinin göz önünde bulundurulmasını gerektiğini vurgulamışlardır. Risk etmenleri bireyler için olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilirken koruyucu faktörler bu olumsuz sonuçların azalmasını bir destek kaynağı olarak sağlar.

Risk faktörleri ve koruyucu faktörler. Başarılı kabul edilebilecek bir uyum süreci bireyin oluşan yeni aileye, okula, işe veya sosyal rollerine uygun işlevde bulunma, boşanma ile ilişkili belirtileri daha az yaşaması ile ilişkilidir (Amato, 2000). Şüphesiz ebeveyn ayrılığı stresli birtakım olayları da beraberinde getirmektedir. Stres kaynakları çocuk ve ergenler için duygusal, davranışsal ve sağlıkla ilgili risk faktörlerini de arttırmaktadır (Amato ve Keith, 1991). Boşanmadan sonra gelen olumsuzlukları yaşama süresi ve şiddeti koruyucu faktörlere bağlı olmakla birlikte, kişiden kişiye de değişmektedir (Emery, 2013). Önemle üzerinde durulması gereken noktalardan biri, boşanma sürecinde

çocukların yaşadığı güçlükleri aşmalarını sağlayan koruyucu faktörleri güçlendirmenin, boşanma sonrası yaşama uyumun en önemli bağlamlarından biri olduğudur.

Boşanma sonrasında çocukların yaşadıkları stres kaynakları alanyazında, ebeveynlerin ayrılığının başlangıç döneminde olmaları, devam eden ebeveyn çatışması, etkisiz ve zayıf ebeveynlik, çocuğun hayatındaki önemli ilişkilerin kaybı, ekonomik güçlükler (Amato, 2000; Hetherington, 2003; Kelly, 2003; Kelly ve Emery, 2003; Leon, 2003) olarak kavramsallaştırılmaktadır. Koruyucu faktörler ise velayet sahibi ebeveynin ebeveynlik becerileri, velayet sahibi olmayan ebeveynin çocuk yetiştirmeye katılımı, boşanma sonrasında ebeveynler arasında giderek azalan çatışma olarak ele alınmaktadır (Amato, 2000; Kelly, 2003; Kelly ve Emery, 2003).

Boşanma sonrasında duygusal, davranışsal yönden ve fiziksel sağlığı etkileyecek potansiyel yeni olaylar ve süreçler görülebilir. Çocukların boşanma sonrasında yaşadıkları problemleri kavrayabilmenin bir yolu da ebeveynlerinin boşandıktan sonra ne gibi güçlüklerle yaşadıklarını anlayabilmekten geçmektedir. Çocuklar boşanma sonrası yaşama uyum sürecinde en büyük desteği ebeveynlerinden görmektedirler. Ebeveynlerin uyumu, çocuklarının uyumunu da önemli ölçüde etkilemektedir. Bu da ebeveynlerin boşanma öncesi, sırası ve sonrasında yaşadıkları stres kaynaklarının farkında olmayı, neler yaşadıklarını anlamayı önemli kılmaktadır. Sonuç olarak, ebeveynin yaşadığı stres, ebeveynlik becerilerini zayıflatarak çocukta olumsuz sonuçlar doğurabilir. Bu amaçla boşanma sürecinde yetişkinlerin yaşadıkları stres etmenleri, ilgili konuyu ele alan çalışmalar (Amato, 1987; Amato, 2000; ASAGEM, 2011; Çakır, 2010; Defrain ve Eirick 1981; Hamid ve Salleh, 2013; Richard ve Schmiege, 1993) incelenerek aşağıda özetlenmiştir.

Velayeti alan ebeveynin çocuk bakımını tek başına üstlenmesi sonucu artan sorumluluklar. Boşanma süreci başlayana kadar ebeveynler için ev işleri, çocuk bakımı ve parasal konular sorumluluk paylaşımından dolayı önemli bir stres kaynağı oluşturacak kadar önemli bir konumda değil iken, boşanma gerçekleşikten sonra başa çıkılması gereken stres kaynakları olarak ebeveynlerin karşısına çıkmaktadır (Hamid ve Salleh, 2013). Tek ebeveyn olduktan sonra anne babalar çocuk bakımında ve ev işlerinde diğer ebeveynin evlilik öncesinde

üstlendiği sorumlulukları yerine getirmeye çalışmakta, diğer yandan iş yaşamını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Evli oldukları döneme göre daha fazla rol yüklenmelerine neden olan bu sorumluluklar, birlikte yaşayan ebeveynin boşanma sonrasında çocuğa karşı daha az otoriter bir tutum sergilemesine, daha az kural koymasına ve izinler konusunda daha esnek davranmasına neden olmaktadır. Bütün bunlar çocuk üzerinde kontrol sorunu yaşamalarını da beraberinde getirmektedir (ASAGEM, 2011; Hetherington, Henderson ve Reiss, 1999).

Ekonomik güçlükler. Boşanma sonrasında nafaka ödemesi yapıldığı durumlar da dahil olmak üzere ebeveynler, gelirdeki azalmaya bağlı olarak çocuğun bakımını tek başına üstlenmekten kaynaklanan ekonomik güçlüklerle karşılaşmaktadır. Özellikle annelerde, ekonomik gelirdeki azalma, evliyken olduğundan daha az konforlu ve yoksul bir çevreye taşınma gibi sonuçları beraberinde getirebilmektedir (ASAGEM, 2011). Aile gelirindeki düşme, çocukları iş gücüne katılmaya yöneltebilmekte, bu da evdeki ekonomik yükü azaltıyor gibi görünse de çocukların yaşamını zorlaştırmakta ve boşanmanın uzun dönemli olumsuz sonuçlarına yol açabilmektedir (Amato, 2000).

Duygusal destek kaybı. Daha önce zorluklara birlikte göğüs gerilen bir eşin boşanmadan sonra artık bir destek kaynağı olmaması stresle başa çıkmayı zorlaştırabilmektedir. Ebeveynler boşanmadan sonra da bu çatışmanın devam ettiği durumlarda, duygusal bir desteğin kaybının yanında, çatışmanın getirdiği stresle de başa çıkmak durumunda kalmaktadırlar (Amato, 1987; Richard ve Schmiede, 1993).

Sosyal destek kaybı. Boşanma sonrasında eski eşle birlikte inşa edilen arkadaşlık ve komşuluk ilişkileri ile eski eşin akrabalarıyla iletişimin azalması nedeniyle sosyal çevrede daralma meydana gelmektedir. Özellikle boşanmış anneler, evli annelere göre daha az sosyal desteğe sahiptir ve daha fazla zorluğa göğüs germek durumunda kalmaktadırlar (Defrain ve Eirick 1981).

Velayet sahibi olmayan ebeveynin çocuğuyla temas/iletişim kaybı nedeniyle yaşadığı stres. Velayet ile ilgili düzenlemeler veya başka bir şehre taşınmak, velayet sahibi olmayan ebeveynin çocuğunu görme sıklığını azaltmakta, bu da onlar için önemli derecede stres kaynağı oluşturmaktadır. Çocuğunu görememekten kaynaklanan özlem ve üzüntü ile birlikte, çocuğuyla ilgilenemiyor

olmanın getirdiği suçluluk duygusunu, hatta onunla hiç görüşmemeyi beraberinde getirmektedir (Emery, 2013).

Araştırmalara göre tek ebeveyn olmak Türkiye'de ve başka ülkelerde mahalle baskısından ve tek ebeveynliğe ilişkin önyargılardan dolayı stres yaratabilmektedir (Aktaş, 2011; Çakır, 2010). Bu durumun geleneksel bakış açısından kaynaklanan toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı, Türkiye dahil birçok ülkede, ailenin kadın, erkek ve çocuktan oluştuğu düşüncesinden kaynaklandığı, özellikle bekâr annelerin evli olan kadınlara göre iş hayatlarında ve sosyal hayatta daha fazla güçlük yaşadığı söylenebilir (Doğan ve Şahin, 2018).

Çocuklar açısından boşanma için stres faktörleri ve koruyucu faktörler. Çocukların boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerinde belirleyici olan en önemli etkenler çocuklar için boşanmadan sonra karşılaştıkları risk faktörleri ve bu risk faktörlerinin çocuklarda daha az problem yaşamalarını sağlayan koruyucu faktörlerdir. Amato (2000) risk faktörlerini, çocuğun birlikte yaşadığı ebeveynin yetersiz ebeveynlik becerileri, devam eden yoğun ebeveyn çatışmasına maruz kalmak, velayet sahibi olmayan ebeveynle ilişkilerinin niteliği ve yetersiz görüşme sıklığı, ekonomik gelirden azalma, taşınma ve buna bağlı okul değişikliği, ebeveynlerden en az birinin yeniden evlenmesi ve diğer zorlayıcı yaşam olayları olarak sınıflandırmıştır. Aşağıda bu risk faktörlerine daha ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

Velayet sahibi ebeveynin psikolojik uyumu ve çocukla ilişkisinin niteliği. Çocuk ve ergenlerin boşanma sonrası uyumlarını en iyi yordayan değişkenlerden birinin ebeveyn çocuk ilişkisinin niteliği olduğu belirtilmektedir (Amato, 2000). Bakım veren kişi çocuğun fiziksel, duygusal, akademik konulardaki bakımını ne kadar iyi yerine getirirse, çocukla etkili bir disiplin ilişkisi geliştirirse, çocukların uyum düzeyleri buna paralel olarak artmaktadır (Kahraman, 2016; Wood, Repetti, ve Roesch, 2004). Ebeveynleri boşanmış çocukların ebeveynleri evli çocuklara göre daha fazla uyum problemleri yaşamalarının nedeni boşanmış ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişkinin niteliği, ebeveynin bakım verme becerileri olarak değerlendirilmektedir (Akdoğan, 2012; Akyol, 2013; Arslan, 2017; Fiyakalı, 2008). Bakım veren ebeveynin psikolojik uyumu da çocukların boşanma sonrası yaşama uyumu için benzer şekilde önemli bir rol oynamaktadır (Gosselin ve David, 2007). Depresyon gibi ruhsal problemlerden veya herhangi bir nedenden

dolayı yetersiz ebeveynlik ya da velayet sahibi olan ebeveyn ile çocuk arasında çatışmalı bir ilişki söz konusu olduğunda çocukta düşük özsaygı, düşük okul başarısı, içselleştirme ve dışsallaştırma sorunlarının görülme ihtimali de artmakta (Aseltine, 1996; Buchanan, Maccoby, ve Dornbush, 1996; DeGarmo ve Forgatch, 1999; Demo ve Acock, 1996; Güler, 2014; Kuru, 2014; Sancaklı, 2014; Wood, Repetti, ve Roesch, 2004) ya da tam tersi şekilde bu ilişki nitelikli ise olumsuz akademik başarı gibi olumsuz sonuçların görülme ihtimali de azalmaktadır (Kahraman, 2016).

Velayet sahibi olmayan ebeveynin kaybı. Çocukların % 25'i velayet sahibi olmayan babasını haftada en az bir kez görürken yaklaşık % 20'si hiçbir şekilde görüşmedikleri bildirilmektedir (Hetherington, Bridges ve Insabella, 1998). Hem anne hem baba tarafından sağlanan duygusal destek, bakım, günlük yaşama ilişkin bilgi ve yönlendirmeler çocuk için önemli destek kaynaklarıdır. Velayet sahibi olmayan ebeveyn boşanma sonrasında ayrı bir eve taşınmakta, çocuklar bu ebeveyniyle gereksinim duyduğundan daha az görüşmektedirler. Evden ayrılan ebeveynle ilgili söz konusu gereksinimlerin karşılanmamasından dolayı çocuklar endişe yaşamaktadırlar. Evde ayrılma her zaman çocuklar için önemli bir stres olmamakla birlikte görüşme sıklığı ve görüştüklerinde geçirilen zamanın niteliği çocukların uyum sorunları yaşama riskini azaltmaktadır (Amato, 2000; Emery, 2013; Kelly ve Emery, 2003). Söz konusu risk faktörünün her zaman olumsuz bir sonuç ortaya çıkarmasının önemli değişkenlerinden biri de ayrı yaşadığı ebeveynle düzenli olarak görüştükleri bir ilişkidir (Çelikoğlu, 1997). Velayet sahibi olmayan ebeveynle bir araya geldiklerindeki ilişkinin niteliği ve her iki ebeveyni de düzenli görebilmek, görüşme sıklığına göre daha önemli olabilmektedir (Buchanan, Maccoby ve Dornbush, 1996; Thomas ve Forehand, 1993).

Velayet sahibi olmayan ebeveyn evden ayrıldıktan sonra, çocuklara bakım, ev ödevlerinde yardım, ekonomik destek olması açısından velayet sahibi ebeveyn kendi anne-babasıyla birlikte yaşayabilmektedir. Bu anneye çocuk bakımında ve onlarla ilgilenme konusunda alan bırakıyor olsa ve çocukların uyumlarına olumlu etki etse de, kimi zaman anne ve büyükannenin tartıştığı durum tersine dönebilmekte ve çocuklar çeşitli uyum sorunları yaşayabilmektedirler (Hetherington, 1989).

Ebeveynler arası çatışma. Sürekli acı veren, doyum sağlanmayan ve sürekli bir çatışmanın olduğu evliliği sonlandırmak ya da çocukların yararına evli kalmak mı ikilemi araştırmacılar için de soru işareti oluşturmaktadır. Kimi zaman ebeveynler, çocukları çatışmanın ortasına çekerek, bazen çatışmanın bir parçası yaparak ya da taraf tutmaya zorlayarak çatışmadan etkilenmesine neden olurlar (Davies ve Cummings, 1994; Hetherington, 1999; Kelly ve Emery, 2003). Diğer ebeveyne karşı yöneltilen sözel ve fiziksel şiddet yoluyla, farkında olmadan da olsa, ebeveynler çocuklarına anlaşmazlık sırasında çatışma çözme yolu olarak kavga etmeyi öğretebilmektedirler (Emery, 2013). Çatışma sadece anne babası boşanmış çocukları değil, anne babası birlikte olan ebeveynleri de etkilemektedir. Araştırmalar (Davies ve Cummings, 1994) göstermektedir ki anne babası çatışma yaşayan çocuklardan, anne babası ayrı olanlar birlikte olanlara göre daha düşük psikolojik uyum göstermektedirler. Boşanma sonrasında çocukların uyum düzeyleri ebeveynler arasında devam eden çatışmanın boyutuna göre ters orantılı olarak azalmakta (Şirvanlı-Özen, 1998) bu çocuklarda daha fazla ebeveyn reddi ve buna bağlı olarak uyum sorunları ortaya çıkabilmektedir (Öngider, 2006). Ayrıca boşanma sonrasında zamanla ebeveynler arasındaki çatışma azalabilmekte, bununla ilişkili olarak çocuğun uyum düzeyi de yükselmektedir (Amato, 2000). Anne babası çatışma yaşayan çocuklar daha fazla kaygı, depresyon gibi içe yönelim problemleri yaşamakta; çocuklarda akademik başarı, özsaygı ve sosyal becerilerde düşme gözlenebilmektedir (Hetherington, 1999). Daha dengeli, daha az stresli bir ev ortamında, yüksek düzeyde bir ebeveyn çatışmasına göre çocukların daha iyi uyum sağladığı belirtilmektedir (Amato, Loomis ve Booth, 1995).

Ekonomik zorluklar. Boşanma sonrasında çocukların velayeti genellikle anneye verilmekte ve çocuklar anneleriyle birlikte yaşamaya başlamaktadırlar. Gelirin önemli bir kısmı baba tarafından getirildiği durumlarda boşanma sonrasında eve giren gelirden ve yaşam standartlarında önemli bir düşüş olmaktadır (Kelly, 2000; Kelly ve Emery, 2003). Bu düşüşten dolayı beslenme ve sağlık gibi konularda bir dizi problemler ortaya çıkmaktadır. Okul masraflarını karşılayamama, birlikte tatile çıkamama ve diğer ihtiyaçlarını karşılayamamaktan dolayı sorunlar gözlenebilmektedir (Duncan ve Hoffman, 1985; Aseltine, 1996; Emery, 2013). Velayet sahibi olmayan babanın ekonomik olarak anneyi ve çocuğu

desteklediği durumlarda ise çocukların boşanma sonrasında yaşama daha iyi uyum sağladıklarına yönelik bulgulara da ulaşılmaktadır (King, 1994).

Aile dışı destek kaynakları. Çocukların boşanma sonrası yaşama uyumlarına olumlu ya da olumsuz etki eden aile dışı etmenler de söz konusu olabilmektedir. Aşağıda sırasıyla arkadaş ve okul desteğinin riskli ve koruyucu etkisine ilişkin araştırmalara yer verilmiştir.

Akran desteği. Çocukların arkadaşları tarafından reddedilmesi ebeveynleri boşanmış çocuklar için risk etmeni olabilmektedir. Öte yandan bir tane bile olsa yakın ve destekleyici arkadaş çocukların stresli ev ortamından uzaklaşmalarına, reddedici arkadaş ortamıyla başa çıkabilmelerine ve boşanma sonrası yaşama daha iyi uyum sağlamalarına olanak tanıyabilmektedir (Hetherington, 1989). Ebeveynleri boşanmış ergenlerin, daha az otoriter ebeveynlik, daha az ebeveyn gözetimi ve özerkliğe düşkünlük gibi nedenlerden ötürü ebeveynleri birlikte olanlara göre arkadaş etkisine daha açık oldukları bildirilmektedir. Ebeveynleri boşanmış ergenlerin üçte biri, özellikle de erkek ergenler, aile ile ilişkileri zayıflatabilmekte, dışarıda daha fazla zaman geçirebilmekte, aile üyeleriyle iletişimi ve ortak etkinlikleri azaltabilmektedir. Aile ile ilişkilerin zayıflaması sonucunda, uygun olmayan arkadaş gruplarına dahil olmanın da etkisiyle, ergenler antisosyal davranışlar geliştirme, akademik başarıda düşme gibi konularda risk altında olabilmektedirler. Kimi zaman ise aileden uzaklaşan ergen sağlıklı bir arkadaş grubu, öğretmen ya da antrenörle sağlıklı bir ilişki geliştirebilmekte bu da ergenlerin iyi uyum göstermelerini sağlamaktadır (Hetherington, 1993).

Okul desteği. Okullar çocuk için otoriter, kuralları ve düzenli bir ortam sağlarken, tutarlı, sıcak, sorumlu bir disiplin sunarlar ve çocuktan daha olgun davranışlar beklerler. Böylece ebeveynleri boşanmış çocukların bilişsel ve sosyal gelişimine katkı sağlarlar. Bunların aksine kaotik, cezalandırıcı, tutarsız disiplin anlayışı, daha az kontrolcü davranışlar ve destekleyicilik, öğretmenin öğrenciden düşük beklentisi, öğretmen ve öğrenci arasında karşılıklı olarak düşük saygı olan okul ortamlarında çocukların akademik başarıları düşebilmekte ve davranım bozukları görülebilmektedir (Hetherington, 1993).

Stresli yaşam olayları. Taşınma, okul değişikliği, büyükanne ve büyükbabanın da içinde olduğu akrabaların desteğinin kesilmesi, kimi durumlarda

evcil hayvanından vazgeçmek gibi yaşamsal değişikliklere neden olan olaylar da çocuklar için stres oluşturmaktadır (Aseltine, 1996). Boşanma sonrasında sözü edilen yaşam olaylarının sayısı ne kadar fazla ise çocukların boşanma sonrasında yaşama uyum sağlamaları o kadar güçleşmektedir (Amato, 2000).

Uluslararası alanyazında boşanma sonrası yaşama uyum Türkiye'ye göre çok daha uzun yıllardır araştırılmaktadır. Bu da konunun kapsamının belirlenmesi, kavramsallaştırılması ve değişkenlerin sınıflandırılmasını kolaylaştırmaktadır. Boşanma sonrası yaşama uyum ve psikolojik dayanıklılık kavramlarının kuramsal temelleri gözden geçirildiğinde büyük oranda birbiriyle kesişen araştırma sonuçlarıyla karşılaşılmaktadır. Yukarıda boşanma sonrası yaşama uyum ve psikolojik dayanıklılık kavramlarının çerçevesi çizilmiş, aşağıda ise söz konusu iki kavram ile ilgili ergenler üzerinde yapılmış ulusal ve uluslararası araştırmalara yer verilmiştir.

İlgili Araştırmalar

Uluslararası alanyazında boşanma sonrası yaşama uyum ile ilgili çokça araştırma yapılmış ve bu araştırmada olduğu gibi boşanma sonrası yaşama uyum için belirli bir ölçek kullanılmış olmasa bile boşanma sonrası yaşama uyum kavramı kullanılmıştır. Boşanma sonrası yaşama uyum, çok büyük oranda en az bir risk etmeni ile en az bir koruyucu faktörün ilişkisinin incelendiği, bir başka deyişle psikolojik dayanıklılık kavramı çerçevesinde ele alınmıştır. Türkiye alanyazınında ise boşanma sonrası yaşama uyum yeni sayılabilecek kavramlardandır. Ebeveynleri boşanmış çocuk ve ergenlerle yapılan araştırmalarda boşanma sonrası yaşama uyum kavramı kullanılmamış bile olsa uluslararası alanyazından hareketle ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumu ve psikolojik dayanıklılıkları ile ilgili araştırmalar birbirinden ayrı tutulmadan sunulmuştur. Aşağıda sırasıyla konu ile ilgili öncelikle yurt dışında yapılmış araştırmalara, ardından Türkiye'de yapılmış araştırmalara yer verilmiştir. Boşanma sonrası yaşama uyum Türkiye için yeni sayılabilecek bir konu olduğundan öncelikle yurt dışında yapılmış ilgili araştırmalara yer verilmiş ardından Türkiye'de yürütülen sınırlı sayıdaki çalışmalara değinilmiştir. Araştırmalar sunulurken kronolojik sıra izlenmiştir.

Ebeveynleri boşanmış ergenlerle ilgili yurt dışında yapılan araştırmalar. Ebeveynler arası çatışma ve velayet sahibi olmayan babayla ilişkinin boşanma sonrası yaşama uyum üzerindeki etkilerini inceleyen anne babası boşanmış 70 ergenle yapılan bir araştırmaya (Brody ve Forehand, 1990) göre babasıyla daha yakın ilişkisi olduğunu ve anne babası arasında yüksek düzeyde çatışma olduğunu belirten ergenlerin, babasıyla daha zayıf bir ilişkisi olan yüksek düzeyde ebeveynler arası çatışmaya maruz kalan ergenlere göre daha düşük ie yönelim problemi gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Aynı araştırmada ne anne baba arasındaki çatışmanın ne de velayet sahibi olmayan babayla ilişkinin dışa yönelim problemleriyle bir ilişkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Beş yıl süren 467 ergen ve ailesinin katıldığı boylamsal bir çalışmada (Needle, Su ve Doherty, 1990) boşanma ve ebeveynlerin yeniden evlenmesinin ergenlerin madde kullanımına etkisi araştırılmıştır. Anne babaları boşandıkları sırada ergenlik çağında olanların madde ve alkol kullanım oranları, anne babası boşandıkları sırada, hem kız hem erkeklerde, çocukluk çağında olanlara göre daha yüksek düzeyde bulunmuştur. Anne baba boşanmasının çocukluk çağında ya da ergenlik çağında gerçekleşmesi fark etmeksizin erkeklerde madde ve alkol kullanımı daha yüksek düzeyde bulunmuştur. Kızlarda ise çoğunlukla anneleri boşanmadan sonra yeniden evlendiklerinde alkol ve madde kullanım düzeyinde artış olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Amerika Birleşik Devletlerinde (ABD) oğunlukla yüksek geliri ve beyazlardan oluşan anne babası boşanmış, yaşı 18 ve altında olan 351 ergenle yapılan araştırmada (Tschann , Johnston, Kline ve Wallerstein, 1990) ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumlarını etkileyen etmenler, boşanma öncesi ve boşanma sonrası nedenler şeklinde kavramsallaştırılarak incelenmiştir. Çocuğun yaşı, boşanmadan önceki ebeveynler arasındaki çatışma düzeyi, ergenin boşanma öncesinden başlayan ruh sağlığı geçmişi ve ebeveynin reddetme davranışının boşanma öncesi değişkenler açısından önemli yordayıcılar olduğu, baba ocuk ilişkisinin ise ergenin boşanma sonrası yaşama uyumunu yordamadığı bulunmuştur.

Yaşları 11-15 arasında değişen, velayeti babasında olan 58 ergen ve onların anne babası ile anne babası birlikte 58 ergen ve anne babasından toplanan verilerin karşılaştırıldığı bir araştırmada (Thomas ve Forehand, 1993)

velayet sahibi ebeveynin duygu durumu, ebeveynler arasındaki ilişki, baba-ergen arasındaki ilişki ve görüşme sıklığının ergenin depresyon düzeyini yordama düzeyini belirlemek amaçlanmıştır. Bu araştırmada ebeveynleri boşanmış grupta sadece baba-ergen ilişkisinin, ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumlarını yordadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Asetline (1996) tarafından 861 ergen üzerinde yapılan araştırmada depresyon düzeylerini belirleyen değişkenleri ve stres hassasiyeti ile strese karşı direnci incelemek amaçlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ebeveynleri tekrar evlenen ergenlerin duygusal iyi oluş düzeyleri, tek ebeveynli yaşayan ergenlere göre daha yüksek; finansal olarak zorluk yaşayan tek ebeveynli ergenlerin depresyon düzeyleri anlamlı düzeyde yüksek; aile içi çatışma ve kargaşanın ergenlerin depresyon düzeyinde görmezden gelinebilecek kadar küçük bir etkisi olduğu, ergenlerin boşanma öncesindeki stres kaynaklarının boşanma sonrasındaki stres kaynaklarına göre depresyon üzerindeki etkisinin çok küçük bir etkisi olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Silitsky (1997) tarafından 15-18 yaşları arasındaki 221 anne babası boşanmış ve 225 anne babası birlikte olan ergenler üzerinde yapılan araştırmada, velayet düzenlemeleri, velayet sahibi ebeveynin psikolojik uyumu, velayet sahibi olmayan ebeveyn ile ilişkiler, ailenin uyumu, sosyal desteğe erişim, stresli yaşam olayları ve çeşitli demografik değişkenlerin ergenlerin uyumuna etkisini incelemiştir. Bu araştırmaya göre ergenlerin psikolojik uyumu velayet sahibi ebeveynin psikolojik uyumu ile ilişkili bulunmuştur. Boşanmaya kötü uyum ve boşanma sonrasındaki stresli yaşam olayları arasında pozitif bir ilişki, psikolojik belirtiler ile başa çıkma, ekonomik durum, sosyal desteğe erişim ve aile uyumu arasında negatif ilişki bulunmuştur. Ayrıca anne babası boşanmış ve birlikte olan ergenler karşılaştırıldığında; anne babası boşanmış olan ergenler, anne babası birlikte olan ergenlere göre daha yüksek düzeyde psikolojik belirti göstermektedir.

Bir araştırmaya (Hetherington, Bridges ve Insabella, 1998) göre anne babası boşanmış ergen kızlar, erkek ergenlere göre daha fazla depresyon yaşarken, erkek ergenler kız ergenlere göre daha fazla davranış problemi göstermektedir. Aynı araştırmanın sonuçlarına göre ise anne babası boşanmış ergenler, boşanmışlara göre daha yüksek düzeyde depresyon göstermelerine rağmen kızlar erkeklere göre daha fazla okul terki yaşamaktadırlar.

ABD'de ebeveynleri birlikte ve boşanmış ergenlerin sosyal ilişki düzeylerinin karşılaştırıldığı araştırmaya (Tews,1999), 147 ebeveyni birlikte 48 ebeveyni boşanmış ergen katılmıştır. Ebeveynleri boşanmış ergenler ebeveynleri birlikte olanlara göre daha yüksek düzeyde arkadaş yabancılaştırması yaşarken romantik ilişkide yakınlık kurma korkusu puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ebeveynleri arasında yüksek çatışma olan ergenlerde daha az çatışma olanlara göre daha düşük özsaygı, daha az akran yabancılaştırması, daha düşük düzeyde arkadaşlara güven, daha az etkili arkadaş iletişimi bildirilmiştir.

Avustralya'da ergen ve onların ebeveynleriyle; ergenler dört-beş aylık iken başlayan, 17 yıllık uzun dönemli yapılan bir araştırmada (Ruschena, Prior, Sanson ve Smart, 2005) ebeveynlerin ayrılması, boşanması, yeniden evlenmesi ile hayatını kaybetmesinin ergenlerin aile geçişleri ve bu geçişlerin yaşamlarına etkileri araştırılmıştır. Ergenler 17-18 yaşlarına ulaştıklarında son ölçümler yapılmış; sonuçta, söz konusu aile geçişlerini yaşayan ergenlerin içe yönelim, dışa yönelim ve diğer davranış problemlerinde bu geçişi yaşamayan öğrencilerle aralarında bir fark bulunamamıştır. Aynı araştırmada çocukların kötü uyumunun önemli belirleyicileri olan mizaç özellikleri ortaya çıkmıştır. Sebatsız ve kasıtlı öz düzenlemenin dışsallaştırma sorunlarıyla anlamlı bir şekilde ilişkili olduğu, geri çekilme ve çekingenliğin ise içselleştirme sorunlarıyla önemli ölçüde ilişkili olduğu bulunmuştur.

Norveç'te yaşları 13 ile 19 arasında değişen, 1810'u anne babası boşanmış, toplam 8987 ergenle yapılan boylamsal bir araştırmada (Størksen, Røysamb, Holmen ve Tambs, 2006) kızların erkeklere göre yüksek düzeyde kaygı ve depresyon gösterdiği, erkeklerin ise öznel iyi oluş düzeylerinin kızlardan daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Anne babası boşanmış ve birlikte olan ergenlerin karşılaştırıldığı analizde akademik başarı, içe yönelim ve dışa yönelim problemlerinde anne babası boşanmış ergenlerin daha fazla problem yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tayvan'da yapılan bir araştırmada (Hsieh ve Shek, 2008) sekizinci sınıfa devam eden 129'u erkek, 162'si kız toplam 291 ergenin kişisel ve aile kaynaklı psikolojik dayanıklılıkları incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre kız ergenlerin psikolojik dayanıklılık toplam puanları ve okul desteği puanları erkek ergenlere göre daha yüksek düzeyde olduğu; erkek ergenlerin kız ergenlere göre akademik

başarıda aktif arama ve akademik başarıda aile beklentisi puanlarının kız ergenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu; babasıyla yaşayan ergenlerin psikolojik dayanıklılıklarının annesiyle yaşayan ergenlere göre daha yüksek olduğu ve boşanma sonrasında yaşama daha iyi uyum sağladıkları bildirilmektedir.

Büyükanne ve/veya büyükbabanın çocuk yetiştirme sürecine katılımlarının tek ebeveynli, anne babası birlikte ve yeniden evlenmiş çocuklar üzerindeki etkilerinin incelendiği bir araştırma da (Attar-Schwartz, Tan, Buchanan, Flouri ve Griggs, 2009) İngiltere ve Galler'de yaşları 11 ile 16 arasında değişen 1515 ortaokul öğrencisi üzerinde yapılmıştır. Büyükanne ve büyükbaba katılımının çocukların daha az duygusal problemler yaşamalarıyla ve daha istendik davranışlar göstermeleriyle ilişkili bulunmuştur.

Kore'de 178 ergen üzerinde yapılan araştırmada (Shin, Choi, Kim ve Kim, 2010) ergene birinci düzeyde bakım veren anne, baba ve büyükanne-büyükbabaya göre ergenin boşanma sonrası yaşama uyumu ve aile dayanıklılığı ile ergenin boşanma sonrası yaşama uyumlarını yordayan değişkenler karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucuna göre söz konusu üç grubun boşanma sonrası yaşama uyum düzeyleri arasında bir fark yoktur. Annesi ile yaşayan ergenler aile dayanıklılığı ve aile içi iletişimi en yüksek gruptur. Benzer şekilde annesi ile yaşayan ergenlerin diğer aile üyeleriyle iletişime açık olma eğilimleri ve ailesinin stresli olaylarla başa çıkma becerileri yüksek olarak algılanmaktadır. Ayrıca özsaygı, yardım arama davranışı ve problem çözme becerilerinin ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumlarını yordadığı bulunmuştur.

Ergenlerin ebeveynlerinin boşanmalarına ve üvey ebeveynle yaşamaya ilişkin deneyimlerini anlamak amacıyla yaşları 14-18 arasında değişen 20 ergenle yapılan nitel bir çalışmada (Solomon, 2013) içerik analizi sekiz tema çerçevesinde şekillenmiştir. "Kök ailenin kaybı" teması kapsamında saldırganlık, yalan söyleme, kavga etme, partnerini aldatma, fiziksel ve sözel istismar ergenler için boşanmanın temel göstergeleri olarak açığa çıkmıştır. "Ebeveynlerinin boşanması ve yeniden evlenmesi" teması kapsamında ergenler önemli kişilerin kaybı, yeni ilişkiler, yeni rutinler ve ritüelleri içine alan önemli yaşam geçişleri ile bunlara ilişkin büyük değişim ve uyum süreçlerini içeren deneyimler yaşamaktadırlar. "Üvey ebeveynle yaşamamanın kök aile ile yaşamaya göre daha karmaşık olması" teması

çerçevesinde ergenler üvey ebeveynleriyle iletişim kurmakta zorlandıklarını, aile üyeleri arasında çatışmalar yaşandığını, yeni ilişki ve aile dinamiklerini kabul etmek ve uyum sağlamak konusunda zorlandıklarını belirtmişlerdir. “Başa çıkma stratejileri” teması kapsamında ergenlerin başa çıkmalarında en önemli etkenin sosyal destek kaynakları olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle anne tarafından büyükanne-büyükbaba, teyze gibi akrabalarından oluşan sosyal destek kaynakları sayesinde ergenlerin stresle ve hastalıkların daha etkili bir şekilde üstesinden gelebildikleri belirlenmiştir. “Ergenlerin eş zamanlı deneyimledikleri stresli yaşam olayları ve sıkıntılı ilişkilerden nasıl etkilendiklerine” ilişkin tema kapsamında ergenlerin kendilerini zorlayan bu ilişkiler sonucunda isyankar davranışlar, kaçınma, zayıf iletişim, intihar girişimi, düşük konsantrasyon, düşük özsaygı, düşük akademik performans, yalan söyleme, saygısızlık, başa çıkma becerilerinde yetersizlik, üvey ebeveyni reddetme, üvey ailenin yanından taşınma gibi davranış örüntüleri gösterebildikleri açığa çıkmıştır. “Üvey aileye adaptasyon döngüsü” teması çerçevesinde, aileden aileye geçişle birlikte ergenlerin normal ve işlevsel bir gelişim gösterdikleri değerlendirilmiştir. “Adaptasyon için gerekli destek kaynakları” teması kapsamında velayet sahibi ebeveyn, büyük ebeveynler, sevecen ve yardımsever üvey kardeş, kilise ve gençlik grupları, sadık arkadaşlar, dostane ev ortamı, sözünü tutan üvey ebeveyn, dengeli bir yaşama iklimi sunan ebeveyn ve üvey ebeveynler gibi destek kaynakları sayesinde ergenler boşanma sonrası yaşama iyi uyum sağlayabilmektedirler.

Evli ve boşanmış aileler ile onların ilk veri toplandığında 10-13 yaşları arasındaki çocuklarının katıldığı beş yıl süren boylamsal bir araştırmada (Yoo, Feng ve Day, 2013), 311 ebeveynleri birlikte, 151 ebeveyni boşanmış ergenin empati ve toplum yanlısı davranışları; ebeveynin gözetimi, ebeveynin psikolojik kontrolü, ebeveynle dengeli ilişki değişkenlerine göre incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre ebeveynlerinden daha fazla psikolojik kontrol algılayan ergenler zaman içinde ebeveyniyle dengeli bir ilişki kuramamakta, ebeveyni ile dengeli ilişkisi olan ergenler ise zaman içinde daha fazla empati ve toplum yanlısı davranış göstermektedirler. Ebeveynin bilgisi, ebeveynin psikolojik kontrolü ve müdahaleci ebeveynliğin beklenenin aksine ergenlerin empatisini ve toplum yanlısı davranışlarını yordamadığı bulunmuştur. Araştırmanın en önemli bulgularından biri olarak değerlendirilen sonuç ise dengeli yakınlık ve özerkliği içeren ebeveynle

dengeli ilişkinin, hem ergenlerin empatisi ve toplum yanlısı davranışlarını dolaylı olarak yordadığı bulunmakla beraber, ergenlerin empati ve toplum yanlısı davranışları için "belirleyici" olduğu da belirtilmektedir. Bir başka deyişle söz konusu sonuç bir önceki bulguda ebeveynlerin ergenlere "nasıl davrandığının" herhangi bir yordayıcı olmadığı bulgusu ile birlikte değerlendirildiğinde, ebeveynin nasıl davrandığı değil ilişkilerinin nasıl olduğunun belirleyici olduğu belirtilmektedir. Ayrıca araştırmada müdahaleci ebeveynliğin ergen ebeveyn ilişkisi ile empati ve toplum yanlısı davranışları pozitif yönde yordadığı bulunmuştur.

Yurt dışında yürütülen araştırmalarda ebeveynleri boşanmış ergenlerin yaşadığı uyum sorunları ve bu sorunların düzeyini belirleyen değişkenler çeşitli analiz yöntemleri ve veri toplama yöntemleri ile ele alındığı görülmektedir. İlgili araştırmalar kapsamında özetlenen söz konusu çalışmalarda sıklıkla velayet sahibi ebeveynin çocuğuyla ilişkisinin boşanma sonrası yaşama uyum düzeyine etkisinin incelendiği göze çarpmaktadır. Boşanma sonrası yaşama uyum düzeyine etki eden değişkenler ele alınırken başa çıkmaları konusunda koruyucu faktör olarak sosyal destek kaynaklarının araştırmacıları konu olduğu söylenebilir. Bireysel kaynaklı koruyucu faktörlerin ise daha ender incelendiği fark edilmektedir. Risk faktörlerinde ise ebeveynler arasında devam eden çatışma ve sosyoekonomik durum gibi değişkenlerin daha çok araştırıldığı görülmektedir. Boşanma sonrası yaşama uyum ise içselleştirme problemleri ve dışsallaştırma problemlerinden en az birinin düzeyini belirlenmesi yoluyla kavramsallaştırılmaktadır. Düşük içselleştirme ve dışsallaştırma problemleri yüksek düzeyde boşanma sonrası yaşama uyum olarak değerlendirilmektedir. Aşağıda ise Türkiye'de ebeveynleri boşanmış ergenlerle yapılan araştırmalara yer verilmiş ve bu araştırmaya ışık tutacak bulgular ele alınmıştır.

Ebeveynleri boşanmış ergenlerle ilgili Türkiye'de yapılan araştırmalar.

Yaşları 12-16 arasında değişen anne babası birlikte olan 50 ve anne babası boşanmış olan 50 çocukla yapılan bir araştırmada (Çelikoğlu, 1997) iki grubun benlik saygısı düzeyleri karşılaştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre anne babası birlikte ve boşanmış çocukların benlik saygısı düzeylerinde anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ebeveynleri boşanmış ergenlerin 11'i babası, 39'u ise annesi ile yaşamaktadır. Ergenlerin benlik saygısı düzeyleri anne ya da babayla yaşama durumuna göre anlamlı düzeyde fark göstermemektedir. Aynı yaşadığı ebeveynini

haftada bir-iki kere ve iki haftada bir-iki kere görenlerin benlik saygısı düzeyleri daha az görenlere göre anlamlı düzeyde yüksektir (Çelikoğlu, 1997).

Adana örnekleminde gerçekleştirilen bir araştırmada (Aslıhan, 1998) yaşları 10-15 arasında değişen anne babası birlikte olan 315 ve anne babası boşanmış olan 315 çocuğun öz kavramları ve depresyon düzeyleri; aile yapısı, cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırmada anne babası boşanmış çocukların depresyon düzeylerinin, anne babası birlikte olanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu; anne babası birlikte olan çocukların öz kavramı mutluluk ölçeği puanlarının, anne babası boşanmış çocuklara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu; anne babası birlikte olan çocukların öz kavramı fiziksel görünüm alt ölçeği puanlarının anne babası boşanmış çocuklara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu; iki grup arasında kaygı düzeyinde anlamlı bir fark olmadığı; anne babası boşanmış çocukların akademik başarılarının anne babası birlikte olanlara göre anlamlı düzeyde düşük olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Şirvanlı-Özen (1998) tarafından beş, 10, 13 ve 16 yaş gruplarından seçilen 352'si kız 196'sı erkek; anne babası birlikte 352 ve anne babası boşanmış 69 çocukla yapılan karşılaştırmalı bir araştırmada, anne babası birlikte ve boşanmış çocukların anne babalarının çatışma düzeyine göre gösterdikleri davranış ve uyum problemlerinde anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, anne babası boşanmış ve çatışma yaşayan çocuklar çatışma yaşamayanlara göre daha fazla kaygı ve problem yaşamaktadırlar. Anne babası çatışma yaşamayan kız ve erkek çocuklarının, hem anne babası çatışma yaşayan kız ve erkek çocuklardan hem de anne babası boşanmış erkek çocuklara göre anlamlı olarak daha az problem yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Anne babası çatışma yaşayan 13 yaş grubundaki kız çocuklarının, anne babası çatışma yaşamayan 13 yaşındaki çocuklara göre depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Araştırmanın çocukların algıladığı sosyal destek ile ilgili bulgularında ise; anne babası çatışma yaşamayan çocukların, anne babası çatışma yaşayan ve boşanmış çocuklara göre daha fazla sosyal destek algıladıkları; eşler arası evlilik niteliği ve çocukların yaşının algılanan sosyal destek üzerinde ortak etkisinin anlamlı düzeyde yüksek olduğu ve buna bağlı olarak yaşla birlikte çocukların algıladığı sosyal desteğin azaldığı; anne babası çatışma

yaşamayan çocukların anne babası çatışma yaşayan ve boşanmış çocuklara göre daha yüksek düzeyde sosyal destek algıladıkları; kız çocuklarının algılanan sosyal destek düzeylerinin erkek çocuklara göre daha yüksek düzeyde olduğu; yaş büyüdükçe çocukların çevrelerinden algıladıkları sosyal destek düzeylerinin azaldığı sonuçları izlenmiştir.

Anne babası birlikte 85 ve anne babası boşanmış 85 lise öğrencisinin benlik imgeleri arasında anlamlı fark olup olmadığını incelemek amacıyla İstanbul ilinde bir meslek lisesinde gerçekleştirilen bir araştırmada (Sönmez, 2001); öğrencilerin benlik imgeleri anne babanın eğitim durumu, mesleği, madde kullanıp kullanmaması, ekonomik durumu ve ergenin kardeş sayısına göre karşılaştırılmış ve söz konusu değişkenlerin tamamına göre anlamlı bir fark bulunmuştur. Anne babası birlikte olan ergenlerin ruh sağlığı, aile ilişkileri, çevre uyumları, sosyal ilişkileri ve cinsel tutumlarına göre benlik imgeleri anne babası boşanmış ergenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksek; anne babası boşanmış ergenlerin baş etme gücü, mesleki ve eğitim hedefi ile bireysel değerler boyutlarına göre benlik imgeleri ise anne babası birlikte olan ergenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur.

Bir lisenin dokuzuncu sınıfına devam eden ebeveynleri boşanmış 15 yaş grubundan 15 öğrenciyle grup rehberliği çalışmasının yürütüldüğü bir araştırmada (Meriç, 2007); deneysel çalışmanın katılımcıların uyum düzeyleri, sosyal becerileri, problem çözme becerileri ve benlik algılarına etkisi tek grup öntest-sontest deneme modeli ile incelenmiştir. Her oturumun ortalama 45 dakika sürdüğü program; anlatım becerileri, iletişim becerileri, duyguları fark etme ve ifade etme, olumsuz duygularla başa çıkma, duygu, düşünce ve davranışların farkına varma, empati, problem çözme, olumlu benlik algısı, güvenli davranış temalarından ve toplam 10 oturumdan oluşmaktadır. Yapılan ön test-son teste göre Raynold's Ergen Uyum Tarama Envanteri toplam puanında ve öfke kontrol problemi, duygusal sıkıntılar, olumlu benlik alt puanlarında öntest lehine; Ergenlerin Sosyal Becerilerini Değerlendirme Ölçeği toplam puanı, empati ve kendini kontrol alt puanları arasında son test lehine; Problem Çözme Envanteri toplam puanı, aceleci yaklaşım, kaçınan yaklaşım ve kendine güvenli yaklaşım puanları arasında ön test lehine; Öz-kavramı Ölçeği toplam puanı, mutluluk, davranış ve uyuma, fiziksel

görünüm, zihinsel ve okul durumu alt boyutlarında son test lehine anlamlı bir fark bulunmuştur.

Fiyakalı (2008) tarafından anne babası boşanmış ve anne babası birlikte olan ergenlerin sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzlarının karşılaştırılması olarak incelendiği araştırmaya, Denizli ilinde çeşitli liselerde öğrenim gören 383 anne babası boşanmış ve 453 anne babası birlikte ergen katılmıştır. Anne babası boşanmış ergenlerde annenin tutum düzeyine göre, ergenlerin sürekli öfke ve öfke kontrol tarzlarının anlamlı fark gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Araştırmanın diğer önemli bulgusu ise anne babası boşanmış ergenlerde babanın tutum düzeyine göre ergenlerin öfke dışta, sürekli öfke ve öfke kontrol tarzları anlamlı fark bulunmuştur.

Altunkaya'nın (2010) Bolu il merkezinde dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci sınıflara devam eden 24 kız, 9 erkek ilköğretim öğrencisi ve bu öğrencilerin sınıf ve sınıf rehber öğretmenleri ile niteliksel yöntem kullanarak yaptığı araştırmada, öğrenci ve öğretmenlerin gözünden öğrencilerin sınıf, ev ve sosyal ortamlarda yaşadıkları problemleri değerlendirmeyi amaçlamıştır. Araştırmanın bulgularına göre anne babası boşanan çocuklar sınıf ortamında daha dengesiz, huzursuz davranışlar sergilemekte; bu çocuklarda okula devam, derse ilgi ve ders başarısında düşme gözlenmekte; çocuklar sosyal ilgi açısından öğretmen desteği ve arkadaş desteği aldıklarında boşanmaya daha iyi uyum sağlayabilmekte ve ebeveynleri daha ilgili, yakın ve destekleyici davranan çocuklarda daha az uyum ve davranış problemi gözlenmektedir.

İlköğretim ve lise sekizinci, dokuzuncu, 10. sınıflara devam eden anne babası boşanmış 157 kız ve 78 erkek, anne babası birlikte olan 115 kız ve 118 erkek olmak üzere toplam 468 ergen üzerinde yapılan araştırmada (Akdoğan, 2012) ergenlerin algıladıkları sosyal destek karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Ergenlerin algıladığı sosyal desteğin anne babanın birlikte ya da boşanmış olma durumuna göre fark göstermediği; buna karşın kız ergenlerin erkek ergenlere ve sekizinci sınıfların dokuzuncu sınıflara göre daha fazla sosyal destek algıladığı bulgularına ulaşılmıştır. Ayrıca ergenin algıladığı sosyal desteğin, birlikte yaşamadığı ebeveyni ile görüşüp görüşmemesine ve birlikte yaşadığı kişiye göre anlamlı fark göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Ebeveynleri birlikte ve boşanmış ergenlerin yalnızlık, yaşam doyumu ve sosyal destek algılarının değerlendirildiği bir araştırmaya (Akyol, 2013) 203 ebeveynleri birlikte ve 197 ebeveynleri boşanmış ergen katılmıştır. Karşılaştırmalı olarak yapılan bu araştırmada ebeveynleri boşanmış ergenlerin ebeveynleri birlikte olanlara göre yalnızlık düzeyleri daha yüksek, yaşam doyumları ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri daha düşük bulunmuştur. Ayrıca ebeveynin boşanma durumuna göre ergenlerin ailelerinden algıladıkları sosyal destek düzeylerinde anlamlı bir fark bulunmuş, arkadaş ve öğretmen desteğinde ise anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Kurt (2013) tarafından yaşları 14-18 arasında değişen, ebeveynleri boşanmış 138 erkek, 169 kız ergenle yapılan araştırmada psikolojik dayanıklılık, benlik saygısı, başa çıkma ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişki incelenmiştir. Erkek ergenlerin kız ergenlere göre benlik saygısı daha yüksek bulunmuştur. Stresle başa çıkma tarzı, psikolojik belirtiler ve benlik saygısı ile psikolojik dayanıklılık arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuş; yüksek benlik saygısı ve stresle başa çıkma düzeyinin psikolojik dayanıklılığa olumlu katkı sağlarken, psikolojik dayanıklılığa sahip olmanın psikolojik belirtilerin azalmasını sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anne babası boşanmış, ayrılmış ve anne babadan biri hayatını kaybetmiş 141 ilkokul, 256 ortaokul ve 239 lise öğrencisiyle yapılan araştırmada (Erkal, 2013) tek ebeveynliğin akademik başarı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin akademik başarı düzeyi aylık ortalama gelire, cinsiyete ve birlikte yaşadığı kişiye göre anlamlı fark göstermemektedir.

Ebeveynleri birlikte ve boşanmış ergenlerin iletişim becerilerinin karşılaştırıldığı bir araştırmaya (Talibzade, 2015) 137 ebeveyni boşanmış, 137 de ebeveyni birlikte olan ergen katılmıştır. Ebeveynleri boşanmış ergenlerin iletişim toplam puanları, duygusal iletişim puanları ve zihinsel iletişim puanlarının ebeveynleri birlikte olanlara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur.

Başka bir araştırmada (Bayraktar, 2016) anne babası boşanmış, ayrılmış ve anne babadan biri hayatını kaybetmiş 200 ergenin yalnızlık ve öfke ifade tarzı arasındaki ilişki incelenmiştir. Ergenlerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ve yalnızlık düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca

ergenlerin yalnızlık düzeyleri cinsiyete göre anlamlı düzeyde fark göstermemektedir. Bu araştırmanın kayda değer sonuçlarından biri de ergenlerin birlikte yaşadıkları ebeveynin cinsiyetine göre yalnızlık düzeyleri anlamlı düzeyde fark göstermektedir. Babasıyla yaşayan ergenler annesiyle yaşayanlara göre anlamlı düzeyde yalnız hissetmektedirler.

Arslan (2017) tarafından ebeveynleri birlikte ve ebeveynleri boşanmış ergenlerin internet bağımlılığı düzeyleri karşılaştırılmıştır. Yaşları 14-18 arasında değişen ebeveynleri boşanmış 90, ebeveynleri birlikte olan 135 ergenin katıldığı araştırma sonuçlarına göre; ergenlerin internet bağımlılığı düzeyleri cinsiyete, ebeveynlerin boşanma durumuna, ebeveynlerden birinin yeniden evlenmiş olmasına, ergenin kiminle yaşadığına, internet kullanımının ebeveynler tarafından denetlenip denetlenmediğine göre anlamlı fark göstermektedir. İnternet bağımlılığı düzeyleri ise aile gelir durumuna göre anlamlı fark göstermemektedir.

Ebeveynleri birlikte ve boşanmış ergenlerin sosyal problem çözme ve benlik saygılarının karşılaştırıldığı araştırmaya (Karakaya, 2018), yaşları 15-18 arasında değişen ebeveyni boşanmış 140, ebeveyni birlikte olan 419 ergen katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ebeveynleri boşanmış ergenlerin benlik saygıları ebeveynleri birlikte olanlara göre daha düşük, ayrı yaşadığı ebeveyni ile her gün görüşen ergenlerin benlik saygıları daha az görüşenlere göre daha yüksek, erkek ergenlerin kız ergenlere göre benlik saygıları anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur. Ergenlerin birlikte yaşadığı kişiye göre benlik saygısı arasında ise anlamlı bir fark bulunamamıştır. Ebeveynleri boşanmış ergenlerin birlikte yaşadığı kişi ile sosyal problem çözme puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı, ayrı yaşadığı ebeveyni ile görüşme sıklığı ve sosyal problem çözme puanları arasında anlamlı bir ilişki olduğu, sadece özel günlerde görüşenlerin sosyal problem çözme toplam puanlarının ve yılda bir kaç kez görüşenlerin seçenek oluşturma alt puanlarının diğer sıklıkta görüşenlerden ve hiç görüşmeyenlerden anlamlı olarak daha düşük olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Çocuk ve ergen psikiyatri polikliniğine başvuran 7-19 yaşları arasında ebeveynleri boşanmış 41 kız, 59 erkek çocuk ve bu çocukların anneleri ile ebeveynleri birlikte olan 36 kız, 64 erkek çocuk ve bu çocukların annelerinin katıldığı araştırmada (Çağlar, 2018) ebeveynleri birlikte ve boşanmış çocukların öz-kavramları, benlik saygıları ve psikolojik dayanıklılıkları karşılaştırılmıştır.

Araştırma bulgularına göre babası tarafından reddildiği algısı olan çocuklarda ruhsal problemlerin görülme sıklığı ile annesi tarafından reddildiğini algılayan çocukların benlik saygısı ve psikolojik dayanıklılıklarının anlamlı düzeyde düşük olduğu sonuçları elde edilmiştir.

Türkiye'de ebeveynleri boşanmış ergenlerle yapılan araştırmalar incelendiğinde, araştırmaların büyük oranda ebeveynleri birlikte olan ergenlerle karşılaştırmalı olarak yapıldığı görülmektedir. Bu araştırmalar boşanmanın olumsuz sonuçları bakımından önemli bulgular sunmakta, ebeveynleri boşanmış ergenlerin birlikte olanlara göre daha fazla problem yaşadıklarını göstermektedir. Ergenlerle yapılan söz konusu araştırmalar bütün olarak değerlendirildiğinde boşanma sonrası yaşama uyum kavramının ele alınmadığı, ebeveynleri boşanmış ergenler kendi içinde değerlendirildiğinde hangi değişkenlere göre uyum düzeylerinin yükseldiği ya da düştüğü kapsamlı olarak incelenmediği görülmektedir. Sonuç olarak bu araştırmanın ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerinin belirlenmesi noktasında önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Bölüm 3

Yöntem

Bu bölümde sırasıyla araştırmanın yöntemi ve çalışma grupları betimlenecek, ardından veri toplama süreci ve araştırmada kullanılan veri toplama araçları tanıtılacaktır. Son olarak bu araştırmada kullanılan analizlere ilişkin süreç açıklanacaktır. Yönteme ilişkin söz konusu bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmanın amacı psikolojik dayanıklılığın (aile desteği, okul desteği, akran desteği, mücadele azmi, uyum ve empati) ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerini anlamlı olarak yordayıp yordamadığını incelemektir. Bu kapsamda Ergen Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği (EBSYUÖ) geliştirilmiştir. Ayrıca EBSYUÖ'nün demografik değişkenlere göre anlamlı fark gösterip göstermediği incelenmiştir. Buna göre, araştırmanın betimsel ve ilişkisel bir tarama çalışması olduğu söylenebilir.

Çalışma Grupları

Bu araştırmada üç grup katılımcıyla çalışılmıştır. Birinci grup, boşanma sonrası yaşama uyum düzeyini ölçmek için geliştirilen Ergen Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği'nin (EBSYUÖ) psikometrik özelliklerinin belirlenmesinde yer alan ebeveynleri boşanmış ergenlerden oluşmaktadır. İkinci grupta, EBSYUÖ'nün açılımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen yapısını doğrulamak amacıyla yapılan doğrulayıcı faktör analizi için belirlenen ebeveynleri boşanmış ergenler yer almaktadır. Üçüncü grup ise boşanma sonrası yaşama uyum düzeyleri, psikolojik dayanıklılık ve çeşitli değişkenlerin ilişkilerinin incelenmesi için ulaşılan ebeveynleri boşanmış ergenlerden oluşmaktadır.

Çalışma gruplarında yer alan ilçelerin belirlenmesinde kolay ulaşılabirlik göz önünde bulundurulmuştur. Buradan hareketle, araştırmanın amacına uygun olarak her üç çalışma grubunda da katılımcıların belirlenmesinde iki farklı örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Ergenlerin devam ettiği liselerin belirlenmesi için elverişli örnekleme yöntemi; katılımcıların ebeveynleri boşanmış ergenlerden oluşması ölçütü göz önünde bulundurulduğunda da ölçüt örnekleme yöntemi temel alınmıştır. Elverişli örnekleme yönteminde ihtiyaç duyulan

büyükölükteki gruba erişinceye kadar ulaşılabilir yanıtlayıcılardan veri toplamak hedeflenmiştir. Ölçüt örneklemede ise belli niteliklere sahip kişi, nesne ya da durumlardan oluşturulabilecek gözlem birimleri, belirlenen ölçütü karşılayanlar arasından seçilmektedir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014). Çalışma gruplarından Bu kapsamda üç çalışma grubu için de alt, orta ve üst sosyoekonomik düzey açısından çeşitlilik göstereceği düşünüldüğünden Ankara'nın Altındağ, Çankaya ve Keçiören ilçelerine bağlı liselerde 9., 10. ve 11. sınıflarda öğrenimine devam eden ebeveynleri boşanmış ergenlere ulaşılmıştır. Çalışma grupları, ilgili okulun psikolojik danışmanı tarafından eğitim öğretim yılı başında hazırlanmış okul risk haritasında yer alan öğrencilerden oluşturulmuştur. Söz konusu öğrenciler ile iletişimi doğrudan okul psikolojik danışmanı kurmuş, gönüllü katılım formları ve veri toplama araçlarına ilişkin uygulamalar yine doğrudan psikolojik danışmanlar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Birinci çalışma grubunun özellikleri. Ebeveynleri resmi olarak boşanmış Ankara ili Altındağ, Çankaya ve Keçiören ilçelerinde 9., 10. ve 11. sınıfta öğrenimlerine devam eden 17 farklı okuldan, 500 öğrenciden veri toplanmış ancak bloklar halinde boşluklar gözlenen 63 veri analiz dışı bırakılmıştır. Yapılan analiz sonucunda herhangi bir uç değer görülmemiştir. Son aşamada 298 kız (%68,2), 138 (%31,8) erkek toplam 437 resmi ortaöğretim kurumu öğrencisinden elde edilen verilerle analizler yapılmıştır. Birinci çalışma grubuna ilişkin betimsel istatistikler Tablo-1'de sunulmuştur.

Açımlayıcı faktör analizinin gerçekleştirildiği bu uygulama 2016 yılı Şubat-Nisan aylarında, uygun örnekleme yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Tablo 1'den de izleneceği üzere öğrenciler 14-19 yaş aralığındadır. Öğrencilerin 17'si (%3,9) 14 yaşında, 132'si (%30,2) 15 yaşında, 157 (%35,9) 16 yaşında, 108'i (%24,7) 17 yaşında, 20'si (%4,6) 18 yaşında ve 2'si (%0,5) 19 yaşındadır. Yaşını belirtmeyen bir kişi ise kayıp değer olarak işaretlenmiştir. Okul türlerine göre ise öğrencilerin 55'i (%12,6) anadolu lisesi, 338'i (%77,3) mesleki ve teknik anadolu lisesi ve 44'ü (%10,1) anadolu imam hatip lisesinde öğrenimlerine devam etmektedir.

Tablo 1

Birinci Çalışma Grubunun Cinsiyete, Yaşa ve Okul Türüne Göre Dağılımı

<i>Değişkenler</i>	<i>Kategoriler</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>Cinsiyet</i>	Kız	298	68,2
	Erkek	139	31,8
	Toplam	437	100
<i>Yaş</i>	14	17	3,9
	15	132	30,2
	16	157	35,9
	17	108	24,7
	18	20	4,6
	19	2	,5
	Kayıp Değer	1	,2
	Toplam	437	100
	<i>Okul Türü</i>	Anadolu Lisesi	55
Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi		338	77,3
Anadolu İmam Hatip Lisesi		44	10,1
Toplam		437	100

İkinci çalışma grubunun özellikleri. Ebeveynleri resmi olarak boşanmış Ankara ili Altındağ, Çankaya ve Keçiören ilçelerinde 9., 10. ve 11. sınıfta öğrenimlerine devam eden 18 farklı okuldan, 300 öğrenciden veri toplanmış ancak bloklar halinde boşluklar gözlenen 29 veri analiz dışı bırakılmıştır. Yapılan analiz sonucunda herhangi bir uç değer görülmemiştir. Son aşamada 129 (%47,6) kız, 142 (%52,4) erkek toplam 271 resmi ortaöğretim kurumu öğrencisinden elde edilen verilerle analizler yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizinin gerçekleştirildiği bu uygulama 2016 yılı Nisan-Mayıs aylarında, uygun örnekleme yöntemi kullanılarak yapılmıştır. İkinci çalışma grubuna ilişkin betimsel istatistikler Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2'den de izleneceği üzere öğrenciler 14-18 yaş aralığındadır. Öğrencilerin 3'ü (%1,1) 14 yaşında, 79'u (%29,2) 15 yaşında, 79'u (%29,2) 16 yaşında, 88'i (%32,5) 17 yaşında ve 22'si (%8,1) 18 yaşındadır. Okul türlerine göre ise öğrencilerin 68'i (%25,1) anadolu lisesi, 192'si (%77,3) mesleki ve teknik anadolu lisesi ve 11'i (%8,1) anadolu imam hatip lisesinde öğrenimlerine devam etmektedir.

Tablo 2

İkinci Çalışma Grubunun Cinsiyete, Yaşa ve Okul Türüne Göre Dağılımı

<i>Değişkenler</i>	<i>Kategoriler</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>Cinsiyet</i>	Kız	129	47,6
	Erkek	142	52,4
	Toplam	271	100
<i>Yaş</i>	14	3	1,1
	15	79	29,2
	16	79	29,2
	17	88	32,4
	18	22	8,1
	Toplam	271	100
<i>Okul Türü</i>	Anadolu Lisesi	68	25,1
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	192	70,8
	Anadolu İmam Hatip Lisesi	11	8,1
	Toplam	437	100

Üçüncü çalışma grubunun özellikleri. Ebeveynleri resmi olarak boşanmış Ankara ili Altındağ, Çankaya ve Keçiören ilçelerinde 9., 10. ve 11. sınıfta öğrenimlerine devam eden 20 farklı okuldan, 375 öğrenciden veri toplanmış ancak bazı boşluklar gözlenen 17 veri analiz dışı bırakılmıştır.

Yapılan analiz sonucunda herhangi 18 katılımcıya ait veri uç değer olarak belirlenmiş ve analiz dışı bırakılmıştır. Son aşamada 158'i (%46,5) kız, 182 (%53,5) erkek toplam 340 resmi ortaöğretim kurumu öğrencisinden elde edilen verilerle analiz gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma grubundan toplanan verilerle ergenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerini yordayıp yordamadığı incelenmiştir. Ayrıca boşanma sonrası yaşama uyumun bazı değişkenlerle ilişkisi de incelenmiştir. Üçüncü çalışma grubuna ilişkin betimsel istatistikler Tablo 3'te sunulmuştur.

Bu uygulama 2016 yılı Mayıs-Haziran aylarında, uygun örnekleme yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Tablo 3'ten de izleneceği üzere öğrenciler 14-18 yaş aralığındadır. Öğrencilerin 13'ü (%3,8) 14 yaşında, 108'i (%31,8) 15 yaşında, 127'si (%37,4) 16 yaşında, 72'si (%21,2) 17 yaşında ve 20'si (%5,9) 18 yaşındadır. Okul türlerine göre ise öğrencilerin 135'i (%39,7) anadolu lisesi, 176'sı (%51,8)

mesleki ve teknik anadolu lisesi ve 29'u (%8,5) anadolu imam hatip lisesinde öğrenimlerine devam etmektedir.

Tablo 3

Üçüncü Çalışma Grubunun Cinsiyete, Yaşa ve Okul Türüne Göre Dağılımı

<i>Değişkenler</i>	<i>Kategoriler</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>Cinsiyet</i>	Kız	158	46,5
	Erkek	182	53,5
	Toplam	340	100
<i>Yaş</i>	14	13	3,8
	15	108	31,8
	16	127	37,3
	17	72	21,2
	18	20	5,9
	Toplam	340	100
<i>Okul Türü</i>	Anadolu Lisesi	135	39,7
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	176	51,8
	Anadolu İmam Hatip Lisesi	29	8,5
	Toplam	437	100

Veri Toplama Süreci

Araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için öncelikle Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan gerekli olan izinler alınmıştır. Söz konusu izne ilişkin Etik Kurul Onay Formu EK-F'de sunulmuştur. Ayrıca araştırma kapsamında kullanılan Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'ni (EPDÖ) kullanabilmek amacıyla gerekli izin alınmıştır. Bu izne ilişkin elektronik posta yazışmaları ise EK-A'da sunulmuştur.

Ölçeklerin uygulanması için söz konusu izinler alındıktan sonra, Ankara ili metropol ilçeleri olarak Altındağ, Çankaya ve Keçiören'de çeşitli ortaöğretim kurumlarında 9., 10. ve 11. sınıflara devam eden ebeveynleri boşanmış ergenlere ulaşabilmek amacıyla uygulama öncesinde Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izinler alınmıştır. Söz konusu izin EK-G'de sunulmuştur. Bu çerçevede ortaöğretim okullarının psikolojik danışmanlarından işbirliğini geliştirmek ve süreci yürütebilmek için elektronik posta yoluyla randevu istenmiştir. Okulda araştırma yapılmasına izin veren eğitim kurumu müdürlerinden ve psikolojik danışmanlardan randevu alınmıştır. Veri toplanan okullarda, araştırma grubunun hassasiyeti nedeniyle, çalışan psikolojik danışmanların da önerisiyle, verilerin okulun psikolojik danışmanı tarafından bireysel olarak toplanmasına karar verilmiştir. Bu

kapsamda veri toplanan her okulun psikolojik danışmanı ile araştırmanın önemi, amacı, veri toplama aracına öğrencilerin nasıl tepkide bulunacağı ve Öğrenci/Veli Gönüllü Katılım Formları'nın nasıl uygulanacağına ilişkin ortalama 40-50 dakika süren bilgilendirme ve eğitim toplantıları yapılmıştır. Çalışmaya, katılmaya gönüllü olan ve veli izni alınmış öğrenciler dâhil edilmiştir. Öğrenci Gönüllü Katılım Formu EK-B'de, Veli Gönüllü Katılım Formu ise EK-C'de Bu süreç üç çalışma grubu için de aynı yöntemle yürütülmüştür.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, araştırmacı tarafından geliştirilen Ergen Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği (EBSYUÖ) ile Bulut, Doğan ve Altundağ (2013) tarafından geliştirilen Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği (EPDÖ) uygulanmıştır. Ayrıca ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumları ile ilişkili olduğu düşünölen bazı değişkenleri ele alınması amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu (KBF) kullanılmıştır. Söz konusu veri toplama araçları aşağıda ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği (EPDÖ). Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği Bulut, Doğan ve Altundağ (2013) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliğini incelemek amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi yapılmış ve EPDÖ'nün son halinde toplam varyansın %56,99'unu açıklayan 29 madde elde edilmiştir. Ölçek, yedi maddeden oluşan bir faktör aile içi iletişim ve ailenin ergene yönelik desteğini ifade eden "aile desteği", beş maddeden oluşan ikinci faktör arkadaş ve akran desteğini ifade eden "akran desteği", beş maddeden oluşan üçüncü faktör okul ve öğretmenlerin desteğini belirten "okul desteği", dört maddeden oluşan dördüncü faktör ergenin karşılaştığı yeni durumlara uyumunu ifade eden "uyum", beş maddeden oluşan beşinci faktör bir hedefe sahip olma ve mücadele duygularını gösteren "mücadele azmi" ve üç maddeden oluşan altıncı faktör karşıdaki kişiyi anlama becerisini ya da eğilimini ifade eden "empati" olmak üzere alanyazına uygun bir şekilde adlandırılmış altı faktörden oluşmaktadır. EPDÖ'nün ölçüt geçerliğinin test edilmesinde Problem Çözme Envanteri (PÇE), Kontrol Odağı Ölçeği (KOÖ) ve Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ) kullanılmıştır. Ölçüt geçerliği için yapılan analizlerin sonucunda EPDÖ ve PÇE arasında -0.47 ($p < .001$), KOÖ arasında -0.46 ($p < .001$) ve BUÖ arasında -0.61

($p < .001$) ile orta düzey negatif bir ilişki bulunmuştur. Dörtlü Likert tipinde bir derecelendirme ölçeği olan EPDÖ'den alınabilecek en düşük toplam puan 29, en yüksek puan ise 116'dır. EPDÖ'nün güvenilirliği aynı çalışma grubunda seçilen 38 öğrenci üzerinde test tekrar test yöntemiyle sınanmıştır. Uygulamalar arasındaki korelasyon katsayısı .87 olarak belirlenmiştir. Cronbach alfa katsayıları aile desteği boyutu için .89, akran desteği boyutu için .84, okul desteği boyutu için .81, uyum boyutu için .70, mücadele azmi boyutu için .67 ve empati boyutu için .61 bulunmuştur. Bu araştırmanın gerçekleştirildiği veri setinde EPDÖ'nün bütünü için Cronbach alfa katsayısı .87, aile desteği boyutu için .86, akran desteği boyutu için .80, okul desteği boyutu için .80, uyum boyutu için .43, mücadele azmi boyutu için .74, empati boyutu için .56 bulunmuştur. Elde edilen katsayılar, EPDÖ'nün bu araştırma grubu için güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir. EPDÖ'nün örnek maddeleri EK-Ç E'de sunulmuştur.

Ergen Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği (EBSYUÖ). Bu araştırma kapsamında geliştirilen EBSYUÖ, 31 maddeden ve toplam varyansın %57,53'ünü açıklayan altı boyuttan oluşmaktadır. Maddelerin içeriği ve alanyazındaki karşılıkları da dikkate alınarak birinci boyut, ergenlerin boşanma sonrasında verdikleri duygusal tepkileri yansıtan maddelerden oluştuğundan "*içselleştirme problemleri*"; ikinci boyuttaki maddeler ergenlerin boşanma sonrasında ortaya çıkan olumlu duyguları içerdiğinden "*olumlu duygular*"; üçüncü boyut ergenlerin boşanma sonrasında gösterdikleri davranışsal tepkileri gösteren maddeleri kapsadığı için "*dışsallaştırma problemleri*"; dördüncü boyut ergenlerin ebeveynlerinin boşanma sürecini kabullendiğine ilişkin maddeleri içerdiğinden "*kabullenme*"; beşinci boyut ebeveynler arasında devam eden çatışmayla ilgili maddeleri içerdiğinden "*çatışma*"; altıncı boyut ise, ebeveynleri boşandıktan sonra devam eden arkadaş ilişkilerini ve desteğini içeren maddelerden oluştuğu için "*arkadaş ilişkileri*" olarak isimlendirilmiştir.

Açımlayıcı faktör analizinden sonra faktör yapısını doğrulamak amacıyla doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Birinci ve ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonucuna göre kabul edilebilir düzeyde uyum indeksleri gösterdiği ve böylece faktörlerin ilgili ölçekten oluşan altı boyutlu yapıyı doğruladığı sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak ölçeğin güvenilir olup olmadığını belirlemek amacıyla iç tutarlık analizi yapılmış ve Cronbach alfa katsayısı ölçeğin bütünü için .92,

içselleştirme problemleri boyutu için .90, olumlu duygular boyutu için .83, dışsallaştırma problemleri boyutu için .77, kabullenme boyutu için .78, çatışma boyutu için .63, arkadaş ilişkileri boyutu için .67 bulunmuştur. Ölçeğin geliştirilme sürecine ilişkin ayrıntılara bulgular bölümünde yer verilmiştir. EBSYUÖ örnek maddeleri EK-D'de sunulmuştur.

Kişisel bilgi formu. Öğrencilerin okulu, cinsiyeti, yaşı, birlikte yaşadığı kişi, birlikte yaşamadığı ebeveyni ile görüşme sıklığı, sosyoekonomik durumu ve ebeveynleri arasındaki ilişkinin nasıl olduğu hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Uygulanan Kişisel Bilgi Formu EK-E'de sunulmuştur.

Verilerin Analizi

Bu bölümde, ilk olarak araştırma kapsamında geliştirilen Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği'ne ilişkin açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Ardından boşanma sonrası yaşama uyumun yordayıcılarına yönelik gerçekleştirilen analizlere yer verilmiştir. Son olarak EBSYUÖ puanlarının demografi değişkenleri anlamlı olarak yordayıp yordamadığına ilişkin yapılan yapılan analizler açıklanmıştır.

Ergen Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği'nin geliştirilmesi sürecinde yapılan analizler. Araştırmanın birinci alt problemini oluşturan Ergen Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir bir ölçek olup olmadığının değerlendirilmesi doğrultusunda yapı geçerliği için açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmış; güvenilirlik için ise Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı incelenmiştir. Birinci çalışma grubunu oluşturan 437 katılımcıya ait veri ile açıklayıcı faktör analizine başlamadan önce, verinin analize hazırlanması için faktör analizinin gerektirdiği örneklem büyüklüğü, kayıp değerler, normallik, doğrusallık, uç değerler, çoklu bağlantı ve tekillik varsayımları gözden geçirilmiştir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk; Harrington, 2009; Tabachnick ve Fidell, 2007). Bu doğrultuda ilk olarak ölçekte yer alan ilgili maddeler ters kodlanmıştır. Örneklem büyüklüğünün faktörleştirmeye uygunluğu test edilmiş ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi yapılmıştır. KMO değerinin .90 olduğu görülmüştür. Ayrıca Barlett küresellik testi sonuçlarına bakılmış ve ki-kare değerinin anlamlı olduğu anlaşılmıştır ($\chi^2(2415) = 18460,589, p=.00$)

Daha sonra kayıp değer olup olmadığı incelenmiştir. Kayıp değer olduğu gözlenerek bu verilere kayıp değer ataması yapılmıştır. Kayıp değerler atanırken ortalama değer atama yöntemi kullanılmıştır. Uç değerleri incelemek amacıyla toplam puan alınmış, ardından puanlar Z standart puanına çevrilerek değerlerin -3 ile +3 aralığı dışında olup olmadığı incelenmiştir. Veri setinde uç değer olmadığı görülmüştür. Puanların normal dağılıp dağılmadığını incelemek amacıyla ise Kolmogorov-Smirnov normallik testi yapılmış ve histogram grafikleri ile çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. Kolmogorov-Smirnov testinden elde edilen sonuçlara göre puanlar normal dağılım göstermemektedir ($p < .05$). Sadece bu test sonucundan elde edilen sonuca göre hareket edilmemiş; çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ile +1 arasında olduğu ve histogram grafiğinin de bunu desteklediği göz önünde bulundurularak puanların normal dağılım gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca teklik ve çoklu bağlantı sorunu olmadığı görülmüştür.

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen yapının doğrulanması amacıyla ikinci çalışma grubunu oluşturan 271 katılımcıya ait veri ile doğrulayıcı faktör analizleri gerçekleştirilmiştir. Faktör analizinin varsayımları doğrultusunda verinin analize hazırlanması için öncelikle örneklem büyüklüğü gözden geçirilmiştir. Comrey ve Lee (1992) 200 örneklem büyüklüğünü orta olarak nitelendirmektedirler. Diğer bir ölçüt de KMO testi sonuçlarıdır. 271 katılımcıya ait KMO değeri ise .92 bulunmuştur. Leech, Barrett ve Morgan'a (2005) göre KMO değerinin .90 ve üzerinde olması örneklem büyüklüğünün mükemmel olduğunu göstermektedir. Uç değerler ve normallik incelenmiştir. Verilerde uç değer olmadığı tespit edilmiştir. Normallik için toplam puan alınmış, Kolmogorov-Smirnov testi yapılmış, çarpıklık değerleri incelenmiştir. Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre hiçbir ölçek normal dağılım göstermemektedir ($p < .05$). Ancak çarpıklık değerleri -2 ile +2 değerleri arasındadır. Bu sonuç ölçekten elde edilen puanların normal dağılımdan önemli bir sapma göstermediği şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca teklik ve çoklu bağlantı sorunu olmadığı görülmüştür.

Her iki çalışma grubunda da faktör analizinin varsayımlarının test edilmesinin ardından, bir ölçme aracı geliştirme sürecinin gerektirdiği aşamalar doğrultusunda yapılan bütün işlemler bulgular kısmında ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 23 ve LISREL 8.80 programlarından yararlanılmıştır.

EBSYUÖ'nün yordayıcılarına ilişkin regresyon analizi. Araştırmanın ikinci alt problemi doğrultusunda ergenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin (aile desteği, akran desteği, okul desteği, uyum, mücadele azmi ve empati) boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerini birlikte yordama gücünü incelemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Araştırma sorusuna yanıt vermek amacıyla öncelikle reverse maddeler ters kodlanmıştır. Değerlendirilen model için regresyon analizinin varsayımları çerçevesinde ilk olarak kayıp değer olup olmadığı incelenmiş ve kayıp değerler olduğu gözlemlendikten sonra bu değerlere ortalama değer ataması yapılmıştır. Daha sonra ölçüklerin geneli ve alt boyutları için toplam puan alınmıştır. Analize 358 kişiye ait veri ile başlanmıştır. Uç değer incelemesi yapmak amacıyla puanlar Z standart puanına çevrilmiş; -3 ile +3 değerlerinin dışında kalan 18 veri, veri setinden çıkarılmıştır. Analize 340 kişiye ait veri ile devam edilmiştir. Regresyon analizi sonucunda yordanan ve yordayıcı değişkenlerin korelasyon düzeyleri ise Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4

Katılımcıların Yordanan ve Yordayıcı Değişkenleri Arasındaki İlişki (n = 340)

	EBSYUÖ	AD	AKD	OD	U	MA	E
EBSYUÖ		.640**	.248**	.353**	.391**	.511**	.088
AD			.317**	.331**	.465**	.452**	.225**
AKD				.162**	.302**	.198**	.352**
OD					.216**	.412**	.035
U						.429**	.339**
MA							.140**
E							

** : .01 düzeyinde anlamlı

AD: Aile Desteği, AKD: Akran Desteği, OD: Okul Desteği, U: Uyum, MA: Mücadele Azmi, E: Empati

Tabloya 4'e göre katılımcıların EBSYUÖ puanları ile Aile Desteği (AD), Okul Desteği (OD), Uyum (U) ve Mücadele azmi (MA) puanları arasında orta, Akran Desteği (AKD) puanları arasında düşük düzeyde pozitif anlamlı ilişki bulunmaktadır ($p < .01$). EBSYUÖ puanları ile Empati (E) puanları arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ($p > .05$). Alt boyutların (yordayıcı değişkenlerin) kendi aralarındaki ilişki de biri hariç (OD ve E arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.)

anlamli bulunmuştur ($p < .01$). Buradan hareketle, veri setinde çoklu doğrusal bağlantı sorunu olmadığı söylenebilir.

EBSYUÖ'nün demografik değişkenlere göre fark gösterip göstermediğine ilişkin analizler. Araştırmanın üçüncü alt problemi olan ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre fark gösterip göstermediğinin değerlendirilebilmesi için öncelikle puanların değişkenlere göre normal dağılıp dağılmadığı Kolmogorov-Smirnov testi, çarpıklık ve basıklık değerleri ve histogram grafikleri ile incelenmiştir. Puanların normal dağılıp dağılmamasına göre parametrik olan ve olmayan analiz yöntemleri seçilmiştir (Çokluk ve diğerleri, 2010).

EBSYUÖ'nün cinsiyete göre fark gösterip göstermediğine ilişkin analizler. Araştırma sorusuna yanıt vermek amacıyla öncelikle puanların cinsiyete göre normal dağılıp dağılmadığı Kolmogorov-Smirnov testi, çarpıklık ve basıklık değerleri ve histogram grafikleri ile incelenmiştir. Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre kızlar ve erkekler için puanlar normal dağılmamaktadır ($p < .05$). Ancak çarpıklık ve basıklık değerleri -1.96 ile $+1.96$ arasında olduğu ve histogram grafikleri de bu bulguyu desteklediği için puanların cinsiyete göre normal dağıldığı sonucuna ulaşılmış ve araştırma sorusuna yanıt vermek amacıyla ilişkisiz örneklem t testi yapılmıştır (Çokluk ve diğerleri, 2010).

EBSYUÖ'nün birlikte yaşadığı kişiye göre fark gösterip göstermediğine ilişkin analizler. Araştırma sorusuna yanıt vermek amacıyla kategori birleştirme yoluna gidilmiştir. Büyükanne/büyükbaba kategorisinde yer alan sekiz öğrenciye ait veri ile diğer kategorisindeki üç veri (amca, hala, çocuk esirgeme kurumu) birleştirilerek daha önce sekiz olan kategori sayısı yediye düşürülmüştür. Kategorilerde yer alan ergen sayısı 11 ile 220 arasında değişmektedir. Bazı kategorilerde az sayıda kişi yer aldığı için parametrik olmayan testlerin kullanılması önerilmektedir. Buna göre parametrik bir test yerine Kruskal Wallis H testi yapılmıştır (Çokluk ve diğerleri, 2010).

EBSYUÖ'nün birlikte yaşamadığı ebeveyni ile görüşme sıklığına göre fark gösterip göstermediğine ilişkin analizler. İlk olarak diğer seçeneğine "hiç görüşmüyoruz, hiç görüşmeyiz, görüşmeyiz" gibi ifadeler yazan 45 öğrencinin yanıtı birleştirilerek "görüşmeyiz" olarak kategorileştirilmiştir. Ardından araştırma

sorusuna yanıt vermek amacıyla öncelikle boşanma sonrası uyum puanlarının velayet sahibi olmayan ebeveyn ile görüşme sıklığına göre normal dağılıp dağılmadığı incelenmiştir. Normallik testi sonucuna göre puanların velayet sahibi olmayan ebeveyn ile görüşme sıklığına göre normal dağılmadığı bulunmuştur. Buna göre araştırma sorusuna yanıt vermek amacıyla parametrik olmayan bir testlerden Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır (Çokluk ve diğerleri, 2010).

EBSYUÖ'nün sosyoekonomik düzeye göre fark gösterip göstermediğine ilişkin analizler. Araştırma sorusuna yanıt vermek amacıyla öncelikle puanların sosyo-ekonomik düzeye göre normal dağılıp dağılmadığı incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda puanların sosyo-ekonomik düzeye göre normal dağıldığı görülmüştür. Araştırma sorusuna yanıt vermek amacıyla ilişkisiz ölçümlerde tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır (Çokluk ve diğerleri, 2010).

EBSYUÖ'nün ebeveynler arasındaki ilişkiye göre fark gösterip göstermediğine ilişkin analizler. Öncelikle iki kayıp değer ve ilgili soruya "bilmiyorum" yazan iki kişi olmak üzere toplam dört kişiye ait değer kayıp veri olarak değerlendirilmiş ve analiz dışı tutulmuştur. Bazı öğrencilerin diğer seçeneğinde belirttikleri ifadeler kategorileştirilmiş ve bazı kategoriler ise birleştirilmiştir. Buna göre diğer seçeneğine "tartışmazlar ama işbirliği de kurmazlar" yazan 15 öğrencinin yanıtı ile "görüşmezler, konuşmazlar" gibi ifadeler yazan 42 öğrencinin yanıtı birleştirilerek "iletişim kurmazlar" olarak kategorileştirilmiştir. Bunların dışında 10 öğrenci ise diğer seçeneğine "bazen tartışır, ara sıra tartışır" gibi ifadeler yazmışlardır. Söz konusu 10 öğrencinin yanıtı Kişisel Bilgi Formu'nda yer "sürekli tartışır" seçeneği ile birleştirilerek "tartışır" ifadesiyle yeni bir kategori oluşturulmuştur. Daha sonra EBSYUÖ puanlarının anne baba ilişki durumuna göre normallik testi yapılmıştır. Puanların normal dağıldığı bulunmuştur. Araştırma sorusuna yanıt vermek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır (Çokluk ve diğerleri, 2010).

Bölüm 4

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde araştırma problemlerine ilişki bulgulara yer verilmiştir. Bulgular araştırma probleminde ve alt problemlerde ele alındığı sıra ile belirtilmiş ve değerlendirmeleri yapılmıştır.

EBSYUÖ'nün Geçerlik ve Güvenirliğine İlişkin Bulgu ve Yorumlar

EBSYUÖ'nün kapsam geçerliği. Ölçeğin geliştirilme sürecinde, madde havuzu oluşturulmaya başlanmadan önce ilk aşama olarak ilgili alanyazın taranmış, konuyla ilgili geliştirilen ölçekler gözden geçirilmiştir. Bu kapsamda Kurdek ve Berg (1987) tarafından geliştirilen Çocukların Ebeveynlerinin Boşanması Hakkındaki İnançları Ölçeği (*Children's Beliefs About Parental Divorce Scale-CBAPDS*); Portes, Lehman ve Brown (1999) tarafından geliştirilen The Child Divorce Adjustment Inventory (CDAI) ve aynı ölçeğin Türkiye kültüründe 9-12 yaş aralığındaki çocuklar üzerinden uyarlanmış hali Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği (ÇBUÖ) (Arifoğlu, Şanlı-Richard, Razi ve Öz, 2010) incelenmiştir. Boşanma sonrası yaşama uyumla ilgili araştırmaların Türkiye'de uzun bir geçmişi olmasa da, uluslararası alanyazında konunun kapsamı ve kavramsallaştırılması üzerine çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Geliştirilen ölçekte boşanma-stres-uyum yaklaşımından (Amato, 2000), risk ve psikolojik dayanıklılık bakış açısından (Kelly ve Emery, 2003) ve "Tek Ebeveynli Aileler" başlıklı araştırmanın (ASAGEM, 2008) nitel verilerinden yararlanılmıştır. Temel alınan yaklaşımlarda ve araştırmada çocukların boşanma sonrası yaşama uyumunun bileşenleri; kaygı, depresyon gibi içselleştirme problemleri; alkol, sigara, madde kullanımı, şiddet eğilimi, davranım bozuklukları gibi dışsallaştırma problemleri; okul ve akademik konularla ilgili problemler; sosyalleşme ile ilgili problemler; çocuğun ebeveyn boşanmasına yüklediği anlam; çocuğun ebeveynleri arasında devam eden çatışma; ebeveynleri ile kurduğu ilişki ve söz konusu olumsuz sonuçların yanında boşanmadan sonra ortaya çıkan bazı olumlu duygu ve düşünceler olarak kavramsallaştırılmaktadır.

Alanyazın taramasından sonra boşanma sonrası yaşama uyum sürecinin kuramsal dayanakları temel alınarak "Tamamen Uygun", "Uygun", "Kısmen Uygun", "Uygun Değil", "Hiç Uygun Değil" betimsel ifadelerinden oluşan beşli Likert derecelendirmesine uygun olarak 50 maddelik havuz oluşturulmuştur. Ölçek

madde havuzu oluşturulurken beş boyut üzerinden kavramsallaştırılmıştır. Maddeler ilgili olduğu düşünülen boyut ve açıklamasıyla birlikte psikolojik danışma ve rehberlik alanından altı, ölçme ve değerlendirme alanından bir akademisyenin uzman görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşleri tek bir formda birleştirilerek yeniden gözden geçirilmiş, öneriler doğrultusunda üç madde eklenmiş, dört madde çıkarılmış ve bazı maddelerde değişikliğe gidilerek 49 maddelik bir form oluşturulmuştur.

Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği'nin maddelerinin anlaşılır olup olmadığını belirlemek amacıyla öncelikle Ankara ili Altındağ ilçesinde öğrenimine devam eden anne ve babası resmi olarak boşanmış, çalışmaya katılmaya gönüllü, üç farklı okuldan, 37 ortaöğretim öğrencisine deneme formu araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Öğrencilerin hassasiyetleri göz önünde bulundurularak bazı öğrencilerle deneme formu uygulamaları bireysel olarak uygulanmıştır. Bireysel ve grupla yapılan bu görüşmelerin ardından, anlaşılmayan maddeler gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiş ve hedef kitleye uygulanacak taslak form oluşturulmuştur. Bu form Ankara ili Altındağ, Çankaya ve Keçiören ilçelerinde dokuzuncu, 10. ve 11. sınıfta öğrenimlerine devam eden 17 farklı resmi okuldan, anne ve babası resmi olarak boşanmış olan 500 öğrenciye uygulanmış; ancak çok fazla değer kaybı olduğu gözlemlenen 63 veri, veri setinden çıkarılmıştır. Sonuçta 299 kız, 138 erkek olmak üzere toplam 437 ortaöğretim öğrencisine ait veri seti üzerinden ölçeğin yapı geçerliğinin incelenmesi yönünde açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Güvenirlik analizi bağlamında iç tutarlılığın belirlenmesi amacıyla ise Cronbach alfa katsayısı incelenmiştir.

EBSYUÖ'nün yapı geçerliği. EBSYUÖ'nün yapı geçerliğini incelemek amacıyla açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Söz konusu analiz sürecine aşağıda sırasıyla yer verilmiştir.

Açımlayıcı faktör analizi sonuçları. Ölçeğin faktör yapısını ortaya koymak amacıyla faktörleştirme yöntemi olarak temel bileşenler analizi; döndürme yöntemi olarak da dik döndürme tekniklerinden varimax kullanılmıştır. Analizde maddelerin ölçüm dışı bırakılması ölçütleri olarak; her maddenin ilişkili olduğu değişkendeki yük değerinin yüksek olması, maddelerin .30 ve üzerinde faktör yük değerine sahip olması, maddelerin binişik olmamaları ve faktörlerin her bir değişken üzerindeki ortak faktör varyansının yüksek olmasına bakılmıştır. Buna göre

maddelerin farklı faktörlerde yük değeri yüksek olduğu durumlarda ise yük değeri arasında en az .10 fark olması göz önünde bulundurulmuştur. Ölçeğin çok boyutlu olması durumunda dahi ölçeğin tek boyutlu ve toplam puan verebilmesi amacıyla her maddenin temel bileşenler analizinde birinci faktörde .30 ve üzerinde faktör yük değerinin olmasına dikkat edilmiştir (Büyüköztürk, 2011). Belirtilen ölçütler göz önünde bulundurularak analiz dışı kalmasına karar verilen maddelerin her biri birer birer çıkarılmış ve her madde çıkarıldıktan sonra AFA tekrarlanmıştır. Ölçekten hangi sırayla madde çıkarılacağına ilişkin belirgin bir kural olmasa da faktörlerin varyansa yaptıkları katkı, kullanışlılık, binişiklik gibi durumlar çerçevesinde araştırmacının karar vermesi önerilmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk 2010). Bu çerçevede, öncelikle faktör yükü alt sınırı olarak belirlenen .30'un altında kalan maddeler, ardından farklı faktörlerde .30 ve üstünde değer alanlardan aradaki farkın .10'un altında olduğu maddeler çıkarılmıştır. Aynı anda birden fazla binişik madde olduğu durumlarda ise faktör yük değerleri arasındaki fark daha az olanlar önce çıkarılmıştır.

Gerçekleştirilen açımlayıcı faktör analizi sonucunda öz değeri 1'den büyük 12 faktörün ortaya çıktığı görülmüştür. Birinci faktörün öz değeri 11.14, on ikinci faktörün öz değeri ise 1.03'tür. Öz değeri 1'den büyük 12 faktör olmasına karşın faktör sayısının belirlenmesinde yamaç birikinti grafiğine bakılmış; altıncı faktörden sonra grafiğin yatay bir seyir izlediği gözlemlenmiş ve ölçeğin altı faktörlü olabileceği değerlendirilmiştir. Ölçeğin kültüre özgü geliştirildiği göz önünde bulundurularak faktör sınırlamasına gidilmemiştir. Binişik ve faktör yük değeri düşük maddeler sırasıyla ve birer birer analiz dışı bırakılmıştır.

Yapılan son analize göre ölçekte yer alan maddelerin faktör yük değerleri Tablo 5'te verilmiştir. Buna göre, EBSYUÖ altı faktörlü bir yapıdan oluşmakta ve ölçekte 31 madde yer almaktadır. EBSYUÖ'nün faktör yük değerleri .43 ile .73 arasında değişmektedir. Boyutlarda yer alan maddelerin içerikleri ve alanyazınla da ilişkili olarak boyutlar isimlendirilmiştir. Varyansın %17.12'sini açıklayan birinci boyut ergenin boşanma sonrasında yaşadığı depresif, duygusal, kaygılı vb. problemleri içeren maddelerden oluştuğundan "*içselleştirme problemleri*"; varyansın %10.16'sını açıklayan ikinci boyut kapsadığı maddeler açısından ergenin boşanma sonrasında yaşadığı olumlu duyguları yansıttığı için "*olumlu duygular*"; varyansın %9.84'ünü açıklayan üçüncü boyut davranım problemleri,

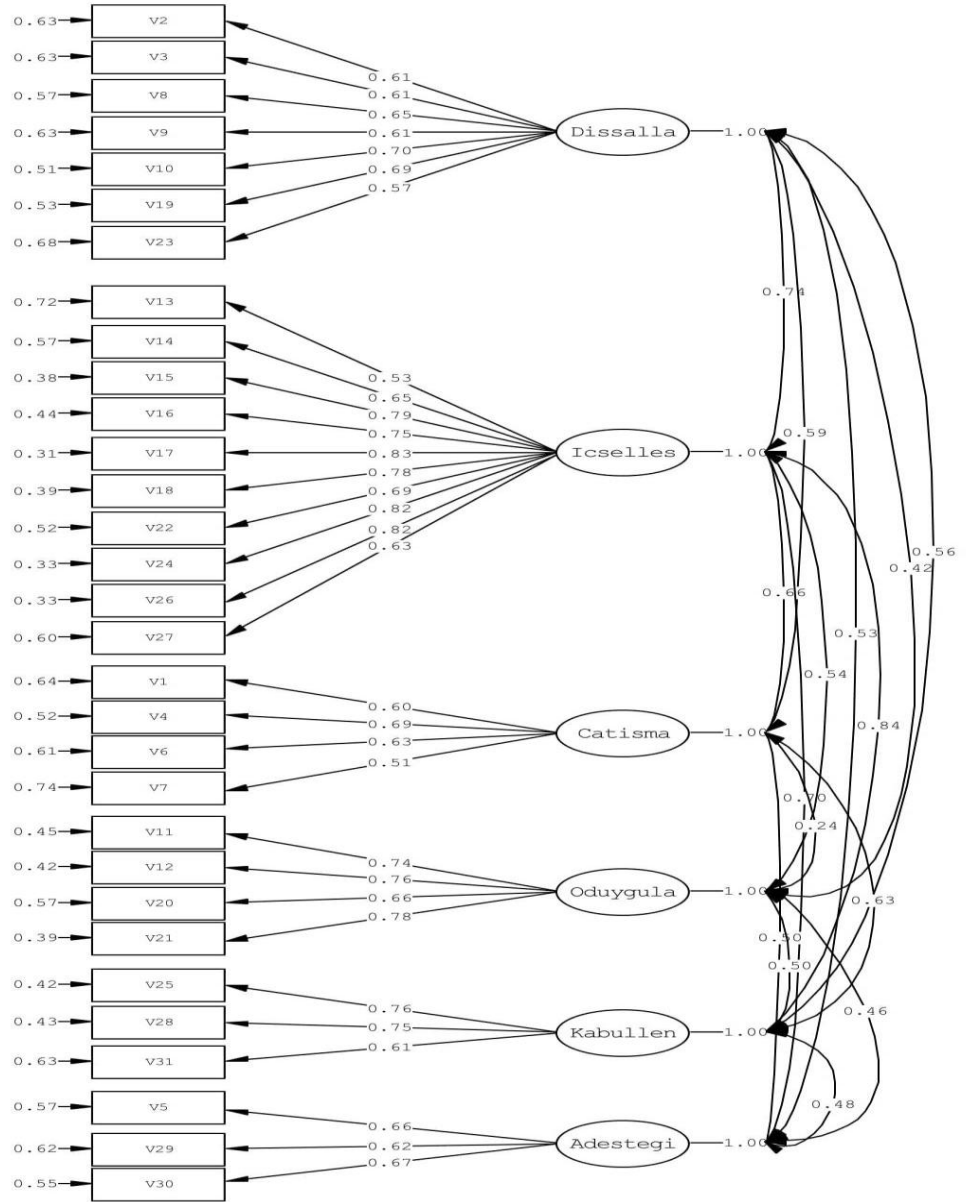
okulla ilgili problemleri içeren maddelerden oluştuğundan "*dışsallaştırma problemleri*"; varyansın %6.91'ini açıklayan dördüncü boyut ergenin anne babasının boşanmasını kabullenmesiyle ilgili maddeleri içerdiğinden "*kabullenme*"; varyansın %6.86'sını açıklayan beşinci boyut ergenin ebeveynleri ile yaşadığı çatışma ve ebeveynleri arasındaki çatışma ile ilgili maddeleri içerdiğinden "*çatışma*"; varyansın %6.64'ünü açıklayan altıncı boyut ise ergenin ebeveynleri boşandıktan sonra devam eden arkadaş ilişkileri ile ilgili maddeleri içerdiğinden "arkadaş ilişkileri" olarak isimlendirilmiştir. Altı boyut birlikte toplam varyansın %57.53'ünü açıklamaktadır.

Tablo 5

EBSYUÖ'de Yer Alan Maddelerin Faktör Yük Değerleri

Madde	F1	F2	F3	F4	F5	F6
M47	.739					
M38	.734					
M36	.654					
M50	.652					
M35	.624					
M45	.623					
M37	.616					
M39	.608					
M51	.603					
M33	.544					
M43		.788				
M31		.765				
M32		.742				
M44		.719				
M26			.747			
M29			.732			
M42			.692			
M16			.630			
M15			.565			
M24			.431			
M46			.430			
M52				.696		
M60				.677		
M49				.628		
M12					.717	
M17					.665	
M21					.648	
M23					.547	
M57						.741
M19						.704
M55						.626
Açıklanan varyans	%17.12	%10.16	%9.84	%6.91	%6.86	%6.64
Açıklanan Toplam Varyans	%57.53					

Doğrulayıcı faktör analizi. İlk aşamada t değerleri incelenmiştir ve tüm maddelerin .01 düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür. Bu sonuç gözlenen değişkenlerin gizil değişkenler tarafından doğru bir şekilde açıklandığı şeklinde yorumlanmıştır (Şekil 2).

Şekil 2. EBSYUÖ DFA sonuçları

Şekil 2'de maddelerin solunda yer alan değerler hata varyanslarını göstermektedir. Burada tüm maddelerin hata varyansları küçüktür. standartlaştırılmış regresyon katsayıları içselleştirme problemleri boyutu için .53-

.82, olumlu duygular boyutu için .66-.78, dışsallaştırma problemleri boyutu için .61-.70, kabullenme boyutu için .61-.76, arkadaş ilişkileri boyutu için .62-.67, çatışma boyutu için .51-.96 arasında değiştiği görülmüştür.

DFA'da uyum iyiliği indekslerini de incelemek gerekmektedir. Uyum iyiliği değerleri ile ilgili sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6

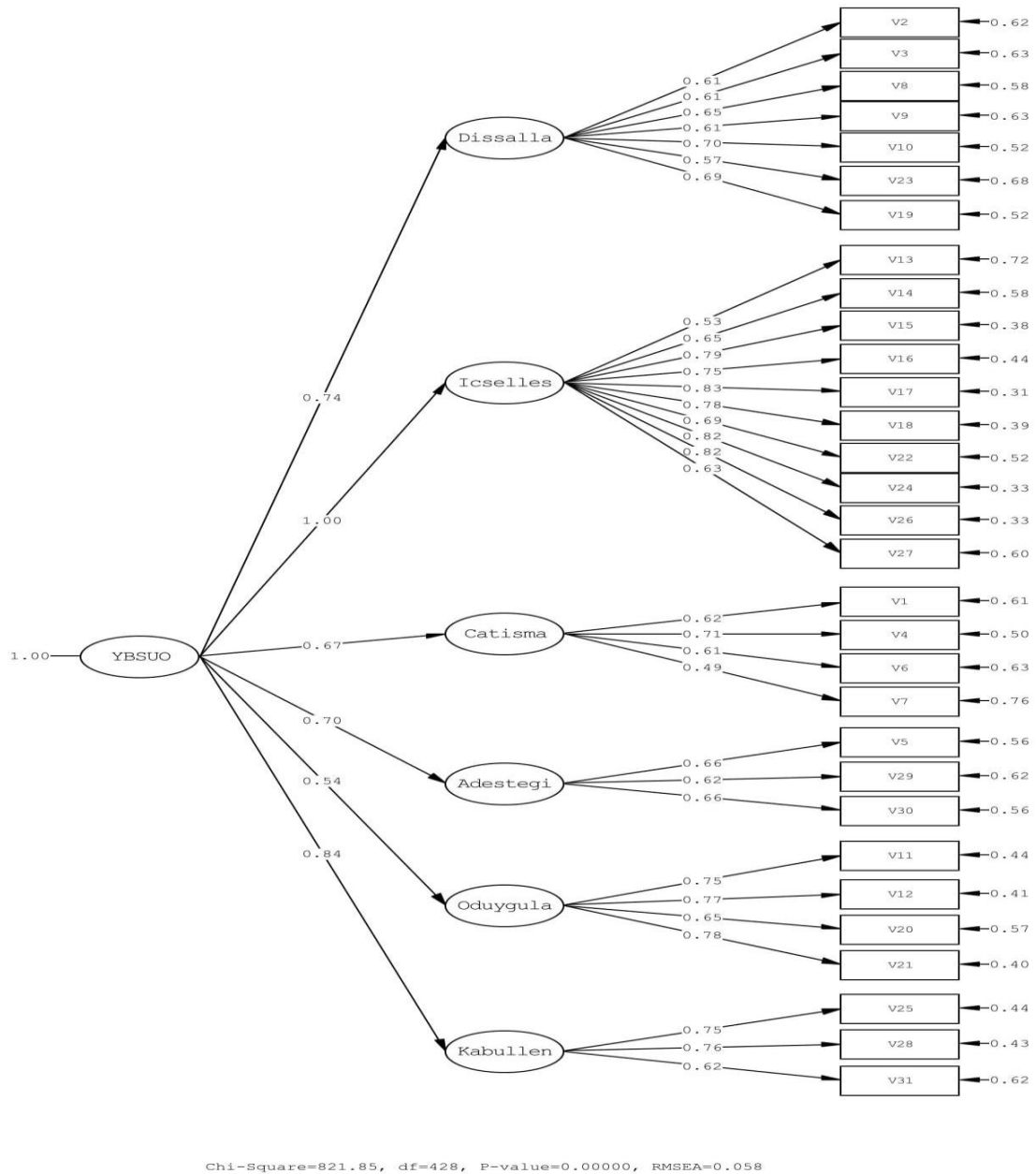
EBSYUÖ DFA Sonuçlarına İlişkin Uyum İyiliği Değerleri

İndeksler	Maddelere İlişkin Değerler	Mükemmel Uyum	İyi uyum
χ^2	784.40		
sd	419		
p	.00		
χ^2 /sd	1.87	$\chi^2 /sd \leq 3.00$	$3.00 < \chi^2 /sd \leq 8.00$
RMSEA	.058	$0 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 < RMSEA \leq .08$
RMSEA (.90 GA)	.051-.064		
SRMR	.052	$0 \leq SRMR \leq .05$	$.05 < SRMR \leq .10$
GFI	.84	$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI < .95$
AGFI	.81	$.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$.85 \leq AGFI < .90$
CFI	.97	$.97 \leq CFI \leq 1.00$	$.95 \leq CFI < .97$
NFI	.95	$.95 \leq NFI \leq 1.00$	$.90 \leq NFI < .95$
NNFI	.97	$.97 \leq NNFI \leq 1.00$	$.95 \leq NNFI < .97$

Tablo 6 incelendiğinde, EBSYUÖ'de yer alan maddelere ait uyum iyiliği değerlerinin tablonun solunda, alınan ölçüt değerlerin ise tablonun sağdaki iki sütununda yer aldığı görülmektedir. Bu doğrultuda χ^2 .01 düzeyinde anlamlı bulunmuş; χ^2 'nin serbestlik derecesine bölümünden elde edilen 1.87 değeri temel alınarak elde edilen sonucun mükemmel uyumu gösterdiği yorumu yapılmıştır. Benzer şekilde CFI, NFI ve NNFI değerleri mükemmel uyumu göstermiş; RMSEA ve SRMR değerleri iyi uyuma işaret etmiş; GFI, AGFI değerleri ise iyi uyumun altında değerler almıştır (Brown, 2006; Hooper, Coughlan ve Mullen, 2008; Hu ve Bentler, 1999; Jöreskog ve Sörbom, 1993; Kelloway, 1989; Steiger, 2007; Sümer, 2000; Tabachnick ve Fidell, 2001; Thompson, 2004). GFI'nın örneklem sayısından etkilenmesinin onun bir sınırlılığı olduğu ifade edilmektedir Marsh, Balla ve McDonald, 1998; akt. Kline, 2005). Bununla birlikte Segars ve Grover (1993) GFI

ve AGFI için .80-.89 aralığının kabul edilebilir uyumu gösterdiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca, GFI'nın tek uyum iyiliği indeksi olmadığı ve diğerleriyle birlikte değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Çapık, 2014). Bütüncül bir değerlendirme yapıldığında EBSYUÖ'nün maddelerinin genel olarak iyi uyumu gösterdikleri söylenebilir.

Bu aşamadan sonra EBSYUÖ için ikinci düzey DFA yapılmıştır. İkinci düzey DFA ile altı faktörlü yapının bir üst yapının bileşenleri olup olmadığı değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda ortaya çıkan standartlaştırılmış değerleri gösteren yol şeması Şekil 3'te sunulmuştur.

Şekil 3. EBSYUÖ ikinci düzey DFA sonuçları.

Şekil 3'te sunulan tüm parametre değerlerinin anlamlı olduğu görülmüştür. Uyum iyiliği değerleri ise Tablo 7'de sunulmuştur. Sonuç olarak; içselleştirme problemleri, olumlu duygular, dışsallaştırma problemleri, kabullenme, çatışma ve arkadaş ilişkileri boyutlarının boşanma sonrası yaşama uyum kavramının bileşenleri olduğu doğrulanmıştır.

Tablo 7

EBSYUÖ İkinci Düzey DFA Uyum İndeksleri

χ^2	χ^2/sd	RMSEA	CFI	NFI	NNFI	GFI	AGFI	RMR	SRMR
821.25	1.9	.05	.97	.94	.97	.84	.81	.05	.09

EBSYUÖ'nün güvenilirliği. EBSYUÖ'nün bir bütün olarak ve faktörlerin ayrı ayrı güvenilirlik düzeyini belirlemek amacıyla Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. EBSYUÖ'nün geneline ve alt boyutlarına ilişkin Cronbach alfa değerleri ise Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8

EBSYUÖ'nün Geneline ve Alt Boyutlarına Ait Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayıları

	Ölçek Toplam	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5	Faktör 6
α	.92	.90	.83	.77	.78	.63	.67

Tabloya göre ölçeğin genelinden elde edilen güvenilirlik katsayısı (.92) güvenilirliğin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçekler için .60 ve .80 arasındaki değerler oldukça güvenilir; .80 üzerindeki değerler ise yüksek derecede güvenilir olarak kabul edilmektedir (Kayış, 2009). Bu bağlamda kabul edilebilir değer .60 olarak ölçüt alınır, ölçeğin hem boyutlarıyla hem de bütünüyle oldukça güvenilir sonuçlar elde edildiği düşünülebilir.

EBSYUÖ'nün puanlanması ve yorumlanması. EBSYUÖ ebeveynleri boşanmış ergenlerin ebeveynleri boşandıktan sonra yaşama uyum düzeylerini değerlendiren altı boyutlu, 31 maddelik bir ölçme aracıdır. Likert tipi beşli derecelendirmeli (Kesinlikle Uygun=5, Uygun=4, Kısmen Uygun=3, Uygun Değil=2, Hiç Uygun Değil=1) bir ölçek olan EBSYUÖ'yü ergenlerin ebeveynleri boşandıktan sonra kendi yaşantılarını göz önünde bulundurarak yanıtlamaları beklenmektedir. Ölçekte 25 madde ters puanlanmaktadır. İçselleştirme problemleri, dışsallaştırma problemleri, kabullenme ve çatışma boyutlarındaki maddelerin tamamı ters, olumlu duygular boyutundaki maddelerin tamamı ise düz

maddelerden oluşmaktadır. Madde havuzu oluşturulurken ters ve düz puanlanan maddeler dengeli şekilde oluşturulmuş olsa da boşanma sonrası yaşama uyum büyük oranda boşanma sonrasında ergenin deneyimlediği olumsuz sonuçlar üzerinden kavramsallaştırılmaktadır. Buna paralel olarak AFA sonucunda kalan maddeler olumsuz sonuçları içeren ifadelerden oluşmaktadır. Düz puanlanan maddelerin ise çoğunu ergenin boşanma sonrasında deneyimlediği olumlu yaşantıları içeren "olumlu duygular" boyutunda yer almaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 155, en düşük puan ise 31'dir. Ölçekten yüksek puan alınması ergenlerin ebeveynleri boşandıktan sonra yaşama uyum sağlama düzeylerinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Örnek maddeler EK-D'de sunulmuştur.

EBSYUÖ'nün Yordayıcılarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu bölümde ilk olarak EPDÖ aile desteği boyutu, akran desteği boyutu, okul desteği boyutu, uyum boyutu, mücadele azmi boyutu, empati boyutu puanlarının EBSYUÖ puanlarını birlikte yordayıp yordamadıkları incelenmiştir. Daha sonra her bir alt boyutun EBSYUÖ puanlarını anlamlı olup olmadığına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Son olarak EBSYUÖ puanlarının yordayıcısı olarak EPDÖ alt boyut puanlarının yordamadaki önem sırası sunulmuştur.

EPDÖ alt boyut puanlarının (AD, AKD, OD, U, MA, E) EBSYUÖ toplam puanını birlikte yordama gücüne ilişkin regresyon analizi. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nin (EPDÖ) alt boyutları olan aile desteği (AD), akran desteği (AKD), okul desteği (OD), uyum (U), mücadele azmi (MA) ve empati (E) puanlarının ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum puanlarını birlikte yordayıp yordamadığı incelenmiştir. AD, AKD, OD, U, MA ve E değişkenleri birlikte katılımcıların EBSYUÖ puanları ile orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki göstermektedir ($R = 0.697$, $R^2 = 0.486$, $p < .01$). Söz konusu altı değişken birlikte EBSYUÖ'deki toplam varyansın yaklaşık %49'unu açıklamaktadır (Tablo 9).

Tablo 9

EBSYUÖ'nün Yordanmasına İlişkin Standart Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	<i>B</i>	<i>Standart Hata_B</i>	β	<i>T</i>	<i>p</i>	<i>İkili r</i>	<i>Kısmi R</i>
----------	----------	----------------------------------	---------	----------	----------	----------------	----------------

Sabit	33.823	8.653	-	3.909	.000	.640	.480
AD	2.492	.250	.482	9.976	.000*	.248	.061
AKD	.417	.373	.049	1.118	.264	.353	.095
OD	.463	.266	.077	1.742	.082	.391	.075
U	.738	.539	.066	1.368	.172	.511	.261
MA	1.478	.300	.237	4.927	.000*	.088	-.119
E	-1.508	.687	-.096	-2.194	.029*	.640	.480
$R = 0.697$		$R^2 = 0.486$					
$F_{(6-333)} = 52.552$		$P = .000$					

AD: Aile Desteği, AKD: Akran Desteği, OD: Okul Desteği, U: Uyum, MA: Mücadele Azmi, E: Empati
* $p < .05$

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre yordayıcı değişkenlerin EBSYUÖ üzerindeki görece önem sırası; AD, MA, E, OD, U ve AKD'dir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde ise; AD, MA ve E değişkenlerinin EBSYUÖ üzerinde anlamlı düzeyde yordayıcı oldukları gözlemlenmektedir. AKD, OD ve U değişkenlerinin ise önemli bir yordayıcı etkiye sahip olmadığı gözlemlenmiştir.

Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizinden elde edilen sonuca göre oluşturulan model anlamlı bulunmuştur ($F = 52.55$, $p < .05$). Regresyon analizi sonuçlarına göre EBSYUÖ'nün yordanmasına ilişkin regresyon eşitliği (matematiksel model) aşağıda verilmiştir.

$$\text{EBSYUÖ} = 33.823 + 2.492*AD + 0.417*AKD + 0.463*OD + 0.738*U + 1.478*MA - 1.508*E$$

EBSYUÖ'nün Demografik Değişkenlere Göre Fark Gösterip Göstermediğine İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu bölümde sırasıyla üçüncü alt problem olan EBSYUÖ puan ortalamasının araştırma kapsamında ele alınan demografik değişkenlere göre fark gösterip göstermediğine ilişkin bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

EBSYUÖ puan ortalamasının cinsiyete göre fark gösterip göstermediğine ilişkin bulgu ve yorumlar. Araştırma sorusuna yanıt vermek amacıyla ilişkisiz örneklem t testi yapılmıştır. Analiz sonucu Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10

EBSYUÖ Puan Ortalamasının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Grup	<i>n</i>	\bar{X}	<i>S</i>	<i>Sd</i>	<i>T</i>	<i>P</i>
Kız	158	119.93	23.33	338	-2.34	.020*
Erkek	152	125.53	21.01			

**p*<.05

Tablo 10 incelendiğinde, EBSYUÖ puan ortalamalarının cinsiyete göre anlamlı bir fark gösterdiği görülmektedir ($t_{(338)} = -2.34$, $p < .05$). Erkeklerin ortalamaları ($\bar{X} = 125.53$) kızların ortalamalarından ($\bar{X} = 119.93$) daha yüksektir. Buna göre erkeklerin boşanma sonrası uyum düzeyleri kızlara göre anlamlı düzeyde daha yüksektir.

EBSYUÖ puan ortalamasının birlikte yaşadığı kişiye göre fark gösterip göstermediğine ilişkin bulgu ve yorumlar. Araştırma sorusuna yanıt vermek amacıyla Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Analiz sonucu Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11 incelendiğinde EBSYUÖ puan ortalamasının ergenin birlikte yaşadığı kişiye göre anlamlı fark göstermediği görülmektedir ($p > .05$). Bu bulguya göre annesinin, babasının, baba ve büyükanne/büyükbabasının, anne ve büyükanne/büyükbabasının, anne ve üvey babasının, baba ve üvey annesinin ve diğer kişilerin yanında yaşayan ergenler benzer boşanma sonrası uyum düzeyine sahiptir.

Tablo 11

Ergenlerin EBSYUÖ Düzeylerinin Birlikte Yaşadıkları Kişiye Göre Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Yaşadığı kişi	<i>n</i>	Sıra Ort.	<i>sd</i>	Ki-kare	<i>p</i>	Anlamlı Fark
Anne	220	175.93	6	3.59	.733	-
Baba	32	150.44				
Diğer	13	153.35				
Baba/büyükanne- büyükbaba	15	151.43				
Anne/büyükanne- büyükbaba	32	175.84				
Anne/üvey baba	11	149.09				
Baba/üvey anne	17	171.74				

EBSYUÖ puan ortalamasının velayet sahibi olmayan ebeveynle görüşme sıklığına göre fark gösterip göstermediğine ilişkin bulgu ve yorumlar. Araştırma sorusuna yanıt vermek amacıyla Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Analiz sonucu Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12

EBSYUÖ Puan Ortalamasının Velayet Sahibi Olmayan Ebeveyn ile Görüşme Sıklığına Göre Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Görüşme Sıklığı	<i>n</i>	Sıra Ort.	<i>sd</i>	Ki-kare	<i>p</i>	Anlamlı Fark
1) Haftada 1'den fazla	84	168.84	5	11.38	.044*	1-6
2) Haftada 1	45	143.60				2-6
3) 2 haftada 1	28	178.96				
4) Ayda 1	35	154.13				4-6
5) Ayda 1'den az	103	170.17				5-6
6) Hiç görüşmeyiz	45	208.72				

**p*<.05

Tablo 12 incelendiğinde EBSYUÖ puan ortalaması velayet sahibi olmayan ebeveyn ile görüşme sıklığına göre anlamlı bir fark gösterdiği görülmektedir (*p* < .05). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu anlamak amacıyla ikili Mann Whitney U testleri yapılmıştır. Buna göre velayet sahibi olmayan ebeveyni ile hiç görüşmeyenlerin EBSYUÖ puan ortalamaları; velayet sahibi olmayan ebeveyni ile haftada 1'den fazla, haftada 1, ayda 1 ve ayda 1'den az görüşenlerin EBSYUÖ puan ortalamalarından daha yüksektir.

EBSYUÖ puan ortalamasının sosyoekonomik düzeye göre fark gösterip göstermediğine ilişkin bulgu ve yorumlar. Araştırma sorusuna yanıt vermek amacıyla ilişkisiz ölçümlerde tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Analiz sonucu betimsel istatistikler Tablo 13'de, ANOVA ise sonucu Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 13

Ergenlerin BSYUÖ Puanlarının Sosyo-ekonomik Düzeye Göre Dağılımları

Sosyo-ekonomik düzey	<i>n</i>	\bar{X}	S
Alt	33	111.93	25.37
Orta	284	123.80	21.37
Üst	23	127.91	23.95

Tabloya göre ergenler en çok ($n = 284$) orta, en az ($n = 23$) üst sosyo-ekonomik düzeydedirler. EBSYUÖ puan ortalaması ise 111.93 ile 127.91 arasında değişmektedir. Ancak farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla ANOVA tablosu incelenmelidir (Tablo 14).

Tablo 14

EBSYUÖ Puan Ortalamasının Sosyo-ekonomik Düzeye Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar Arası	4781.449	2	2390.72	4.96	.008*	Alt-Orta
Gruplar İçi	162431.56	337	481.99			Alt-Üst
Toplam	167213.01	339				

* $p < .05$

Yapılan analiz sonucuna göre EBSYUÖ puan ortalaması sosyo-ekonomik düzeye göre anlamlı bir fark göstermektedir [$F_{(2-337)} = 4.96$, $p < .05$]. Farkın hangi gruplar arasında olduğunu anlamak amacıyla Scheffe post-hoc testi yapılmıştır. Yapılan test sonucuna göre alt sosyoekonomik düzeyde bulunanların EBSYUÖ puan ortalaması ($\bar{X} = 111.93$); orta sosyoekonomik düzeyde ($\bar{X} = 123.80$) ve üst sosyo-ekonomik düzeyde ($\bar{X} = 127.91$) olanların ortalamalarından daha düşüktür. Orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyde olanların ise EBSYUÖ ortalama puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır.

EBSYUÖ puan ortalamasının ebeveynler arasındaki ilişkiye göre fark gösterip göstermediğine ilişkin bulgu ve yorumlar. Araştırma sorusuna yanıt vermek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonucu betimsel istatistikler Tablo 15'te, ANOVA sonucu ise Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 15

Ergenlerin BSYUÖ puanlarının Anne Baba İlişki Durumuna Göre Dağılımları

Ebeveynler arası ilişki	n	\bar{X}	S
1) Birbirlerine kasıtlı olarak incitici davranırlar	38	100.89	22.93
2) Tartışırılar	89	118.41	20.94
3) İşbirliği yaparlar	100	130.41	17.28
4) İletişim kurmazlar	109	127.53	21.31

Tabloya göre ergenlerin aileleri en çok ($n = 109$) iletişim kurmaz, ($n = 100$) işbirliği yaparlar, ($n = 89$) tartışır ve en az ($n = 38$) birbirlerine kasıtlı olarak incitici davranırlar seçenekleri işaretlenmiştir. EBSYUÖ puan ortalamaları ise 100.89 ile 130.41 arasında değişmektedir. Ancak farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla ANOVA tablosu incelenmelidir (Tablo 16).

Tablo 16

EBSYUÖ Puanlarının Anne Baba İlişki Durumuna Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar Arası	28162.27	3	9387.42	22.81	.000*	1-2, 1-3
Gruplar İçi	136647.84	332	411.59			1-4, 2-3
Toplam	164810.11	335				2-4

* $p < .01$

Yapılan analiz sonucuna göre ergenlerin EBSYUÖ puan ortalamaları anne baba iletişim durumuna göre anlamlı bir fark göstermektedir [$F_{(3-332)} = 22.81$, $p < .05$]. Farkın hangi gruplar arasında olduğunu anlamak amacıyla Scheffe post-hoc testi yapılmıştır. Yapılan test sonucuna göre anne babası birbirlerine kasıtlı olarak incitici davrananların EBSYUÖ puan ortalamaları ($\bar{X} = 100.89$), aileleri tartışan ($\bar{X} = 118.41$), aileleri işbirliği yapan ($\bar{X} = 130.41$) ve aileleri iletişim kurmayan (127.53) ergenlerin puan ortalamalarından daha düşüktür. Aileleri tartışan ergenlerin puan ortalamaları; aileleri işbirliği yapan ve aileleri iletişim kurmayan ergenlerin puan ortalamalarından daha düşüktür. Aileleri işbirliği yapan ve aileleri iletişim kurmayan ergenlerin uyum puan ortalamaları arasında ise anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Bölüm 5

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu bölümde ilk olarak araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara yer verilmiştir. Ardından söz konusu sonuçlar alanyazın ışığında tartışılmıştır. Son olarak bu araştırmanın bulguları çerçevesinde araştırmacılara, alan çalışanlarına, ailelere ve politika yapıcılara önerilerde bulunulmuştur. Sonuç, tartışma ve öneriler problem cümlelerinin verilmiş sırasıyla sunulmuştur.

Sonuç

EBSYUÖ'nün geçerliliğine ilişkin sonuçlar. 1. EBSYUÖ toplam varyansın %57.53'ünü açıklayan, 6 boyutlu yapının doğrulayıcı faktör analizine göre iyi uyum gösterdiği geçerli bir ölçektir.

EBSYUÖ'nün güvenilirliğine ilişkin sonuçlar. 1. EBSYUÖ Cronbach alfa katsayısı .92 olan güvenilir bir ölçektir.

EBSYUÖ'nün yordayıcılarına ilişkin sonuçlar. 1. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği aile desteği boyutu, akran desteği, okul desteği, uyum ve empati boyutu toplam puanları EBSYUÖ toplam puanlarının %49'unu açıklamaktadır.

2. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği aile desteği boyutu toplam puanları EBSYUÖ toplam puanlarını anlamlı düzeyde yordamaktadır.

3. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği akran desteği boyutu toplam puanları EBSYUÖ toplam puanlarını yordamamaktadır.

4. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği okul desteği boyutu toplam puanları EBSYUÖ toplam puanlarını yordamamaktadır.

5. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği uyum boyutu toplam puanları EBSYUÖ toplam puanlarını yordamamaktadır.

6. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği mücadele azmi boyutu toplam puanları EBSYUÖ toplam puanlarını anlamlı düzeyde yordamaktadır.

7. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği empati boyutu toplam puanları ergenlerin EBSYUÖ toplam puanlarını anlamlı düzeyde ters yönde yordamaktadır.

8. Yordayıcı değişkenlerin ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumu üzerindeki görelî önem sırası; Aile desteği, mücadele azmi, empati, okul desteği, uyum ve akran desteğidir.

Boşanma sonrası yaşama uyum ve demografik değişkenlerle ilgili sonuçlar. Bu kısımda EBSYUÖ puan ortalamasının cinsiyet, birlikte yaşanan kişi, velayet sahibi olmayan ebeveynle görüşme sıklığı ve sosyoekonomik düzeye göre fark gösterip göstermediğine ilişkin sonuçlara yer verilmiştir.

Boşanma sonrası yaşama uyum ve cinsiyetle ilgili sonuçlar. 1. EBSYUÖ puan ortalamasının cinsiyete göre anlamlı bir fark göstermektedir.

2. Erkeklerin EBSYUÖ puan ortalaması kızlara anlamlı düzeyde göre daha yüksektir.

Boşanma sonrası yaşama uyum ve birlikte yaşanan kişi ile ilgili sonuçlar. 1. Ergenlerin annesi, babası, anne/büyükanne-büyükbabası, baba/büyükanne-büyükbabası, anne-üvey baba, baba-üvey anne ve diğer kişilerle yaşamasına göre EBSYUÖ puan ortalamasının anlamlı düzeyde fark göstermemektedir.

Boşanma sonrası yaşama uyum ve velayet sahibi olmayan ebeveyn ile görüşme sıklığı ile ilgili sonuçlar. 1. EBSYUÖ puan ortalaması velayet sahibi olmayan ebeveyn ile görüşme sıklığına göre anlamlı bir fark göstermektedir.

2. Velayet sahibi olmayan ebeveyni ile hiç görüşmeyenlerin EBSYUÖ puan ortalaması; haftada birden fazla, haftada bir, ayda bir ve ayda birden az görüşenlerin puan ortalamasından anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Boşanma sonrası yaşama uyum ve sosyoekonomik düzeyle ilgili sonuçlar. 1. EBSYUÖ puan ortalaması sosyo-ekonomik düzeye göre anlamlı bir fark göstermektedir.

2. Alt sosyo-ekonomik düzeyde bulunan ergenlerin EBSYUÖ puan ortalaması, orta sosyo-ekonomik düzeyde ve üst sosyo-ekonomik düzeyde olanların EBSYUÖ puan ortalamasından anlamlı düzeyde daha düşüktür. Orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyde olanların ise EBSYUÖ puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Boşanma sonrası yaşama uyum ve ebeveynler arasındaki ilişki ile ilgili sonuçlar. 1. EBSYUÖ puan ortalaması anne baba iletişim durumuna göre anlamlı bir fark göstermektedir.

2. Ebeveynleri birbirlerine kasıtlı olarak incitici davranan ergenlerin EBSYUÖ puan ortalaması, aileleri tartışan, aileleri işbirliği yapan ve aileleri iletişim kurmayan ergenlerin EBSYUÖ puan ortalamasından anlamlı düzeyde daha düşüktür. Ebeveynleri tartışan ergenlerin EBSYUÖ puan ortalaması; aileleri işbirliği yapan ve aileleri iletişim kurmayan ergenlerin EBSYUÖ puan ortalamasından anlamlı düzeyde daha düşüktür. Ebeveynleri işbirliği yapan ve aileleri iletişim kurmayan ergenlerin EBSYUÖ puan ortalamaları arasında ise anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Tartışma

Bu bölümde araştırma problemlere ilişkin bulgular, ilgili alanyazın ışığında tartışılmıştır. Tartışmalar problem cümlelerinin veriliş sırasıyla sunulmuştur.

EBSYUÖ'nün geçerlik ve güvenilirliği ilişkin tartışma. Araştırmanın birinci problem sorusuna yönelik bulgu EBSYUÖ'nün geçerliğine ilişkindir. EBSYUÖ için ilk olarak açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonuçlarına göre EBSYUÖ 'de 31 madde yer almaktadır ve faktör yük değerleri .43 ile .73 arasında değişmektedir. Altı boyutlu bir yapı elde edilmiştir. Boşanma sonrası yaşama uyumun bileşenleri alanyazında boşanmanın sonuçları üzerinde kavramsallaştırılmaktadır. Boşanmanın çocuklar açısından sonuçlarını ilk kavramsallaştıran ve günümüzde de halen önemli kabul edilen Amato ve Keith (1991) tarafından meta-analiz çalışmasında boşanmanın çocuklar için sonuçları akademik başarı, davranım bozukluğu, özsaygı, psikolojik uyum, uzun dönemde sağlık ve sosyal yeterlik başlıkları altında kategorileştirilmiştir. Amato (2000) psikolojik, davranışsal ve sağlık sorunlarının süresi ve şiddeti, tek ebeveynli ya da üvey ebeveynli bir ailede yaşamı kabul etmeyi içeren yeni rollerde işlevsellik, kısa ya da uzun dönemde yaşanan sorunlar üzerinden kavramsallaştırmıştır. Emery (2013) ise çocukların boşanma sonrası yaşama uyumunu, söz dinlememe, saldırganlık ve suç işleme gibi davranışları içeren *dışsallaştırma problemleri*; depresyon, kaygı ve düşük özsaygı gibi sorunları *içselleştirme problemleri*; okul ve akademik başarı ile ilgili sorunlar *akademik yeterlik*; arkadaş ve romantik ilişkilerde

yaşanan sorunları *sosyal yeterlik*, aile ve akrabaları da içeren ve nesiller arası geçişin de dâhil olduğu yakınlıkla ilgili sorunlar *yakın ilişkiler* ve çocuğun yetişkin olduktan sonra devam eden psikolojik sorunları yetişkinlik boyunca psikolojik işlevsellik olarak kavramsallaştırmaktadır. Boşanmanın sadece olumsuz sonuçları olmadığı, rahatlama, olgunlaşma, toplumsal cinsiyet eşitliğine daha duyarlı olma gibi bazı olumlu sonuçları da olduğu bildirilmektedir (Amato, 2000; ASAGEM, 2011). Boyutlar açıklanırken alanyazındaki ilgili kavramlar göz önünde bulundurulmuştur. Buna göre varyansın %17.12'sini açıklayan birinci boyut ergenin boşanma sonrasında yaşadığı depresif, duygusal ve kaygı problemleri içeren maddelerden oluştuğu için "*içselleştirme problemleri*" olarak isimlendirilmiştir. Varyansın %10.16'sını açıklayan ikinci boyut boşanma sonrasında ortaya çıkan olumlu sonuçları ve bunlara ilişkin duyguları içerdiğinden "*olumlu duygular*" olarak adlandırılmıştır. Varyansın %9.84'ünü açıklayan üçüncü boyut davranım problemleri ve okulla ilgili problemleri içeren maddelerden oluştuğundan "*dışsallaştırma problemleri*" olarak isimlendirilmiştir. Varyansın %6.91'ini açıklayan dördüncü boyut ergenin anne babasının boşanmasını anlamlandırması ve kabullenmesiyle ilgili maddeleri içerdiğinden "*kabullenme*" olarak adlandırılmıştır. Varyansın %6.86'sını açıklayan beşinci boyut ergenin ebeveynleri ile yaşadığı çatışma ve ebeveynleri arasındaki çatışma ile ilgili maddeleri içerdiğinden "*çatışma*" olarak isimlendirilmiştir. Varyansın %6.64'ünü açıklayan altıncı boyut ise ergenin sosyal yeterliğini kapsayan, ebeveynleri boşandıktan sonra devam eden arkadaş ilişkileri ile ilgili maddeleri içerdiğinden "*arkadaş ilişkileri*" olarak adlandırılmıştır. Söz konusu altı boyut ise toplam varyansın %57.53'ünü açıklamaktadır. Büyüköztürk'e (2011) göre sosyal bilimlerde açıklanan varyansın toplam varyansın 2/3'ü (%66) kadar olması önemli miktar olarak kabul edilmektedir. Alpar'a (2011) göre açıklanan toplam varyansın %60 civarında olması ideal kabul edilmektedir. Sosyal bilimlerde bilginin göreceli olmasından dolayı söz konusu oranların karşılaştırılmasının güç olduğu belirtilmektedir. Bu doğrultuda açıklanan varyans oranı olan %58'in sözü edilen orana yakın olmasından dolayı oran yeterli kabul edilmiştir.

Açımlayıcı faktör analizinden sonra maddelerin altı boyutlu yapıyı doğrulayıp doğrulamadığını belirlemek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Sonuçlara göre χ^2/sd , CFI, NFI ve NNFI değerleri mükemmel uyumu

göstermektedir. RMSEA ve SRMR değerleri iyi uyuma işaret etmiştir. GFI, AGFI değerleri ise iyi uyumun altında değerler almıştır (Brown, 2006; Hooper, Coughlan ve Mullen, 2008; Hu ve Bentler, 1999; Jöreskog ve Sörbom, 1993; Kelloway, 1989; Steiger, 2007; Sümer, 2000; Tabachnick ve Fidell, 2001; Thompson, 2004). GFI'nin örneklem sayısından etkilenmesinin onun bir sınırlılığı olduğu ifade edilmektedir (Marsh, Balla ve McDonald, 1998; akt. Kline, 2005). Bununla birlikte Segars ve Grover (1993) GFI ve AGFI için .80-.89 aralığının kabul edilebilir uyumu gösterdiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca, GFI'nin tek uyum iyiliği indeksi olmadığı ve diğerleriyle birlikte değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Çapık, 2014). Bütüncül bir değerlendirme yapıldığında EBSYUÖ'nün maddelerinin genel olarak iyi uyumu gösterdikleri söylenebilir. Birinci düzey analizin ardından ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Benzer sonuçlar ikinci düzey analizde de bulunmuş ve sonuç olarak içselleştirme problemleri, olumlu duygular, dışsallaştırma problemleri, kabullenme, çatışma ve arkadaş ilişkileri boyutlarının boşanma sonrası yaşama uyum kavramının bileşenleri olduğu doğrulanmıştır.

EBSYUÖ'nün bir bütün olarak ve faktörlerin ayrı ayrı güvenilirlik düzeyini belirlemek amacıyla Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Cronbach alfa katsayıları birinci boyut için Cronbach a katsayısı .90, ikinci boyut için .83, üçüncü boyut için .77, dördüncü boyut için .78, beşinci boyut için .63, altıncı boyut için .67 ve ölçeğin bütünü için .92 bulunmuştur. Ölçekler için .60 ve .80 arasındaki değerler oldukça güvenilir; .80 üzerindeki değerler ise yüksek derecede güvenilir olarak kabul edilmektedir (Kayış, 2009). Bu bağlamda kabul edilebilir değer .60 olarak ölçüt alınır, EBSYUÖ'den hem boyutlarıyla hem de bütünüyle oldukça güvenilir sonuçlar elde edildiği düşünülebilir. Geçerlik ve güvenilirliğe ilişkin sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde EBSYUÖ'nün geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu ve araştırmalarda kullanılabileceği söylenebilir.

EBSYUÖ'nün yordayıcılarına ilişkin tartışma. Bu araştırma kapsamında EPDÖ alt boyutları aile desteği, akran desteği, okul desteği, uyum ve empati puanları birlikte toplam varyansın %49'unu açıkladığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumları ile ilgili araştırmalar kavramsallaştırılırken, çocuk ve ergenlerin boşanma sonrasında olumsuz sonuçlarla karşılaşmaları ve bunlarla başa çıkmalarını sağlayan ya da başa çıkmalarında güçlük yaşamalarına neden olan çeşitli etkenlerin olduğu

belirtilmektedir (Amato, 2000; Hetherington, 2003; Kelly, 2003; Kelly ve Emery, 2003; Leon, 2003). Bu çalışmaların ortak özelliği; alanyazında anne babası boşanmış çocuklarla ilgili yapılan araştırmaları derleyerek, çocukların boşanma sonrasında yaşadıkları güçlüklerin, bu güçlüklerin ortaya çıkmasına neden olan etmenlerin ve çocukların boşanma sonrası yaşama uyum sağlamaları konusunda koruyucu nitelik taşıyan değişkenlerin kavramsallaştırılarak sunulmuş olmasıdır. Söz konusu değişkenlerin alıntılı olduğu araştırmalarda boşanma sonrası yaşama uyumun tüm yordayıcıları ya da ilişkili değişkenlerin hepsi ele alınmadığı için söz konusu derleme çalışmaları aracılığıyla boşanma sonrası yaşama uyuma ilişkin bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu araştırmada da ilgili araştırmalarda (Amato, 2000; Hetherington, 2003; Kelly ve Emery, 2003; Leon, 2003) önemle vurgusu yapılan psikolojik dayanıklılık bakış açısı göz önünde bulundurulmuş ve yordayıcı değişkenler seçilirken Türkiye kültürüne özgü geliştirilmiş Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği (Bulut, Doğan ve Altundağ, 2014) kullanılmıştır. Yordayıcı değişkenler toplam varyansın %49'unu açıklamıştır ve orta düzeyde olduğu söylenebilir. Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nin anne babası boşanmış ya da birlikte olan ergenlerden oluşan özel ölçüt belirlenmeden genel grup üzerinde geliştirilmiş olması ve dolayısıyla anne babası boşanmış ergenler için daha spesifik alt boyutlarının (yordayıcı değişkenlerin) olmaması, açıklanan varyansın %49'da kalmasına neden olmuş olabilir.

Bu araştırma kapsamında yapılan regresyon analizine ilişkin bir diğer bulguda ise EPDÖ alt boyutu aile desteği toplam puanlarının EPSYUÖ toplam puanlarını pozitif yönde yordadığı bulunmuştur. Şöyle ki; aile desteği puanları attıkça boşanma sonrası uyum puanları da artmaktadır. Alanyazında aile desteğinin -sıklıkla birlikte yaşanan ebeveyn/velayet sahibi ebeveyn ile ilişkilerin niteliği olarak kavramsallaştırılmaktadır- çocuk ve ergenlerin boşanma sonrası uyumunu yordadığı veya uyumlarıyla ilişkili olduğu bulgusuna ulaşan çok sayıda ulusal ve uluslararası araştırma vardır (Aseltine, 1996; Demo ve Acock, 1996; Buchanan, Maccoby ve Dornbush, 1996; DeGarmo ve Forgatch, 1999; Wood, Repetti ve Roesch, 2004; Güler, 2014; Kuru, 2014; Sancaklı, 2014). EPDÖ'nün boyutlarından olan aile desteği ergenlerin ailelerinden gördükleri desteği ve aile içi iletişimin niteliğini kapsamaktadır (Bulut, Doğan ve Altundağ, 2014). Aile içinde çocuğun fiziksel, duygusal, akademik konulardaki bakımı ne kadar iyi yerine

getirilirse, çocukla etkili bir disiplin ilişkisi geliştirilirse, çocukların uyum düzeyleri buna paralel olarak artmaktadır (Kahraman, 2016; Wood ve diğerleri 2004). Depresyon gibi ruhsal problemlerden veya başka bir nedenden dolayı çocuğun gereksinim duyduğu ebeveynlik becerilerinde azalma, yetersiz ebeveynlik ya da ebeveyn çocuk arasında çatışmalı bir ilişki söz konusu olduğunda; çocukta düşük özsaygı, düşük okul başarısı, içselleştirme ve dışsallaştırma sorunlarının görülme ihtimali de artmakta (Aseltine, 1996; Buchanan, Maccoby, ve Dornbush, 1996; Demo ve Acock, 1996; Güler, 2014; Kahraman, 2016; Wood, Repetti, ve Roesch, 2004) ya da başka bir deyişle ebeveyn ergen arasındaki ilişki nitelikli ise ve ergen aileden destek görüyorsa bu olumsuz sonuçların görülme ihtimalini de azaltmaktadır. Çocukların ve yetişkinlerin boşanma sonrası yaşama uyumlarını kavramsallaştırma konusunda öncü araştırmacılardan Amato (2000), aile desteğini, ergenin birlikte yaşadığı ebeveyni ile ilişkisini tüm yordayıcılar arasında ilk sıraya koymaktadır. Psikolojik dayanıklılık alt boyut puanlarının boşanma sonrası uyum puanlarını yordamadaki önem sırasında ilk sırada olması, Amato'nun görüşüyle tutarlı görünmektedir.

Yukarıda sözü edilen araştırmalarda aile içerisinde en önemli etkiye sahip kişinin sıklıkla birlikte yaşanan ebeveyn olduğu vurgusu yapılmaktadır. Öyle ki, bu ebeveyn, boşanma sonrasında psikolojik problemler yaşıyorsa çocuğun da boşanma sonrası uyum düzeyini anlamlı olarak etkileyebilmektedir (Gosselin ve David, 2007; Thomas ve Forehand, 1993). Bu durumda çocukların boşanma sonrası yaşama uyumları göz önünde bulundurulurken birlikte yaşanan ebeveynin boşanma sonrası yaşama uyumunu da göz önünde bulundurmanın anlamlı olacağı düşünülebilir. Yetişkinlerin de çocukları gibi çeşitli nedenlerden dolayı boşanma sonrasındaki güçlüklerle başa çıkmakta güçlük yaşadıkları stres kaynakları olduğu vurgulanmaktadır (Amato, 1987; Amato, 2000; ASAGEM, 2011; Çakır, 2010; Defrain ve Eirick 1981; Hamid ve Salleh, 2013; Richard ve Schmiede, 1993). Ayrıca çocukların bakımını tek başına üstlenmekten kaynaklanan sorumluluklarda artış, eve giren gelirden azalmaya bağlı olarak ekonomik güçlükler, çevresindeki sosyal destek kaynaklarının azalması gibi stres kaynakları ebeveynlik rollerini de etkilediği belirtilmektedir. Sonuç olarak aile desteğinin, ilgili alanyazınla da tutarlı olarak, ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumlarında oldukça önemli bir etkiye sahip olduğu bu araştırma bulgularında da elde edilmiştir.

Bu araştırma kapsamında yapılan regresyon analizine ilişkin sonuçlardan bir diğeri EPDÖ boyutu akran desteği toplam puanlarının EBSYUÖ toplam puanlarını yordamadığıdır. Bu bulgu alanyazındaki araştırmalarla örtüşmemektedir (Hetherington, 1989, 1993). Söz konusu araştırmalar akran desteğinin boşanma sonrası yaşama uyumla pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermektedir.

Çocukların arkadaşları tarafından reddedilmesi ebeveynleri boşanmış çocuklar için risk etmeni olabilmektedir. Öte yandan bir kişi bile olsa yakın ve destekleyici arkadaş, çocukların stresli ev ortamından uzaklaşmalarına, reddedici arkadaş ortamıyla başa çıkabilmelerine ve boşanma sonrası yaşama daha iyi uyum sağlamalarına olanak tanıyabilmektedir (Hetherington, 1989). Ebeveynleri boşanmış ergenlerin, daha az otoriter ebeveynlik, daha az ebeveyn gözetimi ve özerkliğe düşkünlük gibi nedenlerden ötürü ebeveynleri birlikte olanlara göre arkadaş etkisine daha açık oldukları bildirilmektedir. Ebeveynleri boşanmış ergenlerin üçte biri, özellikle de erkek ergenler, aile ile ilişkileri zayıflatabilmekte, dışarıda daha fazla zaman geçirebilmekte, aile üyeleriyle iletişimi ve ortak etkinlikleri azaltabilmektedir. Aile ile ilişkilerin zayıflaması sonucunda, uygun olmayan arkadaş gruplarına dahil olmanın da etkisiyle, ergenler antisosyal davranışlar geliştirme, akademik başarıda düşme gibi konularda risk altında olabilmektedirler. Kimi zaman ise aileden uzaklaşan ergen sağlıklı bir arkadaş grubu, öğretmen ya da antrenörle sağlıklı bir ilişki geliştirebilmekte; bu da ergenlerin iyi uyum göstermelerini sağlamaktadır (Hetherington, 1993). Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde akran desteğinin boşanma sonrası uyum açısından hem yapıcı hem de bozucu etkisi bir arada olabildiği anlaşılmaktadır. Özerkleşme sonucu aileden uzaklaşan ergenin arkadaş ortamlarına dahil olma eğilimi artmakta; bununla birlikte ergen akademik, duygusal ya da davranışsal yönden desteklenebilmektedir. Aksine katıldığı grupta antisosyal davranış gösterenler var ise ergenlerde uyum sorunu gözlenebildiği düşünülebilir.

Silitsky'nin araştırmasında (1997) sosyal desteğe erişimin boşanma sonrası yaşama uyum düzeyini arttırdığı bulgusu göze çarpmaktadır. Bu konudaki benzer sonuçlara ulaşılan (Hetherington, 1989, 1993) arkadaş desteğinin boşanma sonrası yaşama uyumla ilişkili olduğu belirtilen araştırmalarla tutarlı olduğu söylenebilir. Ebeveynleri birlikte ve boşanmış ergenlerin karşılaştırıldığı bir araştırmada (Talibzade, 2015) ebeveynleri boşanmış ergenlerin iletişim

puanlarının ebeveynleri birlikte olanlara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Ebeveynleri birlikte ve boşanmış ergenlerin karşılaştırıldığı başka bir araştırmada (Aslıhan, 1998) anne babası birlikte olan çocukların öz kavramı fiziksel görünüm alt ölçeği puanlarının anne babası boşanmış çocuklara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu; bir diğer araştırmada (ASAGEM, 2011) ise ebeveynlerinin boşanmasından dolayı ergenlerin utanç yaşadıkları bildirilmektedir. Aslıhan ve ASAGEM'in araştırmalarında göze çarpan bulguların bir sonucu olarak değerlendirilebilecek Tews (1999) tarafından yapılan araştırmada ise ebeveynleri boşanmış ergenlerin, ebeveynleri birlikte olanlara göre daha fazla arkadaş yabancılığı yaşadığı bulunmuştur. Ebeveynleri boşanmış ergenlerin, birlikte olanlara göre daha yüksek iletişim becerileri gösteriyor olsa da, düşük benlik algısı ve ebeveynlerinin boşanmalarından duydukları utanç, söz konusu ergenlerin daha fazla arkadaş yabancılığına neden oluyor olabilir. Bu araştırmanın üç çalışma grubunda da hem okulların psikolojik danışmanları hem de katılımcılar uygulamaların bireysel yapılmasını önermişlerdir. Bu da yine utanç duygusu ile ilgili olabilir. Amato ve Keith (1991) tarafından yapılan ve günümüzde de önemli kabul edilen meta-analiz çalışmasında ebeveynleri boşanmış çocukların, birlikte olanlara göre daha fazla sosyal ilişki problemi yaşadığını belirtmektedir. Bu araştırma kapsamında geliştirilen ve doğrulayıcı faktör analiziyle boyutları doğrulanan Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği'nin alt boyutlarından birinin "arkadaş ilişkileri" olması da bunu desteklemektedir. Alanyazındaki söz konusu araştırmalar birlikte değerlendirildiğinde ebeveynleri boşanmış ergenler, ebeveynleri birlikte olan ergenlere göre daha iyi iletişim becerisine sahip görünseler de ebeveynleri boşandıktan sonra yaşadıkları utanç ve arkadaş yabancılığının sonucunda sosyal ilişkilerde problem yaşayabilmektedirler. Arkadaş gruplarının destekleyici etkisine yönelik araştırmalar olsa da, bu araştırmacının katılımcıları belirli düzeyde arkadaş yabancılığı yaşıyor olabilir ya da destekleyici arkadaş ortamına sahip olmuyor olabilirler. Ayrıca belirli sayıda arkadaş ya da arkadaş gruplarına dahil olsalar da bu araştırmanın katılımcılarının dahil oldukları arkadaş gruplarının bir kısmının boşanma sonrası yaşama uyum konusunda destekleyici, bir kısmının ise antisosyal davranışları edindikleri arkadaş gruplarında olabilirler. Bu da akran desteğinin boşanma sonrası yaşama uyumu doğrudan yordamamasını açıklayabilir.

Bu araştırma kapsamında yapılan regresyon analizine ilişkin bir diğer bulguya göre, EPDÖ okul desteği boyutu toplam puanları EBSYUÖ toplam puanlarını yordamamaktadır. Alanyazında okul desteğinin boşanma sonrası yaşama uyumla ilişkili olduğu bulgusunu gösteren sadece bir araştırmaya ulaşılmıştır. Söz konusu araştırmada (Hetherington, 1993) okul desteği ve boşanma sonrası yaşama uyum arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur ve bulgu, bu araştırma bulgusu ile tutarlı görünmemektedir. Çocukların boşanma sonrası yaşama uyumu konusunda çok sayıda ve kayda değer kabul edilen çalışmalar yapmış araştırmacılardan biri olan Hetherington okul desteğinin ergenlerin uyumunda önemli bir rolü olduğunu vurgulamaktadır. Hetherington'a göre okullar; çocuklar için otoriter, kurallı ve düzenli bir ortam sağlarken, tutarlı, sıcak, sorumlu bir disiplin sunarlar ve çocuktan daha olgun davranışlar beklerler. Böylece ebeveynleri boşanmış çocukların bilişsel ve sosyal gelişimine katkı sağlarlar. Bunların aksine kaotik, cezalandırıcı, tutarsız disiplin anlayışı, daha az kontrolcü davranışlar ve destekleyicilik, öğretmenin öğrenciden düşük beklentisi, öğretmen ve öğrenci arasında karşılıklı olarak düşük saygı olan okul ortamlarında, çocukların akademik başarıları düşebilmekte ve davranım bozukları görülebilmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, okulun ve öğretmenlerin öğrenciye sunduğu hizmetlerin öğrencide görülen istendik sonuçların düzeyine etkide bulunacağı söylenebilir.

Ebeveynleri birlikte ve boşanmış ergenlerin iletişim becerilerinin karşılaştırıldığı bir araştırmada (Talıbzade, 2015), ebeveynleri boşanmış ergenlerin iletişim becerileri toplam puanlarının ebeveynleri birlikte olanlara göre yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgu, ebeveynleri boşanmış ergenlerin sosyal ilişkilerinde iyi oldukları ve çevrelerinden destek görme olasılığını arttırdığı gibi bir çıkarıma götürebilir. Bu araştırmanın bulgularını desteklemediği anlaşılmaktadır. Akyol'un araştırmasında (2013) ise ebeveynleri birlikte ve boşanmış ergenlerin algıladıkları okul desteği arasında bir fark bulunamamıştır. Ebeveynleri birlikte ve boşanmış 10, 13 ve 16 yaş gruplarından seçilen çocukların karşılaştırıldığı başka bir araştırmada ise (Şirvanlı-Özen, 1998), ebeveynleri boşanmış çocukların birlikte olanlara göre daha düşük düzeyde sosyal destek algıladıkları ve yaş büyüdükçe her iki grupta da algılanan sosyal desteğin düştüğü bulunmuştur. Bir önceki araştırma ile birlikte değerlendirildiğinde, ergenliğin sosyal gelişim

açısından arkadaş, aile ve diğer sosyal çevre ile ilişkilerin geliştiği bir dönem olmakla birlikte özerk kimlik gelişimi açısından da kritik bir evre olduğu (Steinberg, 2007), ergenlerin iletişim becerileri gelişmiş olsa da özerkleşme girişimlerinden dolayı sosyal desteğe kendileri kapatmaları söz konusu olabilir. Benzer şekilde Shin ve diğerlerinin (2010) yaptığı araştırmada, yardım arama davranışının ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumları üzerinde etkisinin olduğu bulgusu dikkat çekmektedir. ASAGEM'in (2011) Tek Ebeveynli Aileler başlıklı araştırmasında, ebeveynleri boşanmış çocukların, ebeveynlerinin boşanmalarından dolayı utanç yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak araştırmaya katılan öğrencilerin utanç duygularından dolayı öğretmenlerinden akademik, kişisel ya da sosyal alanlarda bir yardım arama davranışında bulunmadıkları için okul ve öğretmen desteği algılamadıkları, dolayısıyla da okul desteğinin ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumlarıyla bir ilişkisi ortaya çıkmamış olabilir.

Bu araştırma kapsamında yapılan regresyon analizinin sonucunda elde edilen başka bir bulgusu da EPDÖ uyum boyutu toplam puanlarının EBSYUÖ toplam puanlarını anlamlı düzeyde yordamadığıdır. Altundağ ve Bulut (2014) uyumu yeni karşılaşılan durumlara uyum sağlama olarak tanımlamaktadır. Sayan-Karahan (2012) bu araştırma kapsamında kullanılan uyum kavramının başka kavramlarla karışmasını önlemek amacıyla boşanma sonrası yaşama uyumu “boşanmayla beraber gelen kayıplara ve ortaya çıkan yeni rollere uyum sağlama, bir başka deyişle bireyin kişisel, sosyal ve genel uyumundan çok boşanma durumu ve boşanma sonrasında ortaya çıkan sonuçlarla başa çıkabilme” olarak tanımlamaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde uyum ve boşanma sonrası uyum ilişkisini ele alan sadece bir araştırmaya ulaşılmıştır. Niteliksel yöntemin kullanıldığı söz konusu araştırma (Solomon, 2013), ebeveynlerden birinin yeniden evlenmesi sonucunda üvey aile ile yaşayan ergenlerin deneyimlerini ele almaktadır. Bu araştırmaya katılan ergenler üvey ailede yaşamının kök ailede yaşamaya göre daha karmaşık olduğunu, üvey ebeveynleriyle iletişim kurmakta zorlandıklarını, aile üyeleri arasında çatışmalar yaşandığını, yeni ilişki ve aile dinamiklerini kabul etmek ve uyum sağlamak konusunda zorlandıklarını belirtmişlerdir. Ancak ergenler çeşitli sosyal destek kaynakları sayesinde adaptasyon sağlayabildiklerini de eklemişlerdir. Söz konusu araştırmada uyum ve

boşanma sonrası yaşama uyum arasında pozitif bir ilişki olduğu vurgusu yapılmaktadır. Bu vurgu ise bu araştırmanın sonuçlarıyla örtüşmemektedir. Alanyazındaki ilgili araştırmada adaptasyonun boşanma sonrası uyuma etki ettiği vurgulansa da adaptasyon için belirli destek kaynaklarına da ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Sosyal desteğin bu açıdan belirleyici bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca yine söz konusu araştırmada aileden aileye değişmekle birlikte ergenlerin üvey aile içerisinde normal ve işlevsel bir gelişim gösterdikleri de belirtilmektedir.

Bu araştırma kapsamında gerçekleştirilen regresyon analizinin bir diğer bulgusu ise EPDÖ mücadele azmi boyutu toplam puanlarının EBSYUÖ toplam puanlarını anlamlı düzeyde yordadığıdır. Mücadele azmi ya da ilgili olabilecek bireysel özellikler ile ilgili ebeveynleri boşanmış ergenlerle sınırlı sayıda araştırmaya ulaşılmıştır. Altundağ ve Bulut'a (2014) göre mücadele azmi geleceğe yönelik bir hedefe sahip olma ve zorluklarla mücadeleyi ifade etmektedir. Bu araştırma konusu ile ilgili ulaşılan tek araştırmayı yapan Ruschena ve diğerlerinin (2005) bulguları ile bu araştırmanın sonuçları ile tutarlılık göstermektedir. Ruschena ve diğerleri, ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumları ile mizaç özelliklerinin ilişkisini incelenmişlerdir. Sebat ve öz düzenleme puanları yüksek olan ergenlerin dışsallaştırma problemleri puanlarında düşme; geri çekilme ve çekingenlik puanları yüksek olan ergenlerin ise içselleştirme problemleri puanlarında yükselme gözlemlenmiştir. Bir başka deyişle sebat ve öz düzenleme puanları yüksek olan ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeyleri yüksek, geri çekilme ve çekingenlik puanları yüksek ergenlerin ise boşanma sonrası yaşama uyum düzeyleri düşüktür. Sonuç olarak zorluklar karşısında geri çekilen ve çekingenlik gösteren ergenlerin mücadele azmi göstermemeleri; benzer şekilde zorluklarla mücadele eden ve geleceğe yönelik hedefleri olan bir ergenin sorunlarının üstesinden gelmek için daha sabırlı ve sebat gösteren bireyler olması beklenebilir.

Bu araştırma kapsamında yapılan regresyon analizine ilişkin bulgularından bir diğeri EPDÖ empati boyutu toplam puanları EBSYUÖ toplam puanlarını anlamlı düzeyde negatif yönde yordamaktadır. Bir başka deyişle empati puanları yükseldikçe boşanma sonrası yaşama uyum puanları düşmektedir. Alanyazında empati ve boşanma sonrası yaşama uyum arasındaki ilişkinin incelendiği yeterli

sayıda araştırmaya ulaşamamıştır. Empati ve boşanma sonrası yaşama uyum kavramları ile ilişkili olduğu düşünülen araştırmalardan birinde (Yoo ve diğerleri, 2013), ergenlerin ebeveynleri boşandıktan sonra hangi durumlarda empati ve toplum yanlısı davranış geliştirdiği incelenmiştir. Söz konusu araştırmada ebeveynlerinden daha fazla psikolojik kontrol algılayan ergenler zaman içinde ebeveyniyle dengeli bir ilişki kuramamaktadır. Ebeveyni ile dengeli ilişkisi olan ergenler ise zaman içinde daha fazla empati ve toplum yanlısı davranış göstermektedir. Aynı araştırmada ebeveynin bilgisi, ebeveynin psikolojik kontrolü ve müdahaleci ebeveynliğin beklenenin aksine ergenlerin empatisini ve toplum yanlısı davranışlarını yordamadığı bulunmuştur. Ebeveynin çocuğuna yönelik gösterdiği psikolojik kontrol ve müdahaleci ebeveynlik yaklaşımlarının ebeveynin nasıl davrandığı ile ilgili olduğu belirtilmektedir. Araştırmanın öne çıkan bulgularından biri ise ebeveyn çocuk arasında kurulan dengeli yakınlık ve özerkliği içeren ilişki biçiminin ergenin empatisini yordadığıdır. Dengeli yakınlık ve özerklik ise ebeveyn ergen ilişkisinin nasıl olduğu yönünde ipucu vermektedir. Araştırmacılar ergenlerde boşanma sonrasında empatik eğilim gelişmesinin ebeveynin ergene nasıl davrandığı ile ilgili değil, ebeveyn ergen arasındaki ilişkinin nasıl olduğu ile ilgili olduğunu iddia etmektedirler. Söz konusu araştırma bulguları, bu araştırmanın aile desteği puanlarının EBSYUÖ puanlarını yordadığı yönündeki tartışmada ele alındığı gibi, ergenlerin ebeveyni ile geliştirdiği ilişkinin niteliğinin - nasıl olduğunun- önemine vurgu yapmaktadır.

Meriç (2007) tarafından ebeveynleri boşanmış ergenlere yönelik yürütülen deneysel bir çalışmada anlatım becerileri, iletişim becerileri, duyguları fark etme ve ifade etme, olumsuz duygularla başa çıkma, duygu, düşünce ve davranışların farkına varma, empati, problem çözme, olumlu benlik algısı, güvenli davranış temalarının ele alındığı toplam 10 oturumdan oluşan grup rehberlik programı uygulanmıştır. Ağırlıklı olarak empatinin de içinde olduğu sosyal becerilerin geliştirilmesinin hedeflendiği araştırmada yapılan bir müdahale ile empati puanlarının ve öğrencilerin uyum düzeylerinin yükseldiği görülmektedir.

Söz konusu iki araştırma da, bu araştırmanın bulguları ile tutarsız olacak şekilde, empatinin dolaylı yoldan da olsa boşanma sonrası yaşama uyumla ilişkili olabileceğini göstermektedir. Bu araştırmanın çalışma grubunu oluşturan ergenlerin empati puanlarının EBSYUÖ puanlarını negatif yönde yordaması

kültürel bir etkiyle açıklanabilir. Şöyle ki; Türkiye'de de diğer ülkelerde olduğu gibi çocuklar tek ebeveynli bir ailede yaşamaya başlamalarından sonra birlikte yaşadıkları ebeveynleri ile daha yakın ilişki kurabilmektedir. Boşanma konusunda birinci dereceden bakım veren ebeveynin aleyhine olacak şekilde geleneksel inanışların ağırlıklı olduğu ve yasal düzenlemelerin velayet sahibi ebeveyni desteklemediği bir ortamda, velayet sahibi ebeveynin çeşitli sıkıntılar yaşamaması olası görünmektedir. Alanyazında velayet sahibi ebeveynin çocuk bakımını üstlenmekten (ASAGEM, 2011; Hetherington ve diğerleri, 1999), ekonomik güçlüklerle başa çıkmak zorunda kalmaktan (ASAGEM, 2011) ve sosyal destek kaybından olayı (Defrain ve Eirick 1981) bir dizi sıkıntı yaşadığına ilişkin bulgulara ulaşılmaktadır. Ebeveyninin yaşadığı bu güçlüklerle karşı ergenin anlayışlı ve destek olma girişimlerinin düzeyi arttıkça ergen, ebeveyninin yükünü azaltma eğilimine girebilir. Empati yerine sempati duymaya başlayabilir. Ebeveynlerine ait söz konusu sıkıntıları yükünü üstlendikçe, ergenlerde ebeveynleşme ve dolayısıyla başka sorunları yaşama ihtimali artabilir.

Boşanma sonrası yaşama uyum ve demografik değişkenlerle ilgili tartışma. Bu kısımda ergenlerin EBSYUÖ puan ortalamalarının cinsiyete, birlikte yaşadığı kişiye, velayet sahibi olmayan ebeveynle görüşme sıklığına, sosyoekonomik düzeye ve göre anlamlı fark gösterip göstermediğine ilişkin tartışmalara yer verilmiştir.

Cinsiyete göre boşanma sonrası yaşama uyuma ilişkin tartışma. Bu araştırmanın sonuçlarına göre erkeklerin EBSYUÖ puan ortalamaları kızlara göre anlamlı düzeyde daha yüksektir. Boşanma sonrası yaşama uyumun cinsiyete göre anlamlı düzeyde fark göstermesi alanyazındaki diğer araştırmalarla tutarlı görünmektedir (Needle ve diğerleri, 1990; Hetherington ve diğerleri, 1998; Størksen ve diğerleri, 2006; Şirvanlı-Özen, 1998; Kurt, 2013; Karakaya, 2018). Araştırmalarda dikkat çeken ayrıntılardan biri erkek ve kız ergenlerin farklı konularda uyum sorunu yaşadıklarıdır. Araştırmalara göre erkekler ergenlerde, kızlar ergenlere göre anlamlı düzeyde daha fazla alkol ve madde kullanımı (Needle ve diğerleri, 1990), daha fazla davranış problemi (Hetherington ve diğerleri, 1998) ve daha düşük öznel iyi oluş (Størksen ve diğerleri, 2006) gösterdikleri bulgularına ulaşılırken; kız ergenlerin, erkek ergenlere göre ise anlamlı olarak daha fazla okul terki (Hetherington ve diğerleri, 1998), daha yüksek

düzeyde kaygı (Størksen ve diğerleri, 2006), daha yüksek düzeyde depresyon (Hetherington ve diğerleri, 1998; Størksen ve diğerleri, 2006), daha düşük düzeyde benlik saygısı (Kurt, 2013; Karakaya, 2018) gösterdikleri bulgularına ulaşılmıştır. Alanyazındaki ilgili araştırmalar birlikte değerlendirildiğinde kızların daha çok içselleştirme problemleri, erkeklerin ise daha çok dışsallaştırma problemleri yaşadıkları söylenebilir. Bu araştırmanın sonucunda ulaşıldığı gibi erkeklerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerini destekleyen araştırmalar olduğu kadar, kızların da erkeklere göre daha yüksek boşanma sonrası yaşama uyum gösterdikleri araştırmalarla da karşılaşılmaktadır.

Sonuç olarak söz konusu uyum problemlerine ek stres faktörleri eklendiğinde cinsiyete göre farklılıklar gözlemlenebilmektedir. Needle ve diğerlerinin (1990) yaptığı araştırmada, boşandıktan sonra anneleri yeniden evlenen kız ergenlerin madde ve kullanım düzeylerinde artış bulunmuştur. Başka bir araştırmada (Şirvanlı-Özen, 1998) ebeveynleri çatışma yaşayan kız ergenlerin erkek ergenlere göre daha fazla yüksek düzeyde depresyon yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmalar ise boşanmanın yanında ikincil stres faktörlerinin de boşanma sonrası yaşam düzeyini etkilediğini göstermektedir.

Boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerinde cinsiyete göre fark bulunamayan araştırmalar da bulunmaktadır. Erkal'ın (2013) araştırmasında akademik başarı açısından cinsiyete göre anlamlı fark bulunmamıştır. Bir başka araştırmada (Bayraktar, 2016) ise yalnızlık düzeyleri cinsiyete göre anlamlı fark göstermemektedir.

Ebeveynleri boşanmış ergenlerde doğrudan boşanma sonrası yaşama uyum kavramı içerisinde ele alınmasa da başka farklılıklar gözlemlenebilmektedir. Hsieh ve Shek (2018) yaptıkları araştırmada kız ergenlerde, erkek ergenlere göre daha yüksek düzeyde psikolojik dayanıklılık toplam puanı ve okul desteği puanı bulunmuşken, erkek ergenlerde kız ergenlere göre akademik başarıda aile beklentisi puanları daha yüksek bulunmuştur. Şirvanlı-Özen'in (1998) araştırmasında kızların erkeklere göre daha yüksek düzeyde sosyal destek algıladıkları bulunmuştur. Söz konusu araştırma bulguları boşanma sonrası yaşama uyum için koruyucu faktör olarak değerlendirilen unsurların, ebeveynleri boşandıktan sonra ergenleri cinsiyetine göre farklı düzeylerde ortaya çıktığını göstermektedir.

Cinsiyet ile ilgili alanyazındaki araştırmalar bütün olarak değerlendirildiğinde, boşanma sonrası yaşama uyumun hangi kavram üzerinden ele alındığına göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu araştırmada boşanma sonrası uyum için birden fazla kavram bir arada ele alınmış ve Boşanma Sonrası Yaşama Uyum leği'nde tek bir yapı altında kavramsallaştırılmıştır. Sonuç olarak cinsiyetle ilgili farklılıklar ele alınırken, ilgili araştırmada boşanma sonrası yaşama uyum için hangi kavramların değişken olarak ele alındığının göz önünde bulunduurulduğu önem kazanmaktadır.

Birlikte yaşanılan kişiye göre boşanma sonrası yaşama uyuma ilişkin tartişma. Bu araştırmanın bulgularından bir diğeri ise ergenin birlikte yaşadığı kişiye göre EBSYUÖ puan ortalamalarının anlamlı fark göstermediğidir. Başka bir deyişle annesiyle, babasıyla, anne/bykane-bykbabasıyla, baba/bykane-büyük babasıyla, anne-üvey baba, baba-üvey anne ve diğer kişilerle yaşayan ergenlerin EBSYUÖ puan ortalamaları benzer düzeydedir. Bu bulgunun alanyazında üvey ebeveynle yaşayan ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerinin daha daha düşük düzeyde olduğu bulgusuna ulaşılan (Aseltine, 1996; Arslan, 2017), bykane-büyükbabanın aileyle yaşadığı durumlarda ergenin boşanma sonrası yaşama uyum düzeyinin daha yüksek düzeyde olduğu belirtilen (Attar-Schwartz ve diğerleri, 2009; Soloman, 2013), babasıyla yaşayan ergenlerin yalnızlık düzeylerinin (Bayraktar, 2016), ve internet bağımlılığı düzeylerinin (Arslan, 2017) anne ile yaşayanlara göre daha yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılan araştırmalarla tutarlılık göstermemektedir. Bu araştırmanın bulgularıyla tutarlı olan ve birlikte yaşanılan kişiye göre ergenlerin uyum düzeyinde fark bulunamamış araştırmalara da ulaşılmaktadır (elikoğlu, 1997; Erkal, 2013; Karakaya, 2018).

Bu araştırma bulgusunda ergenin birlikte yaşadığı kişi ile ilişkisinin nasıl olduğu araştırılmamış, yaşadığı kişiye göre boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerinin fark gösterip göstermediği incelenmiştir. Ebeveyn ergen ilişkisine etki edebilecek çeşitli değişkenlerin incelendiği araştırmalardan birinde (Needle ve diğerleri, 1990), annenin yeniden evlendiği durumda kız çocuklarının madde kullanım düzeyinde artış olduğu bulgusu ile ebeveynleri boşandıktan sonra çocukların anneleri ile yakın ilişkiler kurabildikleri ve bunun boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerine olumlu etkilediği bulgusu (ASAGEM, 2011) birlikte

değerlendirildiğinde anne ile yaşayan ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerinin yüksek olabileceği sonucu çıkarılabilir.

Brody ve Forehand'in (1990) yaptıkları bir araştırmaya göre ebeveynleri arasında çatışma düzeyi yüksek ve babasıyla ilişkisi iyi olan ergenler, babasıyla ilişkisi kötü olanlara göre daha yüksek düzeyde uyum göstermektedirler. Tayvan'da yapılan başka bir araştırmada (Hsieh ve Shek, 2008) ise babalarıyla kalan ergenlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Araştırmacılar bunu kültürel olarak babanın boşanmadan sonra sosyal destek kaynaklarının azalmasına ve daha fazla profesyonel yardım alarak çocuklarıyla ilişkilerini geliştirmelerine bağlamaktadırlar.

İlgili alanyazın birlikte ele alındığında birlikte yaşanan kişiden daha çok, birlikte yaşanan kişiyle olan ilişkinin destekleyiciliğinin, o ilişkide gördüğü yakınlığın, ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumlarında belirleyici bir etkisinin olduğu çıkarılabilir. Bu araştırmanın aile desteğinin boşanma sonrası yaşama uyumu yordadığı bulgusu da alanyazındaki görüşlerle tutarlıdır. Bu araştırmaya katılan ergenlerin birlikte yaşadıkları kişiyle ilişkilerinin niteliğinin benzer düzeyde olmasından dolayı fark çıkmamış olabilir.

Velayet sahibi olmayan ebeveyn ile görüşme sıklığına göre boşanma sonrası yaşama uyuma ilişkin tartışma. Bu araştırmanın sonuçlarına göre EBSYUÖ puan ortalamalarının velayet sahibi olmayan ebeveyn ile görüşme sıklığına göre anlamlı farklılık göstermektedir. Şöyle ki velayet sahibi olmayan ebeveyni ile hiç görüşmeyenlerin EBSYUÖ puan ortalaması; haftada 1'den fazla, haftada 1, ayda 1 ve ayda 1'den az görüşenlerin puan ortalamasından daha yüksektir. Bu bulgu alanyazındaki ebeveynleri ile daha sık görüşen ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerinin daha yüksek olduğu bulgusu ile uyuşmamaktadır (Çelikoğlu, 1997; Karakaya, 2018). Çelikoğlu'nun araştırmasında hafta 1-2 kez ve 2 haftada 1-2 kez görüşenlerin daha az görüşenlere, Karakaya'nın araştırmasında ise her gün görüşenlerin daha az görüşenlere göre benlik saygısı düzeyleri daha yüksek bulunmuştur.

Hem anne hem baba tarafından sağlanan duygusal destek, bakım, günlük yaşama ilişkin bilgi ve yönlendirmeler çocuk için önemli destek kaynaklarıdır. Velayet sahibi olmayan ebeveyn boşanma sonrasında ayrı bir eve taşınmakta,

çocuklar bu ebeveyniyle gereksinim duyduğundan daha az görüşmektedirler. Evden ayrılan ebeveynle ilgili söz konusu gereksinimlerin karşılanmamasından dolayı çocuklar endişe yaşamaktadırlar. Evde ayrılma her zaman çocuklar için önemli bir stres olmamakla birlikte görüşme sıklığı ve görüştüklerinde geçirilen zamanın niteliği çocukların uyum sorunları yaşama riskini azaltmaktadır (Amato, 2000; Kelly ve Emery, 2003; Emery, 2013).

Sonuç olarak velayet sahibi olmayan ebeveynle bir araya geldiklerindeki ilişkinin niteliği ve her iki ebeveyni de düzenli görebilmek, velayet sahibi olmayan ebeveyn ile görüşme sıklığına göre daha önemli olabilmektedir (Thomas ve Forehand, 1993; Buchanan, Maccoby ve Dornbush, 1996). Fiyakalı (2008) tarafından yapılan bir araştırmada baba tutumunun ergenin öfke ifade tarzıyla ilişkili olduğu bulunmuştur. Başka bir araştırmada (Çağlar, 2018) ise babası tarafından reddedildiğini algılayan ergenlerde, babası tarafından reddedilmeyen ergenlere göre ruhsal problem görülme sıklığının daha yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur. Çocuk ve ebeveyn belirli sıklıkta görüşüyor olsa bile, çocuk bu görüşmelerde istedik ebeveyn davranışları ile karşılaşmadığında, duygusal ve davranışlar olarak olumsuz yönde etkilenebilir. Bu velayet sahibi olmayan ebeveyni ile hiç görüşmeyen ergenlerin, görüşenlere göre daha yüksek boşanma sonrası yaşama uyum düzeyine sahip olmasını açıklayabilir.

İlgili alanyazın bütün olarak değerlendirildiğinde ergenlerin velayet sahibi olmayan ebeveyni ile görüşme sıklığının boşanma sonrası yaşama uyum açısından önemli olduğu belirtilse de düzenli görüşme ve ebeveyn çocuk ilişkisinin niteliğinin de önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu araştırmada ebeveyni ile sık görüşenlerde yüksek düzeyde uyum bulunamamasının nedeni ebeveynleri ile arasında nitelikli bir ilişki olmamasından kaynaklanıyor olabilir. Başka bir nedeni ise ebeveynleri ile sık görüştüklerine yönelik bir algı olsa da bu görüşmeler belirli bir düzen içerisinde olmuyor olabilir. Araştırmalardaki önemli bulgulardan (Çağlar, 2018) birinde ise babası tarafından reddedildiğini algılayan çocukların uyum düzeylerinin düşük olduğu yönündedir. Bu araştırmanın katılımcılarının çoğunlukla annesi ile yaşayan ergenler olduğu düşünüldüğünde, babası ile hiç görüşmeyen ergenler daha fazla ebeveyni reddi algılıyor olabilirler ve bu nedenle boşanma sonrası yaşama uyum puanları diğerlerine göre düşük çıkmış olabilir.

Sosyoekonomik düzeye göre boşanma sonrası yaşama uyuma ilişkin tartışma. Araştırma bulgularına göre EBSYUÖ puan ortalaması algılanan sosyoekonomik düzeye göre anlamlı fark göstermektedir. Daha da açık bir ifade ile alt sosyo-ekonomik düzeyde bulunan ergenlerin EBSYUÖ puan ortalaması, orta sosyo-ekonomik düzeyde ve üst sosyo-ekonomik düzeyde olanların puan ortalamalarından daha düşüktür. Orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyde olanların ise EBSYUÖ puan ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmamaktadır.

Bu araştırmanın bulgularıyla tutarlı olacak şekilde düşük sosyoekonomik düzeyin düşük düzeyde boşanma sonrası yaşama uyumuyla ilişkili olduğunu ortaya koyan çok sayıda araştırma (Duncan ve Hoffman, 1985; King, 1994; Aseltine, 1996; Silitsky, 1997) bulunmaktadır. Bazı araştırmalarda ise boşanma sonrası yaşama uyumu ve ekonomik durum arasındaki bir ilişki bulunamamıştır. Erkal'ın (2013) yaptığı bir araştırmada akademik başarı ve sosyoekonomik düzey arasında; Arslan (2017) yaptığı araştırmada ise internet bağımlılık düzeyi ve sosyoekonomik düzey arasında bir ilişki bulunamamıştır.

Ekonomik zorluklar ebeveynleri boşanmış ergenlerde depresyon görülme ihtimalini arttırdığı iddia edilmektedir (Aseltin, 1996). Çiftler boşandıktan sonra velayet sıklıkla anneye verilmekte, evin gelir ihtiyacını büyük oranda babanın karşıladığı durumlarda, tek ebeveynli annelerin ekonomik güçlük yaşadığı belirtilmektedir (Kelly, 2000; Kelly ve Emery, 2003). Bu düşüşten dolayı beslenme ve sağlık gibi konularda bir dizi problemler ortaya çıkmaktadır. Okul masraflarını karşılayamama, birlikte tatile çıkamama ve diğer ihtiyaçlarını karşılayamamaktan dolayı sorunlar gözlenebilmektedir (Duncan ve Hoffman, 1985; Aseltine, 1996; Emery, 2013). Velayet sahibi olmayan babanın ekonomik olarak anneyi ve çocuğu desteklediği durumlarda ise çocukların boşanma sonrasında yaşama daha iyi uyum sağladıklarına yönelik bulgulara da ulaşılmaktadır (King, 1994).

Ebeveynler arasındaki ilişkiye göre boşanma sonrası yaşama uyuma ilişkin tartışma. Bu araştırmanın sonuçlarına göre EBSYUÖ puan ortalaması anne baba iletişim durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir. Ebeveynleri birbirlerine kasıtlı olarak incitici davranan ergenlerin EBSYUÖ puan ortalamaları, ebeveynleri tartışan, ebeveynleri işbirliği yapan ve ebeveynleri iletişim kurmayan ergenlerin puan ortalamalarından daha düşüktür. Ebeveynleri tartışan ergenlerin puan ortalamaları; ebeveynleri işbirliği yapan ve ebeveynleri iletişim kurmayan

ergenlerin puan ortalamalarından daha düşüktür. Ebeveynleri işbirliği yapan ve ebeveynleri iletişim kurmayan ergenlerin puan ortalamaları arasında ise anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Özetle ebeveynler arasındaki tartışmanın şiddeti azaldıkça EBSYUÖ puan ortalaması artmaktadır.

Bu bulgu alanyazındaki ilgili araştırma sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir (Brody ve Forehand, 1990; Tschann ve diğerleri, 1990; Tews,1999; Şirvanlı-Özen,1998). Ulaşılan araştırmalardan sadece birinde (Aseltine, 1996) ebeveynler arasındaki çatışmanın ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumlarında görmezden gelinebilecek kadar küçük bir etkisi olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Araştırmalara göre ebeveynler arasındaki çatışmanın çocuklar üzerinde farklı etkileri olabilmektedir. Brody ve Forehand (1990), ebeveynler arasındaki yüksek düzeydeki çatışmanın içselleştirme problemleriyle ilişkili olduğu, buna karşın dışsallaştırma problemleriyle arasında bir ilişkinin olmadığı bulgularını paylaşmaktadırlar. Asetine'ye (1996) göre ebeveynler arasındaki çatışmanın küçük de olsa ergenlerin depresyon düzeylerine etkisi bulunmaktadır. Bir başka araştırmada ise (Tews, 1999) ebeveynler arasındaki çatışmanın daha düşük özsaygı, daha fazla arkadaş yabancılaşması, daha düşük düzeyde arkadaş güven, daha az etkili arkadaş iletişimi gibi sonuçları olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Şirvanlı-Özen'in (1998) yaptığı ebeveynleri birlikte ve boşanmış çocukların karşılaştırıldığı araştırmada ise ebeveynleri boşanmış erkek çocuklarının ebeveynleri çatışma yaşamayan çocuklara göre daha fazla problem davranış gösterdikleri bulunmuştur. Yukarıda sözü edilen araştırmaların bulguları birlikte değerlendirildiğinde, anne baba arasında devam eden çatışmanın çocukların genel olarak içselleştirme problemleri yaşamalarına neden olduğu görülmektedir. Çarpıcı sonuçlardan biri ise ebeveynler arasındaki ilişkinin çocukların sosyal ilişkileri üzerinde etkili olduğudur. İncelenen araştırmalarda anne baba arasında devam eden çatışmanın ergenin dışsallaştırma problemlerinin düzeyine etki eden sınırlı sayıda araştırma bulgusuna ulaşılmıştır. Söz konusu sonuç ise dışsallaştırma problemlerinin erkeklerin lehine daha fazla olduğu yönündedir.

Birlikte ya da boşanmış olsunlar, ebeveynler bazen çatışmanın bir parçası yaparak ya da taraf tutmaya zorlayarak çatışmadan etkilenmesine neden olabilmektedirler. Kimi zaman ebeveynler çocuklarını çatışmanın ortasına çekerek çocukların çatışmadan etkilenmesine neden olabilmektedir (Davies ve Cummings,

1994). Kimi zaman ise diğerebeveyne karşı yöneltilensözel ve fiziksel istismar yoluyla, farkında olmadan da olsa, ebeveynler çocuklarına anlaşmazlık sırasında çatışma çözme yolu olarak kavga etmeyi öğretebilmektedirler (Emery, 2013). Daha dengeli, daha az stresli bir ev ortamında, yüksek düzeyde bir ebeveyn çatışmasına göre çocukların daha iyi uyum sağladığı belirtilmektedir (Amato, Loomis ve Booth, 1995).

Öneriler

Bu bölümde araştırmacıların çalışmalarında ele almasının alana katkı sağlayacağı düşünülen konuları vurgulamak; alan çalışanları tarafından tek ebeveynli ergenlere yapılacak müdahalelerin etkisini arttıracak ve göz önünde bulundurulmasının önemli olduğu düşünülen hususları ön plana çıkarmak; tek ebeveynli ya da üvey ebeveynli ailelere ergen gelişimini desteklemede yol göstermek; başta koruyucu ve önleyici ruh sağlığı çalışmalarında politika geliştirenlere fikir sunmak amacıyla çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Öneride bulunurken bu araştırmanın bulguları temel alınmıştır. Bu kapsamda aşağıda sırasıyla araştırmacılara, alan çalışanlarına, ailelere ve politika yapıcılara önerilere yer verilmiştir.

Araştırmacılara öneriler.

- Bu çalışmada geliştirilen Ergen Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği'nin psikometrik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla yapılan analizler Ankara ili Altındağ, Çankaya ve Keçiören ilçelerinden toplanan veriler ile gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği, farklı bölge ve illerde yaşayan ergenlerle de test edilebilir.
- Ergen Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği'ne ilişkin analizler 9., 10., 11. sınıfa devam eden ortaöğretim öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir. Ortaokul 7., 8. sınıf öğrencilerinin de araştırma grubuna dahil edildiği bir çalışma grubu ile daha küçük yaş grubu ergenler üzerinde de ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları gerçekleştirilebilir.
- Araştırma kapsamında geliştirilen Ergen Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği ergenlerin boşanma sonrası deneyimlerini belirlemek

amacıyla kesitsel araştırmalarda; ön test-son test olarak ise deneysel çalışmalarda kullanılabilir.

- Ergen Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği'nin yordayıcıları olarak Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nin alt boyutları kullanılmıştır. İlgili alanyazın ışığında ergenin birlikte yaşadığı ve ayrı yaşadığı ebeveyni ile ilişkilerin niteliği, mizaç özellikleri daha farklı değişkenler seçilerek EBSYUÖ'nün yordacılarını belirlemek amacıyla araştırmalar yürütülebilir.
- Araştırmada sadece nicel veriler üzerinden sonuçlar ortaya konulmuştur ve kesitsel bir araştırma yöntemi izlenmiştir. Ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumlarına ilişkin daha ayrıntılı bilgi edinebilmek amacıyla nitel araştırma yöntemi ve karma desenler ile araştırmalar yürütülebilir. Erken çocukluktan itibaren, ergenlik ve genç yetişkinliği de içerecek şekilde, ebeveynleri boşanmış çocukların boşanma sonrasındaki deneyimlerine ilişkin süreci daha anlaşılır kılmak amacıyla boylamsal çalışmalar yürütülebilir.
- Bu araştırma kapsamında boşanma sonrası yaşama uyumun cinsiyet, birlikte yaşanılan ebeveyn, sosyoekonomik düzey, ebeveynler arasındaki ilişki ve ayrı yaşanılan ebeveynle görüşme sıklığı ile ilişkisi incelenmiştir. Çocuğun boşanma sırasındaki yaşı, boşanmadan sonra geçen süre gibi demografik değişkenlerle benzer bir araştırma yürütülebilir.
- Alanyazında ebeveynleri boşanmış ergenlerin bir kısmı olumsuz sonuçları deneyimlerken, tamamının bu sonuçlarla karşılaşmadığı belirtilmektedir. Özellikle okul temelli psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde ve diğer ruh sağlığı alanlarında kullanılmak üzere ergenlere yönelik müdahale programları geliştirilebilir. Geliştirilen programlarda boşanmaya yüklenen anlamın yeniden yapılandırılması, aile içi ilişkileri, özellikle de arkadaşlık ilişkilerini geliştirmeye yönelik becerilerin kazandırılması, geleceğe yönelik akademik ve kariyer hedeflerinin kazandırılması, ebeveynlerinin boşanmasına ve boşanma sonrası deyimlerle ilgili duygu ve

düşüncelerin ifade edilmesine olanak tanıyacak temaların ele alınmasının uygun olduğu düşünülmektedir.

Alan çalışanlarına öneriler.

- EBSYUÖ'nün önemli yordayıcılarından biri de aile desteğidir. Bu kapsamda ergenlerin boşanma sonrasında yaşama uyum düzeylerini geliştirilmesi amacıyla hem velayet sahibi ebeveyne hem de velayet sahibi olmayan ebeveyne yönelik ebeveynlik becerilerini ve aile içi ilişkileri geliştirici müdahale programları uygulanabilir.
- Bu araştırmanın sonuçlarından biri ebeveynlerin ilişki düzeyine göre ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeyleri anlamlı düzeyde fark göstermektedir. Bu kapsamda çocuğun hem anne hem de babası ile aralarındaki çatışma düzeylerini azaltmaya ve çocuğun merkeze alındığı işbirliği temelinde bir ilişki geliştirmeye dönük çalışmalar gerçekleştirilebilir.
- Bu araştırma bulgularına göre arkadaş desteği ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumunu yordamamaktadır. Alanyazında özellikle ergenlik çağında arkadaş desteğinin boşanma sonrası yaşama uyum için önemli olduğu belirtilmektedir. Bu kapsamda ergenlerin sosyal becerilerini ve arkadaşlık becerilerini geliştirmeye yönelik müdahale programları uygulanabilir.

Ailelere öneriler.

- Aile desteği ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum sağlamalarını kolaylaştıran en önemli etkenlerden biri olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda ergenle kurulacak ilişki ve ebeveynlik becerilerini geliştirmek amacıyla okulun psikolojik danışmanından veya boşanma süreçlerinde uzmanlaşmış diğer uzmanlardan yardım alınabilir.
- Ebeveynler arasında devam eden ilişkideki çatışmanın düzeyi ergenlerin boşanmaya uyum düzeylerine etki edebilmektedir. Bu kapsamda eski eşle sürdürülen ilişkide ergenin bakımı, velayet sahibi olmayan ebeveynin ergenle görüşme düzenlemeleri, ergeni

çatışmanın ortasında bırakmamak ve eski eşle işbirliği geliştirmek amacıyla bir uzmandan yardım alınabilir.

- Ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeyleri velayet sahibi olmayan ebeveynle görüşme sıklığına göre anlamlı fark göstermektedir. Bu kapsamda çocukla düzenli görüşmelerin gerçekleştirilmesi ve bu görüşmelerde sağlıklı ilişkiler kurulabilmesi için gerekli düzenlemeler yapılması yararlı olabilir.

Politika yapıcılara öneriler.

- Düşük sosyoekonomik düzey ergenlerin boşanma sonrası yaşama kötü uyumları konusunda belirleyici olabilmektedir. Bu kapsamda tek ebeveyn olan bireylere yönelik istihdam ve diğer ekonomik refahlarını arttırıcı politikalar düzenlenebilir.
- Bu araştırmanın bulgularında da yer bulduğu gibi boşanma sonrası yaşama uyum düzeyleri en yüksek grup velayet sahibi ebeveynleriyle hiç görüşmeyen ergenlerdir. Bunun olası nedenlerinden birisi görüştüklerinde geçirilen zamanın ve aralarındaki ilişkinin niteliğinin düşük olmasından kaynaklanıyor olabilir. Bu çerçevede çocuğun yararına olacak şekilde ortak velayet uygulamalarının yaygınlaştırılmasının, velayet sahibi ebeveynin olduğu kadar velayet sahibi olmayan ebeveynin de çocukla iletişimi geliştirmesine olanak tanıyacak velayet düzenlemelerinin ve uzman müdahalelerini destekleyecek mevzuat ve politika geliştirilmesinin uygun olduğu düşünülmektedir.
- Kuşkusuz sağlıklı evlilikler gerek çiftlerin gerekse çocukların ruh sağlığı ve sağlıklı gelişimi açısından önemli bir yere sahiptir. Boşanma sürecindeki çiftlere yönelik ailenin devamı amacıyla desteklenen çift ve aile psikolojik danışmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında, boşanmaya karar veren çiftler için boşanma süreci danışmanlığı ve arabuluculuk süreçlerini de içeren çift ve aile psikolojik danışmasının yaygınlaştırılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Böylece hem anne-babaların hem de

Özellikle ocuklar açısından boşanmanın olumsuz sonuçları en aza indirilebilir.

Kaynaklar

- Aktürk, B. (2016). *Oyun tabanlı psikoeğitim programının boşanmış aileye sahip okul öncesi çocukların duygu düzenleme beceri düzeylerine etkisi* (Yüksek lisans tezi). Melikşah Üniversitesi, Kayseri.
- Akyol, S. U. (2013). *Boşanmış ve boşanmamış aileye sahip ergenlerin yalnızlık, yaşam doyumu, sosyal destek ve bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Alkış, L. (2016). *Boşanmış ve boşanmamış aileye sahip ergenlerde denetim odağı ve öfke ifade tarzlarının karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Alpar, R. (2011). *Uygulamalı çok değişkenli istatistiksel yöntemler* (3. baskı). Ankara: Detay.
- Altundağ, Y. (2013). *Anne babası boşanmış ergenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinde yordayıcı değişkenler olarak yaşam doyumu ve yalnızlık* (Yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage And Family*, 62(4), 1269-1287. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x>
- Amato, P. R., & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 110(1), 26-46. Retrieved from doi: 10.1037/0033-2909.110.1.26
- Amato, P.R., L.S. Loomis and A. Booth (1995). Parental divorce, marital conflict, and offspring well-Being during early adulthood, *Social Forces*, 73(3), 895–915. Retrieved from <https://doi.org/10.1093/sf/73.3.895>
- Arditti, J. A. (1999). Rethinking relationships between divorced mothers and their children: Capitalizing on family strengths. *Family Relations*, 48(2), 109–119. Retrieved from doi: 10.2307/585074
- Arifoğlu, B., Şanlı-Richard, N., Razi, G., ve Öz, F. (2010). Çocuklar için boşanmaya uyum envanteri geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(3), 121-127.

- Aseltine, R. (1996). Pathways Linking Parental Divorce With Adolescent Depression. *Journal of Health and Social Behavior*, 37(2), 133-148. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/2137269>
- Aslıhan, M. N. (1998). *Parçalanmış veya tam aileye sahip çocukların öz-kavramı depresyon düzeyleri ve akademik başarılarının yaş ve cinsiyet yönünden karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Astone, N., & McLanahan, S. S. (1991). Family structure, parental practices, and high school completion. *American Sociological Review*, 56, 309–320. Retrieved from doi: 10.2307/2096106
- Attar-Schwartz, S., Tan, J.-P., Buchanan, A., Flouri, E., & Griggs, J. (2009). Grandparenting and adolescent adjustment in two-parent biological, lone-parent, and step-families. *Journal of Family Psychology*, 23(1), 67-75. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1037/a0014383>
- Aydın, O. ve Baran, G. (2012). Ebeveynleri boşanma sürecinde olan 9-12 yaş grubundaki çocukların boşanmaya uyum düzeylerinin incelenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1), 35-52. <http://dergipark.org.tr/ausbid/issue/38413/445579> adresinden erişilmiştir.
- Baysal, S. (2003). *Anne babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeylerinin incelenmesi ve okul başarısına yansımaları* (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Beaty, L. A. (1995). Effects of paternal absence on male adolescents' peer relations and self-image. *Adolescence*, 30, 873–880.
- Brody, G. & Forehand, R. (1990). Interparental conflict, relationship with the noncustodial father, and adolescent post- divorce adjustment. *Journal of Applied Developmental Psychology*. 11(2), 139-147. Retrieved from [https://doi.org/10.1016/0193-3973\(90\)90001-Z](https://doi.org/10.1016/0193-3973(90)90001-Z)
- Brodzinsky, D., Hitt, J. C., & Smith, D. (1993). Impact of parental separation and divorce on adopted and nonadopted children. *American Journal of Orthopsychiatry*, 63(3), 451–461. Retrieved from <https://doi.org/10.1037/h0079447>

- Brown, T. A. (2006). *Confirmatory Factor Analysis for Applied Research*. (First Edition). NY: Guilford Publications, Inc.
- Buchanan, C. M., Maccoby, E. E., & Dornbush, S. M. (1996). *Adolescents after divorce*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bulut, S., Dogan, U., & Altundag, Y. (2013). Adolescent Psychological Resilience Scale: Validity and reliability study. *Suvremena Psihologija*, 16(1) 21-32.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum* (13. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. A., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (16. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Büyükşahin, G. (2009). *Boşanmış ve boşanmamış (tam) ailelerden gelen 11-13 yaş arası çocukların anne baba tutumlarını algılama biçimlerinin sosyal uyum düzeyleriyle ilişkisi* (Yüksek lisans tezi), Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Candan, G. (2006). *8-11 yaşındaki parçalanmış ve tam aile çocuklarının anne babalarının kabul ve reddetme davranışını algılayışı* (Yüksek lisans tezi) Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Capaldi, D. M., & Patterson, G. R. (1991). The relation of parental transitions to boys' adjustment problems: I. A linear hypothesis, and II. Mothers at risk for transitions and unskilled parenting. *Developmental Psychology*, 27, 489–504. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1037/0012-1649.27.3.489>
- Carbone, J. R. (1994). A feminist perspective on divorce. *The future of children*, 4(1), 183-209. Retrieved from doi: 10.2307/1602484
- Comrey, A. L., & Lee, H. B. (1992). *A first course in factor analysis* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Çağlar, E. (2018). *Çocuk ve ergen psikiyatri polikliniğine başvuran, ebeveynleri boşanmış olan ve olmayan çocukların ruhsal sorunlar, psikolojik sağlamlık, öz-kavramı, ve ebeveyn kabul/reddi açısından ve annelerin benlik saygısı ve algılanan sosyal destek açısından karşılaştırılması* (Uzmanlık tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- Çamkuşu-Arifoğlu, B. (2006). *Çocuklar için boşanmaya uyum programının çocukların boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeylerine etkisi*. (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Çelikoğlu, C. (1997). *Boşanmanın çocukların benlik saygısına etkisinin incelenmesi* (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çuhadaroğlu, F. (1986). *Adölesanlarda özsaygı*. (Uzmanlık tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Davies, P. T., & Cummings, E. M. (1994). Marital conflict and child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin*, 116, 387–411.
- DeGarmo, D. S., & Forgatch, M. S. (1999). Contexts as predictors of changing maternal parenting practices in diverse family structures. In E. M. Hetherington (Eds.), *Coping with divorce, single parenting, and remarriage: A risk and resiliency perspective* (pp. 227– 252). Mahwah, NJ: Erlbaum
- Doğan, T. ve Şahin, R. (2018). Ailede boşanma: Çocuk ve ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumu. Ö. Erdur-Baker ve T. Doğan, (Eds). *Kriz danışmanlığı içinde* (267-304) (2. Baskı). Ankara: Anı.
- Doherty, W. J., & Needle, R. H. (1991). Psychological adjustment and substance use among adolescents before and after a parental divorce. *Child Develoment*, 62, 328–337. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1991.tb01534.x>
- Demo, D. H., & Acock, A. C. (1996a). Family structure, family process, and adolescent well-being. *Journal of Research on Adolescence*, 6, 457–488.
- Dursun, A. (2015). Anne babası boşanmış ergenlerin öznel iyi oluşunu artırma programının etkililiğinin incelenmesi. (Yüksek lisans tezi). Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Emery, R. E. (2013). *Evlilik, boşanma ve çocukların uyumu*. 1. Basım. (E. O. Gezmiş Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

- Erkal, C. (2013). *Ailesi parçalanmış olan ilkokul, ortaokul ve lise öğrencilerinin çeşitli düzeylere göre okul başarılarının incelenmesi* (Kocaeli ili körfez ilçesi örneği). (Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Feyzioğlu, S., Kuşçuoğlu, C. (2011). Tek ebeveynli aileler. *Aile ve Toplum*, 12(7), 97-109. <http://dergipark.org.tr/spcd/issue/21103/227270>
- Fergus, S., & Zimmerman, M. A. (2005). Adolescent resilience: A framework for understanding healthy development in the face of risk. *Annu. Rev. Public Health*, 26, 399-419. Retrieved from <https://doi.org/10.1146/annurev.publhealth.26.021304.144357>
- Fergusson, D. M., & Lynskey, M. T. (1996). Adolescent resiliency to family adversity. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 37, 281–292. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1996.tb01405.x>
- Fiyakalı, N.C. (2008). *Anne-babası boşanmış ve boşanmamış lise öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzlarının bazı değişkenler açısından karşılaştırılması*. (Yüksek lisans tezi), Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Fonagy, P., Steele, M., Steele, H., Higgitt, A., & Target, M. (1994). The theory and practice of resilience. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 35, 231–257.
- Forehand, R., Armistead, L., & Corinne, D. (1997). Is adolescent adjustment following parental divorce a function of predivorce adjustment? *Journal of Abnormal Child Psychology*, 25, 157–164. Retrieved from <https://doi.org/10.1023/A:1025735629914>
- Garmezy, N., Masten, A. S., & Tellegen, A. (1984). The study of stress and competence in children: A building block for developmental psychopathology. *Child Development*, 55(1), 97-111. Retrieved from doi: 10.2307/1129837
- Gosselin, J. & David, H. (2007). Risk and resilience factors linked with the psychosocial adjustment of adolescents, stepparents and biological parents. *Journal of Divorce & Remarriage*, 48(1-2), 29-53. Retrieved from https://doi.org/10.1300/J087v48n01_02

- Gladding, S. T. (2012). *Aile terapisi tarihi kuram ve uygulamaları*. (İ. Keklik ve İ. Yıldırım,Çev.) Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği.
- Hanson, T. L. (1999). Does parental conflict explain why divorce is negatively associated with child welfare? *Social Forces*, 77(4), 1283-1316. Retrieved from <https://doi.org/10.1093/sf/77.4.1283>
- Hetherington, E.M. (1989). Coping with family transitions: Winners, losers, and survivors, *Child Development*. 60(1), 1–15. Retrieved from DOI: 10.2307/1131066
- Hetherington, E.M. (1993). An overview of the virginia longitudinal study of divorce and remarriage with a focus on early adolescence, *Journal of Family Psychology*, 7(1), 39–56. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1037/0893-3200.7.1.39>
- Hetherington, E. M. (1999) *Should we stay together for the Sake of the children?*, in E.M. Hetherington (ed.) *Coping with divorce, Single Parenting and Remarriage: A Risk and Resiliency Perspective*, (pp. 93–116). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Hetherington, E. M. (2003). Social support and the adjustment of children in divorced and remarried families. *Childhood*, 10(2), 217-236. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/0907568203010002007>
- Hetherington, E. M., Bridges, M., & Insabella, G. M. (1998) What matters? What does not? Five perspectives on the association between marital transitions and children's adjustment. *American Psychologist*, 53(2), 167-184. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.53.2.167>
- Hetherington, E., & Stanley-Hagan, M. (1999). The Adjustment of Children with Divorced Parents: A Risk and Resiliency Perspective. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 40(1), 129-140.
- Hetherington, E. M., Henderson, S. H., Reiss, D., Anderson, E. R., Bridges, M., Chan, R. W., Taylor, L. C. (1999).. (1999) Adolescent siblings in stepfamilies: Family functioning and adolescent adjustment. *Monographs for the Society for Research in Child Development*, 64(4), 222. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1111/1540-5834.00045>

- Hetherington, E. M., & Kelly, J. (2002). *For better or for worse*. New York: Norton.
- Hooper, D., Coughlan, J. and Mullen, M. (2008). Structural equation modeling: Guidelines for determining model fit. *The Electronic Journal of Business Research Methods*. 6(1), 53–60.
- Hu, L., Bentler, P. M. (1995). Evaluating Model Fit. In R. . Hoyle (Ed.), *Structural equation modeling: concepts, issues and applications*. London: Sage Publications.
- Jacelon, S. C. (1997). The trait and process of resilience. *Journal of Advanced Nursing*, 25(1),123-129. Retrieved from <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.1997.1997025123.x>
- Jekielek, S. M. (1998). Parental conflict, marital disruption and children's emotional well-being. *Social Forces*, 76(3), 905-936. Retrieved from <https://doi.org/10.1093/sf/76.3.905>
- Jöreskog, K. G. ve Sörbom, D. (1993). *LISREL 8: Structural Equation Modeling with the Simplis Command Language*. USA: Scientific Software international, Inc.
- Kelloway, K. E. (1989). *Using Lisrel for Structural Equation Modeling: A Researcher's Guide*. London: Sage.
- Karakaya, Ş. (2018). *Boşanmanın çocukların benlik saygısı ve sosyal sorun çözüme becerilerine etkisi: Denizli örneğinde karşılaştırmalı bir çalışma* (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Karakuş, S. (2003). *Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeylerinin incelenmesi ve okul başarısına yansımaları* (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. (16. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kelly, J. (2003). Changing perspectives on children's adjustment following divorce: A view from the United States. *Childhood*, 10(2), 237-254. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/0907568203010002008>

- Kelly, J. B., & Emery, R. E. (2003). Children's adjustment following divorce: Risk and resilience perspectives. *Family Relations*, 52(4), 352-362. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2003.00352.x>
- Kıral, E. (2018). Avrupa birliği ülkelerinin boşanma oranı analizi. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 4(1) 2018, 19-38. <https://doi.org/10.20979/ueyd.398163> adresinden erişilmiştir.
- Kırdök, F. (2017). *Boşanmış ve boşanmamış ebeveyne sahip bireylerin depresyon, aleksitimi ve öfke düzeylerinin ilişkisi* (Yüksek lisans tezi). skdar Üniversitesi, İstanbul.
- Kırımlı-Taşkın, F. (2017). *ocuklar için boşanmaya uyum programının altı yaş çocuklarının benlik algısı kavramlarına etkisi* (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kumpfer, K. L. (1999). Factors and processes contributing to resilience: The resilience framework. In M. D. Glantz, J. L. Johnson (Eds.), *Resilience and development: Positive life adaptations* (pp. 179-224). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Kurdek, L. A., & Berg, B. (1987). Children's beliefs about parental divorce scale: Psychometric characteristics and concurrent validity. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55(5), 712-718. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1037/0022-006X.55.5.712>
- Kurdek, L. A., Fine, M. A., & Sinclair, R. J. (1994). The relation between parenting transitions and adjustment in young adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 14(4), 412-432. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/0272431694014004001>
- Kurt, T. (2013). *Ebeveynleri boşanmış ergenlerin yılmazlık, benlik saygısı, başa çıkma ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkinin incelenmesi: Yılmazlığın aracı rolü* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kuru, D. (2018). *Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon belirtilerinin anne-baba tutumları açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Arel Üniversitesi, İstanbul.

- Leech, N. L., Barrett, K. C., & Morgan G. A. (2005). *SPSS for intermediate statistics: use and interpretation (2nd ed.)*. London, Erlbaum.
- Leon, K. (2003). Risk and protective factors in young children's adjustment to parental divorce: A review of the research. *Family Relations*, 52(3), 258-270. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2003.00258.x>
- Luthar, S. ve Cicchetti, D. (2000). The construct of resilience: Implications for interventions and social policies. *Development and Psychopathology*, 12(4), 857-885.
- Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience process in development. *American Psychologist*, 56(3), 227-238. Retrieved from DOI: 10.1037//0003-066X.56.3.227
- Masten, A.S. ve Coastworth, J. D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments: Lessons from research on successful children. *American Psychologist*, 53(2), 205-220.
- Meriç, B. (2007). *Boşanmış ailelerdeki ergenlerin uyum düzeylerini ve sosyal becerilerini geliştirmeye yönelik bir grup rehberliği çalışmasının sınanması*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Needle, R. H., Su, S. S., & Doherty, W. J. (1990). Divorce, remarriage, and adolescent substance use: A prospective longitudinal study. *Journal of Marriage and Family*. Retrieved from 52(1), 157-169. DOI: 10.2307/352847
- Norman, E. (2000). *Introduction: The strengths perspective and resiliency enhancement-a natural partnership*. In E. Norman (Eds.), Resiliency enhancement (p.1-16). New York: Columbia University Press.
- Öngider, N. (2006). *Evli ve boşanmış ailelerde algılanan ebeveyn kabul veya reddinin çocuğun psikolojik uyumu üzerindeki etkileri*. (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Özcan, B. (2005). *Anne babaları boşanmış ve anne babaları birlikte olan lise öğrencilerinin yılmazlık özellikleri ve koruyucu faktörler açısından karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Öztürk, S. (2006). *Anne-babası boşanmış 9-13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri ilişkisi*. (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Öztürk-Serter, G. (2018). *Yapılandırılmış oyun terapisine dayalı geliştirilen psiko-eğitim programının boşanmış aile çocuklarının depresyon ve uyum düzeyleri üzerine etkisi* (Doktora tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Portes, P. R., Lehman, A. J. & Brown, J. H. (1999) The child adjustment inventory: Assessing Transition in Child Divorce Adjustment. *Journal of Divorce & Remarriage*, 30(1-2), 37-45. Retrieved from https://doi.org/10.1300/J087v30n01_03
- Ruschena, E., Prior, M., Sanson, A.,& Smart, D. (2005). A longitudinal study of adolescent adjustment following family transitions. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 46(4), 353–363. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2004.00369.x>
- Rutter, M. (1999). Resilience concepts and findings: Implications for family therapy. *Journal of Family Therapy*, 21(2), 119–144. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/1467-6427.00108>
- Sancaklı, D. (2014). *Boşanmış annelerin ve çocuklarının boşanma sürecine ilişkin yaşantıları* (Yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Sayan-Karahan, A. (2012). *Boşanma sonrası yaşama uyum* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Shin, S. H., Choi, H., Kim M. J., & Kim, Y.H. (2010). Comparing adolescents' adjustment and family resilience in divorced families depending on the types of primary caregiver. *Journal of Clinical Nursing*, 19(11-12), 1695–1706. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/j.1365-2702.2009.03081.x>
- Silitsky, D. (1997) Correlates of psychosocial adjustment in adolescents from divorced families. *Journal of Divorce & Remarriage*, 26(1-2), 151-169, Retrieved from DOI: 10.1300/J087v26n01_08

- Sönmez, F. (2001). *Anne-babası boşanmış ergenlerle anne babası boşanmamış ergenlerin benlik imgelerinin karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Sroufe, L. A., & Rutter, M. (1984). The domain of developmental psychopathology. *Child Development*, 55(1), 17–29. Retrieved from DOI: 10.2307/1129832
- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik*. (Çev. Ed. Figen Çok). Ankara: İmge Kitabevi.
- Størksen, I., Røysamb, E., Holmen, T. L. & Tambs, K. (2006). Adolescent adjustment and well-being: Effects of parental divorce and distress. *Scandinavian Journal of Psychology*, 47(1), 75–84. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2006.00494.x>
- Sümer, N. (2000). Yapısal Eşitlik Modelleri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74.
- Şahin, S. (2015). *Boşanmış ailelerden okul öncesi dönem çocuklarının sosyal becerileri ve akran ilişkilerinin incelenmesi* (Doktora tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Şentürk-Aydın, R. (2013). *Yaşam becerileri psikoeğitim programının boşanmış aile çocuklarının uyum düzeylerine etkisi*. (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Şimşek Yuksel, D. (2006). *Grupla psikolojik danışmanın ana-babası boşanmış ergenlerde boşanmanın olumsuz etkileri ile başa çıkma stratejileri ve benlik saygıları üzerindeki etkisi* (Yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Şirvanlı-Özen, D. (1998). *Eşler arası çatışma ve boşanmanın farklı yaş ve cinsiyetteki çocukların davranış ve uyum problemleri ile algıladıkları sosyal destek üzerindeki rolü*. (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM) (2011). *Tek ebeveynli aileler*. Ankara: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Tabachnick B. G. and Fidell, L. S. (2001). *Using Multivariate Statistics*. (Fourth Edition). MA: Allyn & Bacon, Inc.

- Talıbzade, (2015). *Boşanmış ve evli ebeveyne sahip olan ergenlerin iletişim becerilerinin karşılaştırılması*. (Yüksek lisans tezi). Fatih Üniversitesi, İstanbul.
- Teachman, J. D., Paasch, K., & Carver, K. (1996). Social capital and dropping out of school early. *Journal of Marriage and the Family*, 58(3), 773–783. Retrieved from DOI: 10.2307/353735
- Thomas, A. M. & Forehand, R. (1993). The role of paternal variables in divorced and married families: predictability of adolescent adjustment. *American Journal of Orthopsychiatry*. 63(1), 126-35. Retrieved from <https://doi.org/10.1037/h0079390>
- Thompson, B. (2004). *Exploratory and Confirmatory Factor Analysis: Understanding Concepts and Applications*. (First Edition). Washington: American Psychological Association.
- Tolungüç, N. T. (2016). *Boşanmanın 10-13 yaş grubundaki çocukların öz kavramları üzerindeki etkilerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Tucker, J. S., Friedman, H. S., Schwartz, J. E., Critiqui, M. H., Tomlinson-Keasey C., Wingard, D. L., & Martin, L. R. (1997). Parental divorce: Effects on individual behavior and longevity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(2), 381–391. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.73.2.381>
- Turan-Cebeci, S. C. (2009). *Tam aileye ve tek ebeveyne sahip ailelerden gelen 7-12 yaşları arasındaki çocukların bağlanma stilleri ve kaygı durumları arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi) Maltepe Üniversitesi, İstanbul
- Türk Dil Kurumu (2019). *Bilim ve sanat terimleri ana sözlüğü*. 2019. <http://www.tdk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Türk Dil Kurumu (2019). *Güncel türkçe sözlük*. 2019. <http://www.tdk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2019). *Evlenme sayısı, kaba evlenme hızı, boşanma sayısı ve kaba boşanma hızı*. 17.04.2019 <http://www.tuik.gov.tr/Start.do> adresinden erişilmiştir.

- Uzun, Ç. (2013). *Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocuklarda depresyon ve sosyal becerilerin değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Arel Üniversitesi, İstanbul
- Wenk, D., Hardesty, C. L., Morgan, C. S., & Blair, S. L. (1994). The influence of parental involvement on the well-being of sons and daughters. *Journal of Marriage and the Family*, 56(1), 229–234.
- Yoo, H. Feng, X. Day, R. D. (2013). Adolescents' empathy and prosocial behavior in the family context: A longitudinal study. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(12), 1858–1872.
- Yörükoğlu, A. (1998). *Çocuk ruh sağlığı*. 30 basım, Özgür Yayınları, İstanbul.

EK-A: Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği Kullanma İzni

Ridvan ŞAHİN <pdridvan@gmail.com>

Fwd: RIDVAN ŞAHİN (EPDÖ)

yunus altundag <yunusaltundag14@hotmail.com>

19 Nisan 2019 18:03

Alıcı: "pdridvan@gmail.com" <pdridvan@gmail.com>

[Android için Outlook'u edinin](#)

From: yunus altundag <yunusaltundag14@hotmail.com>

Sent: Friday, June 12, 2015 12:14:39 PM

To: RIDVAN ŞAHİN

Subject: RE: RIDVAN ŞAHİN (EPDÖ)

Hocam çalışmalarınızda başarılar dilerim. Çalışmanız sonlandığında özetini bana gönderebilirseniz memnun kalırım. İyi çalışmalar.

Yunus ALTUNDAĞ

Psikolojik Danışman/Psychological Counselor

Bolu Atatürk Anadolu Lisesi/Bolu Atatürk Anatolian High School

Adres/Address: Aktaş mahallesi, Şehit Sami Akbıyık sokak, No: 5 MERKEZ/BOLU

From: pdridvan@outlook.com

To: yunusaltundag14@hotmail.com

Subject: RIDVAN ŞAHİN (EPDÖ)

Date: Fri, 12 Jun 2015 07:50:24 +0000

Yunus hocam merhaba,

Bu benim e-posta adresim. Sizin için sorun olmazsa ölçeğe ilgili bilgileri Pazar gününden önce gönderebilir misiniz? İlginiz için şimdiden çok teşekkür ederim.

İyi çalışmalar, iyi günler...

epdö ölçeği istekler için.rar
979K İndir

EK-B1. Birinci ve İkinci Çalışma Grubu Öğrenci Gönüllü Katılım Formu

GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Çalışmanın Konusu: Bu çalışmanın amacı, ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeyini ölçen bir ölçme aracının geliştirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda Ankara iline bağlı Altındağ, Çankaya ve Keçiören ilçelerindeki liselere devam eden ebeveynleri boşanmış ergenlerden ölçek doldurmaları istenecektir. İlgili uygulamanın yapılabilmesi için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan gerekli izin alınmıştır.

Katılım Koşulları: Çalışma için lise 9., 10. ve 11. sınıfa devam eden ebeveynleri boşanmış ergenlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Katılımcının Sahip Olduğu Haklar: Çalışmaya katılımınız tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmamayı seçme ve istediğiniz zaman çalışmadan çıkma alternatifine sahipsiniz. Çalışma sırasında rahatsızlık hissettiğinizde araştırmadan çekilebilirsiniz. Rahatsızlık hissetmeniz durumunda gerekli yardımlar sunulacaktır. Araştırma sırasında çekilmenin ya da araştırmaya katılmamanın hiçbir yaptırımını bulunmamaktadır.

Bilgilerin Saklanması: Ölçeğin uygulanması ile elde edilen bilgiler ve bu form tamamen gizli tutulacak ve çalışmanın amacı dışında bir amaçla kesinlikle kullanılmayacaktır. Cevaplarınız araştırmacılar tarafından toplu olarak değerlendirilecektir ve bulgular sadece bilimsel yayımlarda kullanılacaktır. Çalışma hakkında daha ayrıntılı bilgiye ihtiyac duymanız ya da sorularınızı yönlendirmeniz için çalışmayı yürüten bireylerin iletişim adresleri aşağıda sunulmuştur.

Katılımcı Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı'nda bir yüksek lisans tezi olarak yürütülen ve katılımcısı olmam teklif edilen araştırma ile ilgili yukarıdaki bilgileri dikkatli bir şekilde okudum. Çalışmaya katılmam durumunda verdiğim kişisel bilgilerin gizliliğine özenle ve saygıyla yaklaşılacağına inanıyorum. Yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anladım ve araştırmaya katılmam için yapılan daveti memnuniyet ve gönüllülük içerisinde kabul ediyorum.

Araştırmaya katılmayı onaylıyor musunuz?

() Evet () Hayır

Ad-Soyad:

Tarih: __/__/____

Adres:

Tel:

İmza:

Çalışmaya katılmak istemeniz durumunda, lütfen yukarıdaki ilgili yeri imzalayınız. Gönüllü katılım formunuz kapalı kalacak ve gizli tutulacaktır. Bu formun, çalışmada kullanılan ölçeğe vereceğiniz cevaplarla herhangi bir ilgisi yoktur.

Araştırmacı Adı-Soyadı:

Rıdvan ŞAHİN

e-posta: pdridvan@gmail.com

İmza:

Adres: Atam İlkokulu Altındağ/Ankara

Tel: 0506 305 62 83

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Türkan DOĞAN

e-posta: dogant@hacettepe.edu.tr

EK-B2. Üçüncü Çalışma Grubu Öğrenci Gönüllü Katılım Formu

GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Çalışmanın Konusu: Bu çalışmanın amacı, ebeveynleri boşanmış ergenlerin psikolojik dayanıklılıklarının boşanma sonrası yaşama uyumlarını yordayıp yordamadığının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda Ankara iline bağlı Altındağ, Çankaya ve Keçiören ilçelerindeki liselere devam eden ebeveynleri boşanmış ergenlerden ölçek doldurmaları istenecektir. İlgili uygulamanın yapılabilmesi için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan gerekli izin alınmıştır.

Katılım Koşulları: Çalışma için lise 9., 10. ve 11. sınıfa devam eden ebeveynleri boşanmış ergenlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Katılımcının Sahip Olduğu Haklar: Çalışmaya katılımınız tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmamayı seçme ve istediğiniz zaman çalışmadan çıkma alternatifine sahipsiniz. Çalışma sırasında rahatsızlık hissettiğinizde araştırmadan çekilebilirsiniz. Rahatsızlık hissetmeniz durumunda gerekli yardımlar sunulacaktır. Araştırma sırasında çekilmeniz ya da araştırmaya katılmamanın hiçbir yaptırımını bulunmamaktadır.

Bilgilerin Saklanması: Ölçeğin uygulanması ile elde edilen bilgiler ve bu form tamamen gizli tutulacak ve çalışmanın amacı dışında bir amaçla kesinlikle kullanılmayacaktır. Cevaplarınız araştırmacılar tarafından toplu olarak değerlendirilecektir ve bulgular sadece bilimsel yayımlarda kullanılacaktır. Çalışma hakkında daha ayrıntılı bilgiye ihtiyac duymanız ya da sorularınızı yönlendirmeniz için çalışmayı yürüten bireylerin iletişim adresleri aşağıda sunulmuştur.

Katılımcı Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı'nda bir yüksek lisans tezi olarak yürütülen ve katılımcısı olmam teklif edilen araştırma ile ilgili yukarıdaki bilgileri dikkatli bir şekilde okudum. Çalışmaya katılmam durumunda verdiğim kişisel bilgilerin gizliliğine özenle ve saygıyla yaklaşılacağına inanıyorum. Yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anladım ve araştırmaya katılmam için yapılan daveti memnuniyet ve gönüllülük içerisinde kabul ediyorum.

Araştırmaya katılmayı onaylıyor musunuz?

() Evet () Hayır

Ad-Soyad:

Tarih: __ / __ / ____

Adres:

Tel:

İmza:

Çalışmaya katılmak istemeniz durumunda, lütfen yukarıdaki ilgili yeri imzalayınız. Gönüllü katılım formunuz kapalı kalacak ve gizli tutulacaktır. Bu formun, çalışmada kullanılan ölçeğe vereceğiniz cevaplarla herhangi bir ilgisi yoktur.

Araştırmacı Adı-Soyadı:

Rıdvan ŞAHİN

e-posta: pdridvan@gmail.com

İmza:

Adres: Atam İlkokulu Altındağ/Ankara

Tel: 0506 305 62 83

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Türkan DOĞAN

e-posta: dogant@hacettepe.edu.tr

EK-C1. Birinci ve İkinci Çalışma Grubu Veli Gönüllü Katılım Formu

GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

(Veli Formu)

Çalışmanın Konusu: Bu çalışmanın amacı, ebeveynleri boşanmış ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyum düzeyini ölçen bir ölçme aracının geliştirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda Ankara iline bağlı Altındağ, Çankaya ve Keçiören ilçelerindeki liselere devam eden ebeveynleri boşanmış ergenlerden ölçek doldurmaları istenecektir. İlgili uygulamanın yapılabilmesi için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan gerekli izin alınmıştır.

Katılım Koşulları: Çalışma için lise 9., 10. ve 11. sınıfa devam eden ebeveynleri boşanmış ergenlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Katılımcının Sahip Olduğu Haklar: Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Velisi bulunduğunuz öğrenci çalışmaya katılmayı seçme ve istediği zaman çalışmadan çıkma alternatifine sahiptir. Çalışma sırasında rahatsızlık hissettiğinde araştırmadan çekilebilir. Velisi bulunduğunuz öğrenci rahatsızlık hissetmesi durumunda gerekli yardımlar sunulacaktır. Araştırma sırasında çekilmenin ya da araştırmaya katılmamanın hiçbir yaptırımı bulunmamaktadır.

Bilgilerin Saklanması: Ölçeğin uygulanması ile elde edilen bilgiler ve bu form tamamen gizli tutulacak ve çalışmanın amacı dışında bir amaçla kesinlikle kullanılmayacaktır. Cevaplar araştırmacılar tarafından toplu olarak değerlendirilecektir ve bulgular sadece bilimsel yayımlarda kullanılacaktır. Çalışma hakkında daha ayrıntılı bilgiye ihtiyaç duymanız ya da sorularınızı yönlendirmeniz için çalışmayı yürüten bireylerin iletişim adresleri aşağıda sunulmuştur.

Katılımcı Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı'nda bir yüksek lisans tezi olarak yürütülen ve velisi bulunduğum öğrencinin katılımcısı olması teklif edilen araştırma ile ilgili yukarıdaki bilgileri dikkatli bir şekilde okudum. Velisi bulunduğum öğrencinin çalışmaya katılması durumunda hem benim hem de öğrencimin verdiği kişisel bilgilerin gizliliğine özenle ve saygıyla yaklaşılacağına inanıyorum. Yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anladım ve velisi bulunduğum öğrencinin araştırmaya katılması için yapılan daveti memnuniyet ve gönüllülük içerisinde kabul ediyorum.

Velisi bulunduğunuz öğrencinin araştırmaya katılmasını onaylıyor musunuz?

() Evet () Hayır

Ad-Soyad:

Tarih: __/__/____

Adres:

Tel:

İmza:

Velisi bulunduğunuz öğrencinin çalışmaya katılmasına izin vermeniz durumunda, lütfen yukarıdaki ilgili yeri imzalayınız. Gönüllü katılım formunuz kapalı kalacak ve gizli tutulacaktır. Bu formun, çalışmada kullanılan ölçeğe verilecek cevaplarla herhangi bir ilgisi yoktur.

Araştırmacı Adı-Soyadı:

Rıdvan ŞAHİN

e-posta: pdridvan@gmail.com

İmza:

Adres: Atam İlkokulu Altındağ/Ankara

Tel: 0506 305 62 83

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Türkan DOĞAN

e-posta: dogant@hacettepe.edu.tr

EK-C2. Birinci ve İkinci Çalışma Grubu Veli Gönüllü Katılım Formu

GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

(Veli Formu)

Çalışmanın Konusu: Bu çalışmanın amacı, ebeveynleri boşanmış ergenlerin psikolojik dayanıklılıklarının boşanma sonrası yaşama uyumlarını yordayıp yordamadığının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda Ankara iline bağlı Altındağ, Çankaya ve Keçiören ilçelerindeki liselere devam eden ebeveynleri boşanmış ergenlerden Ergen Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği ve Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğini doldurmaları istenecektir. İlgili uygulamanın yapılabilmesi için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan gerekli izin alınmıştır.

Katılım Koşulları: Çalışma için lise 9., 10. ve 11. sınıfa devam eden ebeveynleri boşanmış ergenlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Katılımcının Sahip Olduğu Haklar: Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Velisi bulunduğunuz öğrenci çalışmaya katılmamayı seçme ve istediği zaman çalışmadan çıkma alternatifine sahiptir. Çalışma sırasında rahatsızlık hissettiğinde araştırmadan çekilebilir. Velisi bulunduğunuz öğrenci rahatsızlık hissetmesi durumunda gerekli yardımlar sunulacaktır. Araştırma sırasında çekilmenin ya da araştırmaya katılmamanın hiçbir yaptırımı bulunmamaktadır.

Bilgilerin Saklanması: Ölçeğin uygulanması ile elde edilen bilgiler ve bu form tamamen gizli tutulacak ve çalışmanın amacı dışında bir amaçla kesinlikle kullanılmayacaktır. Cevaplar araştırmacılar tarafından toplu olarak değerlendirilecektir ve bulgular sadece bilimsel yayımlarda kullanılacaktır. Çalışma hakkında daha ayrıntılı bilgiye ihtiyac duymanız ya da sorularınızı yönlendirmeniz için çalışmayı yürüten bireylerin iletişim adresleri aşağıda sunulmuştur.

Katılımcı Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı'nda bir yüksek lisans tezi olarak yürütülen ve velisi bulunduğum öğrencinin katılımcısı olması teklif edilen araştırma ile ilgili yukarıdaki bilgileri dikkatli bir şekilde okudum. Velisi bulunduğum öğrencinin çalışmaya katılması durumunda hem benim hem de öğrencimin verdiği kişisel bilgilerin gizliliğine özenle ve saygıyla yaklaşılacağına inanıyorum. Yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anladım ve velisi bulunduğum öğrencinin araştırmaya katılması için yapılan daveti memnuniyet ve gönüllülük içerisinde kabul ediyorum.

Velisi bulunduğunuz öğrencinin araştırmaya katılmasını onaylıyor musunuz?

() Evet () Hayır

Ad-Soyad:

Tarih: __/__/____

Adres:

Tel:

İmza:

Velisi bulunduğunuz öğrencinin çalışmaya katılmasına izin vermeniz durumunda, lütfen yukarıdaki ilgili yeri imzalayınız. Gönüllü katılım formunuz kapalı kalacak ve gizli tutulacaktır. Bu formun, çalışmada kullanılan ölçeğe verilecek cevaplarla herhangi bir ilgisi yoktur.

Araştırmacı Adı-Soyadı:

Rıdvan ŞAHİN

e-posta: pdridvan@gmail.com

İmza:

Adres: Atam İlkokulu Altındağ/Ankara

Tel: 0506 305 62 83

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Türkan DOĞAN

e-posta: dogant@hacettepe.edu.tr

EK-Ç: Ergen Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği Örnek Maddeleri

Sevgili Öğrenciler:

Lütfen aşağıdaki maddeleri dikkatle okuyarak her maddede yer alan ifadenin size ne derece uygun olduğuna (sizi ne derece tanımladığına) karar veriniz. Vereceğiniz cevapların doğru ya da yanlışı yoktur. Verdiğiniz karara göre aşağıdaki ifadeleri dikkate alarak yanındaki boşluklardan bir tanesine çarpı (X) işareti koyunuz. Lütfen boş bırakmadan hepsini işaretlemeye çalışınız. Samimi olarak cevap vereceğinize inanıyor ve katılımınızdan dolayı teşekkür ediyorum.

		Bana Çok Uygun	Bana Uygun	Bana Uygun Değil	Bana Hiç Uygun Değil
2	Ailem başarılı olacağıma inanır.				
4	Aile içinde alınan kararlarda fikirlerim dikkate alınır				
24	Yokluğumu fark edecek arkadaşlarım vardır.				

EK-D: Ergen Boşanma Sonrası Yaşama Uyum Ölçeği Örnek Maddeleri

Sevgili öğrenciler,

Lise öğrencilerinin boşanma sonrası yaşama uyum düzeylerini geliştirilen ölçek 31 maddeden oluşmaktadır. Her maddenin karşısında “Kesinlikle Uygun”, “Uygun”, “Kısmen Uygun”, “Uygun Değil” ve “Kesinlikle Uygun Değil” seçenekleri bulunmaktadır. Sizden beklenen her maddeyi dikkatlice okuyarak boş madde bırakmadan size uygun seçeneğin altındaki parantezin içine çarpı işareti (X) koymanızdır. Cevaplar toplu olarak değerlendirileceğinden adınızı yazmanıza gerek yoktur.

Duyarlılığımız için teşekkür ederim.

EBSYUÖ						
<u>Boşanmalarından sonra;</u>		Kesinlikle Uygun	Uygun	Kısmen Uygun	Uygun Değil	Hiç Uygun Değil
1.	Hala kavga ediyor olmalarından usandım.	()	()	()	()	()
2.	Okuldaki devamsızlığım arttı.	()	()	()	()	()
5.	Eskisine göre daha az arkadaşım var.	()	()	()	()	()

EK-E: Kişisel Bilgi Formu

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1. Okulunuz
2. Cinsiyetiniz : Kız () Erkek ()
3. Yaşınız : 14 () 15 () 16 () 17 () 18 () 19 ()
4. Birlikte Yaşadığınız Kişi: Anne () Baba () Büyükanne/büyükbaba ()
Baba/Büyükanne-Büyükbaba () Anne/Büyükanne-Büyükbaba ()
Anne/Üvey baba () Baba/Üvey anne () Diğer (Varsa yazınız).....
5. Birlikte yaşamadığınız ebeveyninizle görüşme sıklığınız:
Haftada 1'den fazla ()
Haftada 1 defa ()
2 haftada 1 defa ()
Ayda 1 defa ()
Ayda 1 defadan az ()
Diğer (Varsa Yazınız) ...
6. Ekonomik durumunuzu nasıl algılıyorsunuz?
Alt ()
Orta ()
Üst ()
7. Anne babanız arasındaki ilişki sizce nasıl?
Birbirlerine kasıtlı olarak incitici davranırlar. ()
Sürekli tartışırlar. ()
İşbirliği yaparlar. ()
Diğer (Varsa yazınız).....

EK-F: Etik Komisyonu Onay Bildirimi

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172/ 433-2304

24 Temmuz 2015

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgil: 13.07.2015 tarih ve 1351 sayılı yazınız.

Enstitümüz Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencilerinden Rıdvan ŞAHİN'in Doç. Dr. Türkan DOĞAN danışmanlığında yürüttüğü "Ebeveynleri Boşanmış Ergenlerde Psikolojik Dayanıklılığın Boşanma Sonrası Yaşama Uyumuna Yordama Gücü" başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 21 Temmuz 2015 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Ömer UĞUR
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: Tutanak

EK-G: Etik Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin bütününi kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

26/08/2019

Ridvan ŞAHİN

EK-Ğ: Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü Uygulama İzni

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 14588481-605.99-E.13220487
Konu : Araştırma İzni

23.12.2015

.....İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2012/13 nolu Genelgesi.
b) Hacettepe Üniversitesi'nin 09/11/2015 tarihli ve 3131 sayılı yazısı.

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans öğrencisi Rıdvan ŞAHİN'in "Ebeveynleri Boşanmış Ergenlerde Psikolojik Dayanıklılığın Boşanma Sonrası Yaşama Uyumu Yordama Gücü" konulu tez çalışması kapsamında uygulama yapma talebi Araştırma Komisyonumuzca incelenmiş olup; ekli listede belirtilen okullarda çalışmanın yapılması Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Anket formunun (3 sayfa) uygulama yapılacak sayıda araştırmacı tarafından çoğaltılarak, araştırmanın ilgi (a) genelge çerçevesinde, ilçe milli eğitim müdürlüklerinin sorumluluğunda okul ve kurum yöneticileri de uygun gördüğü takdirde gönüllülük esasına göre uygulanmasını rica ederim.

Ali GÜNGÖR
Müdür a.
Şube Müdürü

EK:
1-Anket formu (3 sayfa)
2-Okul Listesi (4 sayfa)
DAĞITIM:
Altındağ-Keçiören
Çankaya

EK-H: Yüksek Lisans Tez Çalışması Orijinallik Raporu

28/08/2019

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Başkanlığına,

Tez Başlığı : Ebeveynleri Boşanmış Ergenlerin Boşanma Sonrası Yaşama Uyumu

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmamın tamamı (kapak sayfası, özetler, ana bölümler, kaynakça) aşağıdaki filtreler kullanılarak Turnitin adlı intihal programı aracılığı ile kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Rapor Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı	Gönderim Numarası
25/08 /2019	103	172910	01/07 /2019	%5	1183276050

Uygulanan filtreler:

1. Kaynaklar hariç
2. Alıntılar dâhil
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan eder, gereğini saygılarımla arz ederim.

Ad Soyadı: Ridvan ŞAHİN
Öğrenci No.: N12220284
Ana Bilim Dalı: Eğitim Bilimleri
Programı: Psikolojik Danışma ve Rehberlik
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bitirimsiz Dr.

İmza

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

(Doç. Dr. Türkan DOĞAN)

EK-I: Thesis Originality Report

26/08/2019

HACETTEPE UNIVERSITY
Graduate School of Educational Sciences
To The Department of Educational Sciences

Thesis Title: Post-Divorce Adjustment of Adolescents of Divorced Parents

The whole thesis that includes the *title page, introduction, main chapters, conclusions and bibliography section* is checked by using Turnitin plagiarism detection software take into the consideration requested filtering options. According to the originality report obtained data are as below.

Time Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defense	Similarity Index	Submission ID
25/08 /2019	103	172910	01/07 /2019	%5	1163276050

Filtering options applied:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Educational Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Name Lastname: Ridvan ŞAHİN
Student No.: N12220284
Department: Educational Sciences
Program: Psychological Counseling and Guidance
Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

Signature

ADVISOR APPROVAL

APPROVED
(Doç. Dr. Türkan DOĞAN)

EK-İ: Yayımlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- o Enstitü/Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- o Enstitü/Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- o Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

26/08/2019

Ridvan ŞAHİN

"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

- (1) Madde 6.1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3 şahıslara veya kurumlara haksız kazanç; imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7.1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

